

Seterkulturen i Innfjorden

Bevaring av seterkulturen

som et helhetlig kulturminne med lokale særegenheter og taus kunnskap

Av Kjersti Gjerde Krogsæter

Masteroppgave i arkeologi
ved UiT – Norges arktiske universitet
høsten 2015

Forord

Jeg vil først og fremst takke veilederne mine H. P. Blankholm og Gørill Nilsen for stor hjelp og konstruktiv kritikk gjennom en heller skranglete prosess. Jeg vil òg takke Millicent Adubofour for tålmodighet og mye administrativ støtte gjennom mine tre år med masteroppgaveskriving. Takk for tålmodigheten, alle sammen.

Takk til medstudentene mine for mange trivelige år sammen, mye konstruktiv kritikk og mindre konstruktive adspredelser, og støtte når ting har vært vanskelig. Spesielt vil jeg takke Elena, Yngvild, Jens, Marthe, Tina og Tor-Ivar. Ekstra stor takk til Yngvild og Tor-Ivar som satt oppe til langt på natt og leste korrektur. Eventuelle feil og mangler som gjenstår er helt og holdent mitt ansvar.

Tor-Ivar Krogsæter, Charlotte Cecilie Sætre Løvland, Arvid Gjerde, Marianne Gjerde, Ruth Brenden Gjerde, Einar Gridset og Odd Sætre skal alle ha en stor takk for hjelp med innhenting av informasjon og for hjelp under feltarbeidet. En spesiell takk også til foreldrene mine, Ruth og Arvid Gjerde for å ha huset og fôret meg under feltarbeidet, og for å ha latt meg dele skrivebordsplass med dem på kontoret til Arvid Gjerde AS.

Jeg vil til slutt nevne alle de trivelige folkene i det unike studentmiljøet i Tromsø særlig på arkeologi og på Studentforeningen Imladris. Lykke til videre, alle sammen!

Kjersti Gjerde Krogsæter

Tromsø, november 2015

Innholdsliste

Forord.....	ii
Kapittel 1: Innledning.....	1
1.1 Emne og mål.....	1
1.2 Valg av område.....	2
1.3 Problemstilling.....	3
1.3.1.1 Seter og støl i Innfjorden, Møre og Romsdal.....	3
1.4 Geografisk informasjon.....	3
1.5 Avhandlingens oppbygging.....	4
1.6 Begrepsavklaring og konvensjoner.....	5
1.6.1.1 Ord og begreper.....	5
1.6.1.2 Registrering av setrer og støler.....	6
Kapittel 2: Forskningshistorie.....	8
2.1 Seterbruket i Norge.....	8
2.2 Seterbruksforskning.....	9
2.3 Innfjorden, Rauma kommune.....	10
2.3.1 Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.....	11
2.3.2 Bygdaboka for Voll.....	12
Kapittel 3: Setrene i Innfjorden.....	13
3.1 Seter og støl i Innfjorden.....	13
3.1.1 Berildstølen.....	13
3.1.1.1 Natur.....	14
3.1.1.2 Strukturer.....	15
3.1.2 Bøstølen.....	18

3.1.2.1 Natur.....	19
3.1.2.2 Strukturer.....	20
3.1.3 Svartrøsta.....	24
3.1.3.1 Natur.....	24
3.1.3.2 Strukturer.....	25
3.1.4 Mildristølen.....	26
3.1.4.1 Strukturer.....	27
3.1.5 Vårsetra.....	28
3.1.5.1 Natur.....	28
3.1.5.2 Strukturer.....	28
3.1.6 Gridsetsetra/Sjølbotnsetra.....	29
3.1.6.1 Natur.....	29
3.1.6.2 Strukturer.....	30
3.1.7 Setsetra/Liasetra.....	30
3.1.7.1 Strukturer.....	31
3.2 Forlatte setrer.....	32
3.2.1 Grønfonnstølen.....	33
3.2.1.1 Natur.....	33
3.2.1.2 Strukturer.....	33
3.2.2 Itlestølen.....	35
3.2.3 Gammelsetra/Skjelbostadsetra.....	35
3.2.3.1 Natur.....	35
3.2.3.2 Strukturer.....	36
3.2.4 Gamlesetra/Setra.....	37
3.2.4.1 Natur.....	38

3.2.4.2	Strukturer.....	39
3.2.5	Haugsetra I, Gjerde.....	40
3.2.6	Stokkesetra.....	40
3.3	Tapte setrer.....	41
3.3.1	Haugsetra II, Skjelbostad.....	41
3.3.2	Valstølen.....	42
3.3.3	Årstølen.....	42
3.3.4	Stølsbakken.....	42
3.3.5	Den gamle setervegen.....	42
3.3.5.1	Setervegen til Bøstølen.....	43
3.3.5.2	Setervegen til Gridsetsetra.....	43
Kapittel 4:	Resultatet av undersøkelsene.....	45
4.1	Det tradisjonelle jordbrukets nedgang.....	45
4.1.1	Taus kunnskap.....	46
4.2	Hvilke tiltak eksisterer?.....	47
4.2.1	Forvaltningsprosjekter.....	47
4.2.1.1	Grønt spatak.....	47
4.2.1.2	Ta et tak.....	47
4.2.1.3	Rydd et kulturminne.....	48
4.2.2	Økonomiske støtteordninger.....	48
4.2.2.1	Spesielle miljøtiltak i jordbruket – SMIL.....	48
4.2.2.2	Tilskudd til tiltak i beiteområder og Tiltak til organisert beitebruk.....	49
4.2.2.3	Regionalt miljøprogram – RMP.....	49
4.2.2.4	Tilskudd til kulturlandskap.....	49
4.3	Forvaltningsprosjekter til eksempel.....	50

4.3.1 Fotefar mod nord.....	50
4.3.2 Baggerudsætra gårdsysteri.....	50
4.3.3 Nordgardsetra 4H-seter.....	51
4.4 Anbefalinger for Innfjorden.....	51
4.5 Forvaltningstiltak i Innfjorden – noen eksempler.....	51
4.5.1 Bøstølen.....	52
4.5.1.1 Øke beitepresset.....	52
4.5.1.2 Benytte det lokale engasjementet.....	52
4.5.1.3 Rydding av kratt og småskog.....	53
4.5.1.4 Restaurering og fortsatt vedlikehold av de eldste byggene.....	53
4.5.1.5 Oppsetting av informasjonskilt.....	53
4.5.1.6 Rydding og restaurering av den gamle setermuren.....	54
4.5.1.7 Vedlikehold gjennom beiting.....	54
4.5.1.8 Gjenoppta gamle setertradisjoner.....	54
4.5.2 Grønfonnstølen.....	54
4.5.2.1 Rydding av setervollen.....	55
4.5.2.2 Lage en trivelig rasteplass.....	55
4.5.2.3 Sette opp informasjonskilt.....	55
4.5.2.4 Vedlikehold gjennom beiting.....	55
4.5.3 Seterkulturen.....	56
4.5.3.1 Trongstegan.....	56
4.5.3.2 Tradisjoner og lokale kunnskaper.....	56
Kapittel 5: Konklusjon.....	58
Appendix A: Informasjon.....	61
Konvensjoner for registrering av seter eller støl.....	61

Konvensjoner ved registrering av strukturer.....	63
Konvensjoner ved registrering av andre kulturminner.....	65
Konvensjon for registrering av årsak til skade på seter og struktur.....	66
Setterregistrering.....	67
Strukturregistrering.....	68
Andre kulturminner.....	72
Appendiks 2: Bilder.....	73
Bilder fra 3.2.1 Berildstølen.....	73
Bilder tilhørende kapittel 3.2.1 Bøstølen.....	79
Bilder tilhørende kapittel 3.2.1 Svartrøsta.....	82
Litteraturliste.....	83

Figurliste

Figur 1: Berildstølen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	13
Figur 2: Berilstølen på 1920–30-tallet. Foto: T. T. Ulleland. Fra digital samling ved Romsdalsmuseet.....	15
Figur 3: Oppmurte ildsteder til ysting på Berildstølen. Foto: Kjersti Gjerde Krogsæter.....	17
Figur 4: Bøstølen fotografert fra parkeringen i Tutlia. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	18
Figur 5: Setertunet på Svartrøsta. Foto; Kjersti G. Krogsæter.....	24
Figur 6: Mildristølen sett fra midten av setervollen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.	26
Figur 7: Skodde på Gridsetsetra. Foto: Ukjent.....	29
Figur 8: Utsikten fra Setra ut mot Romsdalsfjorden. Foto; Kjersti G. Krogsæter	37
Figur 9: Ildsted og vegetasjonsendring på Setra (sic). Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	39
Figur 10: Fiolett greinkøllesopp. (Abel, 2010).....	73
Figur 11: De gamle buene på Berildstølen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	73
Figur 12: Råket mellom seterbuene og fjøsene. På buene til venstre kan man se de to etasjene og døra i underetasjen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	74
Figur 13: Gammel seterfjøs på Berildstølen sett fra siden. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	74
Figur 14: Mellom to av de gamle buene ser man en gammel mur som skiller råket fra setermarkene over. Det gamle fjøset kan ses mellom de to buene. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	75

Figur 15: Råket på 1920–30-tallet. Her kan hellegangen mellom sel og fjøs ses lett. I dag er den nesten overgrodd og vises bare noen steder. Foto: Thomas T. Ulleland. Fra digital samling ved Romsdalsmuseet.....	75
Figur 16: Tuft etter gammel seterfjøs. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	76
Figur 17: Tuft av seterbygg på utsiden av dagens inngjerdete område. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	76
Figur 18: En bit av den gamle setermuren. I bakgrunnen kan man se Berildvatnet med et naust og de gamle slåtteteigene. Midt i teigene står en gammel bytstein. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	77
Figur 19: En av de gamle utlåvene med påbygd naust på siden mot vannet. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	77
Figur 20: Ny og gammel inngjerding. I fremkant er det nye nettinggjerdet og i bakgrunnen, til høyre for utedoen, kan man se dem gamle setermuren strekke seg gjennom skogen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	78
Figur 21: Den gamle setervegen som ledet gjennom råket på Berildstølen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	78
Figur 22: Vikbua. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	79
Figur 23: Den gamle Aklestadbua i forfall, våren 2015. Foran står den gamle rømmebua og til venstre står den nye seterbua. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	79
Figur 24: Demdalbua på Gjerdshaugen – sel type A. Sammenlignet med et bilde tatt på 1920-tallet (nede til venstre). Foto: stort – Kjersti G. Krogsæter; lite – fra privat samling eid av Helge Gjerde.....	80
Figur 25: Satellittbilde av Bøstølen. Fra Norge i bilder.....	80
Figur 26: Østsiden av Bøhaugen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	81
Figur 27: Bøstølen på 1920–30-tallet. Den gamle Grandebua kan ses nede i det venstre hjørnet og den gamle Geilenbua til høyre. Foto fra privat samling eid av Ruth og Arvid Gjerde.....	81
Figur 28: Svartrøsta i 1927. Fra digital fotosamling ved Romsdalsmuseet. Foto: Thomas T. Ulleland.....	82

Figur 29: Røsta i dag. Bua til høyre er samme som i bildet over. Foto: Kjersti G. Krogsæter.....	82
--	----

Forsidebilde:

Oversikt ut fjorden fra Smørbotn i Innfjorden. Foto: Arvid Gjerde.

Kapittel 1: Innledning

1.1 Emne og mål

Temaet for denne oppgaven er registrering, vedlikehold og bevaring av seter og støl som et helhetlig kulturmiljø med lokale historier og tradisjoner, belyst gjennom egne undersøkelser og registreringer av setrer og støler i en liten bygd i Romsdalen på Nordvestlandet (Kart 1). Målet har vært å få en fullstendig oversikt over alle setrene og stølene i Innfjorden, bedømme tilstand og forvaltningsmuligheter, og å se hvilke bevarings- og forvaltningstiltak som ville passet best for hver av de utvalgte setrene. Det var viktig under arbeidet at de mulige tiltakene skulle gå overens med den lokale befolkningen og brukerne av utmarken.

Under en standard arkeologisk forundersøkelse i forbindelse med et byggeprosjekt på Ner-Bø i Innfjorden, Rauma kommune, ble det oppdaget flere tufter. Dette førte til at det ble utført et utgravingsprosjekt der en større flate ble avdekket og byggearbeidet ble stoppet inntil videre. Dette skapte ganske mye diskusjon i bygda. De fleste som bodde i området ville at husene skulle bygges fortest mulig slik at det ble ledige boliger, og var ikke særlig interessert i hva som ble funnet.

Etter en helg alene på hytta til familien på Bøstølen, en seter på Innfjordsfjellet, ble jeg sittende og fundere over hva som hadde skjedd med de gamle setertradisjonene og seterbruket som nå var nesten helt forsvunnet fra bygda. De siste tiårene har det skjedd store endringer i aktiviteten på stølene på Innfjordsfjellet og det fikk meg til å undre på hva som hadde skjedd og hva som kunne gjøres for å motvirke at det forsvant helt. Etter min egen kjennskap til området og folket, visste jeg at turisme ikke var et godt likt alternativ for å vedlikeholde seterkulturen. Siden jordbruket også er i tilbakegang i bygda, og det er slutt på tradisjonelt seterbruk i Innfjorden, bestemte jeg meg for å se på hva som kan gjøres for å ta vare på de gamle, norske setertradisjonene og seterkulturen. Samtidig var det viktig å se på hvilke lokale tradisjoner som eksisterte.

1.2 Valg av område

Innfjorden er min egen hjembygd. Der vokste jeg opp og gikk på skole, gikk i fjellet og hadde sommeren på hytta på Bøstølen. Som datter av en grunneier og vokst opp på et aktivt gårdsbruk var setra mer enn bare et sted vi hadde hytte. Da jeg var liten, var setra et spennende sted med huldrer og troll bak hver sten. Sauene som vandret forbi hytta om morgenen, og agregatet til seterbua ved siden av vår, var vekkerklokken min. Da jeg ble eldre og fikk egen hest var fjellet et utmerket sted å ta med hestene. De kunne tusle rundt i samlekveet eller jeg kunne ri eller kløve en tur opp til ett av de mange vannene i nærheten. Etter at jeg ble voksen og flyttet fra bygda har besøkene blitt sjeldnere og sjeldnere, men når jeg er «hjemme» liker jeg å dra på fjellet og låne den ene hytten til besteforeldrene mine. For hver gang jeg kommer til Bøstølen merker jeg nye endringer. Stølen som før var åpen og bare hadde noen få klynger bjørk og en og annen enslig furu og einer, blir mer og mer overgrodd. De tre bøndene som setret aktivt under oppveksten min, har sluttet med seterdrift, og det er nesten ingen dyr som har beitet setra siste årene. Unntaket er dette året, da det ble sluppet rundt 50 kyr på stølen.

Den store endringen som har skjedd på setra, og i jordbruket i Innfjorden generelt, skapte et ønske om å bevare den gamle seterkulturen, og ideen til oppgaven ble skapt. Til å begynne med hadde jeg lyst til å sammenligne flere områder og typer seterdrift i Norge, og se hva brukerne selv visste og syntes om vernet. Dette måtte jeg skrinlegge etter ett års studie på grunn av personlig sykdom. Jeg så meg nødt til å fokusere mest mulig på litteratur og mindre på reising og sosial kontakt. Det førte til valg av ny problemstilling og revurdering av hele temaet. Det arbeidet jeg allerede hadde gjort, ble inspirasjonen til den nye problemstillingen, og jeg valgte å holde meg til et lite område. På grunn av min egen tilknytning til stedet, og siden Innfjorden var den opprinnelige inspirasjonen, gjorde det valget av Innfjorden som undersøkelsesområde naturlig.

Til å begynne med var fokuset mitt kun på de tre setrene som fremdeles er relativt aktive: Berildstølen, Bøstølen og Svartrøsta. Etter at forhåndsundersøkelsene var unnagjort, viste det seg at det var mange flere setrer og støler i Innfjorden enn jeg visste om. Interessen for hva som hadde skjedd med disse setrene økte, og jeg begynte å undres over hvor mange setrer det egentlig opprinnelig var i Innfjorden. Resultatet av denne letingen har jeg lagt frem i kapittel 3 og 4.

1.3 Problemstilling

1.3.1.1 Seter og støl i Innfjorden, Møre og Romsdal

Hovedtemaet for avhandlingen er bevaringen av seterkulturen som et helhetlig kulturminne med lokale tradisjoner og særegenheter, samt å ta vare på de tause kunnskapene.¹ Sentralt var ønsket om å finne en forvaltningsløsning som kunne forenes med det lokale miljøet og være bærekraftig for fremtiden.

Problemstillingen ble da derfor:

|| Hvilken forvaltningsmetode vil være best for å ta vare på seterkulturen i Innfjorden, som en helhet, uten å endre bruken av setrene fra den tradisjonelle setra? ||

For å komme frem til et svar på denne problemstillingen var det mange andre spørsmål som måtte besvares under arbeidet. Det første ble å se hvor gammel seterkulturen i undersøkelsesområdet er, og hvilke endringer som har skjedd siden de var i aktiv bruk som seterstøl. Det neste steget ble å se på hvilken effekt den endrede bruken av områdene hadde på kulturminnene knyttet til setrene, og hvilke alternativ man har for å verne den lokale seterkulturen.

1.4 Geografisk informasjon

Innfjorden er ei bygd i bunnen av en fjordarm av Romsdalsfjorden like før selve Romsdalen begynner. Fjorden og bygda har fått navnet sitt fra elva Igna. Den første skriftlige kilden som nevner området, Aslak Bolts Jordebok fra 1400-tallet, har to forskjellige skrivemåter som begge viser til Igna som navnegiver: *Ignafiorde* og *Eygnafyrde* (Bolt et al.).

Størsteparten av bebyggelsen ligger i bunnen av fjorden, men dalen er bebygd helt frem til Berild som ligger 6,5 kilometer fra havet. Bygdas næringsliv er i hovedsak bygd på jordbruk og størstedelen av dalen er jordbruksareal. Selve dalen er 13 kilometer lang og strekker seg rett sør ut fra Romsdalsfjorden. Høye fjell med relativt stor rasaktivitet omgir dalen på begge sider, og det er dermed veldig lite bebyggelse tett inntil fjellene. Fjellsidene er kun benyttet som utmark, og man må ned på flat mark eller opp i fjellene for å finne åpen mark. Langs dalbunnen renner elva Igna, som har gitt navn til bygda. På grunn av

¹ Erfaringsbasert kunnskap

flomfare er det også veldig få bygninger langs selve elva, men begge sider – der det ikke er dekt av ur – er brukt til innmarksteiger.

Innfjorden har et folketall på under 1000; størsteparten av disse bor i boligområdet nede langs fjorden. Lenger opp i bygda er det kun gårder og bolighus knyttet til disse gårdene, før man kommer opp til fjellet og seterstølene og hyttefeltene tar over.

1.5 Avhandlingens oppbygging

Jeg har valgt å dele denne oppgaven inn i to hoveddeler. Den første delen er delt inn i oppgavens første tre kapitler. Kapittel 1 er introduksjonen til oppgaven med innledning og presentasjon av problemstilling. I tillegg har jeg valgt å legge til en begrepsforklaring der jeg gjennomgår og definerer noen av de aller viktigste begrepene og konvensjonene brukt i denne oppgaven. Kapittel 2 tar for seg noe av den tilgjengelige relevante litteraturen og noen av den tidligere forskningen innen samme tema som denne oppgaven. I kapittel 3 legger jeg frem setrene i Innfjorden og registreringen av disse.

Den andre delen består av selve diskusjonsdelen av oppgaven. Denne delen starter med kapittel 4 der jeg går gjennom eksisterende, relevante forvaltningsmetoder, forvaltningstiltak på andre steder og hvordan de kan benyttes til forvaltning i Innfjorden. På slutten av kapittel 4 kommer jeg med anbefalinger og legger frem to av setrene jeg har registrert som eksempler på hvilke tiltak som hadde vært best for lokaliteten. Til slutt, i kapittel 5, skal jeg vise hvilke funn jeg har gjort og trekke en konklusjon om hvilke tiltak som best vil kunne innfri formålet om vern i henhold til premissene presentert innledningsvis.

Etter selve oppgaven har jeg lagt ved flere appendikser. Appendiks A har jeg forbeholdt tabeller og lister. På grunn av behovet for en del bilder og kart har jeg valgt å legge de fleste illustrasjoner og figurer inn i appendiks B til slutt i oppgaven. Hvert enkelt kapittel har en egen seksjon i disse appendiksene, klart merket for å gjøre det enklere å finne frem etter hvert som man leser. I appendiks C har jeg lagt inn alle kartene i A4-størrelse. I tillegg har jeg valgt å ha med noen kart i A3 størrelse. Disse kartene er i hovedsak oversiktskart over hele eller deler av dataområdet. Hvert enkelt kart har et eget nummer som det er referert til i teksten.

1.6 Begrepsavklaring og konvensjoner

1.6.1.1 Ord og begreper

Noen av begrepene som brukes i denne oppgaven, har ikke den samme betydningen i folks dagligtale, som når de brukes som fagord. For å unngå misforståelser, skal jeg derfor sette av litt plass til å definere de viktigste kjernebegrepene brukt i denne oppgaven.

For **kulturminner**, har jeg i denne avhandlingen valgt å følge definisjonen i kulturminnelovens § 2:

|| Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. ||

§ 2, lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner

Det vil si at jeg legger lik vekt på de fysiske levningene og på de tradisjonene som fulgte seterkulturen.

Med begrepet **husdyrhold** menes her hold av buskap i form av kveg, småfe, fjærkre, svin, rein eller annet hold av produksjonsdyr.

Med **jordbruk** menes det å drive jorden for produksjon av mat, enten det er i form av høy til dyr, beitemark eller mat til mennesker. «Innmark» er den jorden som er aktivt dyrket og i bruk rundt gården. «Utmark» er den jorden som ikke blir pløyd eller sådd, og som dermed gjerne er dekt av skog eller annen plantevekst, skjønt den kan også være beitet eller slått årlig.

Seterbu, **bu** og **sel** blir brukt jevnlig i teksten. Seterbua er bodelen av seterbyggene. Det kan være moderne eller gammelt, men har som regel en mer moderne utforming. En sel er en gammel type seterbolig. Opprinnelig er «sel» et ettromsbygg, men de fleste fikk ett eller to rom i tillegg til hovedrommet etterhvert som behovet for plass økte.

Sommerfjøs og **seterfjøs** er i og for seg den samme typen bygg, men en seterfjøs er en del av en seter eller støl og er tilknyttet et sel. Sommerfjøsset var et fjøs de brukte mens dyrene gikk på avgrensede beiter. I Innfjorden var det en sommerfjøs på nesten hver eneste teig langs dalbunnen. Sommerfjøsset har ingen sel, så de som måtte overnatte ved sommerfjøsset lå i høyet om natten. Storparten av sommerfjøsene hadde plass til å lagre utstyr, høy og hesjestauro for å lette arbeidet for bonden. I motsetning til dette, har de fleste seterfjøsere kun rom til dyr og melkeutstyr.

1.6.1.2 Registrering av setrer og støler

Under arbeidet med oppgaven ble det nødvendig å gi hver seter og hver struktur en ID, og valget ble å følge registrerings retningslinjene i Skog og Landskaps feltinstruks for registrering av setermiljøer (Stensgaard, 2013). I tillegg til de klassifiseringene som ble lagt frem i feltinstruksen la jeg til noen egne kategorier, og ga hver seter, struktur og kulturminne en egen ID basert på de verdiene de hadde. En fullstendig oversikt kan ses i appendiks 1.

Hver seter omtalt i denne avhandlingen har fått en ID som er strukturert som følgende:

|| [Seternavn] – [kommunennummer]-[gårdsnummer]/[bruksnummer] – [organisering] –
 [tilrettelegging] – [adkomst] – [gangtid] – [bruk] – [gjerdetyper] – [utsikt] – [gjengroing]
 – [kartnummer] – [antall strukturer] ||

Hver struktur fikk også en slik ID, oppbygd som følgende:

|| [Seter] – [kommunennummer]-[gårdsnummer]/[bruksnummer] – [sammenbygde hus] –
 [bygningstype] – [tilstand] – [synlighet] – [veggkonstruksjon] – [veggkledning] –
 [veggfarge] – [takdekke] – [kartnummer].[byggnummer] ||

I informasjonskategorier med flere verdier, adskilles verdiene med komma, f.eks.:

|| *Berildstølen 1539-100/1-4 – 3 – 0 – 1, 4 – 1 – 2, 4 – 1, 3 – 1, 5, 6, 16 – 2 – 2 – 17* ||

Setrene i teksten refereres til kun med navn, mens kulturminner refereres til i et kortformat:

|| bygg [kartnr.].[byggnum.] ||

På samme måte er områder referert til med romertall, f.eks. område 2M.

I kapittel 3 gjennomgår jeg de forskjellige setrene og strukturene. Jeg har valgt å dele de forskjellige stående byggene inn i følgende tre generelle grupper:

Gruppering:	Beskrivelse:
Type A	Tradisjonell seterbu med sel over fjøs. Bygningen er gjerne bygd i skråplan med fjøsinngangen på nedsiden og inngangen til selet på oversiden av skråningen. Møkk ble gjerne måket ut av en liten luke og det vokser i dag gjerne ekstra god vegetasjon rundt inngangen og nedenfor fjøset. Markert som SOF i appendiks og struktur-ID.
Type B	Tradisjonelt seterbygg på ett plan. Ofte kun et sel. Også vanlig at fjøset står like ved som en separat bygning. Kan ha små påbygg, annekser, som ble benyttet som sauesval, småfefjøs, oppbevaring av melk eller redskaper osv. I ID og appendiks er disse type B enten markert som SEL for selet/seterbua eller SET for seterfjøset. Anneksene har egne koder (se appendiks A).
Type C	Moderne hytter og seterbygg. Disse kan være både fritidsboliger/hytter og seterfjøsere av moderne standard. Ofte er disse bygd lik type A, men større og av moderne materialer. De som har fjøs har også tilgang til moderne utstyr, og fjøset er i full etasjehøyde og tilrettelagt etter dagens lovskrifter om dyrehold. De fleste hyttene i denne kategorien har også veranda og er bygd for komfort, fremfor funksjonalitet.

Kapittel 2: Forskningshistorie

2.1 Seterbruket i Norge

Seter stammer fra det norrøne ordet *sætr*, og henger sammen med verbet *sitte*. Det betød altså et sted man hadde boplass, et sted man *bosatte* seg over tid. Ordet *støl* kommer fra det norrøne ordet *stōðull*, som betyr en plass der en melker buskapen. Dette kunne være noe så enkelt som en støl med ett enkelt bygg som man gikk til for å melke buskapen i ly for vær og vind, men kunne også være del av en seter. Det blir i dag ofte kalt seterstøl dersom man både bodde der gjennom perioder av året og melket buskapen der. I det tilfellet er seterstølen det området som omfatter hele setra med alle seterbyggene. Seterbruket som jordbruksform er ikke unikt for Norge, eller Skandinavia.

Omkring 330 f. Kr. reiste den greske oppdagelsesreisende og handelsmannen Pytheas av Massilia (Marseille) på en reise som førte ham rundt de britiske øyene og opp til et landområde han kalte Thule; dette landområdet var Norge. Pytheas' reiseskildringer har gått tapt, men er omtalt og sitert i mange samtidskilder. (Nansen, 1911: 43–73) Pytheas fortalte om folkene i Thule som drev krøtteren opp på fjellet om våren og ble der hele sommeren (Hougen, 1947: 14). Adam av Bremen skrev på 1070-tallet om det norske land, og om hvordan nordmennene hadde så lite dyrkbart land at de hadde kveg som hovednæring (Adam et al.).

Den første norske skriftlige kilden vi har som nevner seterbruken, er lovskriften *Gulatinglovi*. Gulatingsloven ble nedskrevet en gang på 1000-tallet og er basert på allerede innarbeidede sedvaner og skikker. Den gjaldt for Gulating rettsområde frem til 1274 og ble ofte kalt den eldre Gulatingslov (Norseng, 2015). Gulatinget var det gamle hoved-tinget for Vest- og Sør-Norge og ble holdt i bygda Gulen i Hordaland. Man er ikke sikker på hvor gammel Gulatingsloven er, men man vet at Islands eldste lov, *Ulvljotslovi*, ble dannet like før 930 og at den brukte Gulatingsloven som mal. Den eldste av de tekstene som har overlevd av Gulatingsloven ble kopiert ned for hånd.

Det finnes flere referanser og lover om husdyrhold og jordbruk, men det er kun noen få som omtaler bruken av utmark og fjell til beite og seterbruk. Den første av disse er Gulatingslovens § 81 6. til 10. ledd.

[...] 6. Um folk bur saman i grend, då skal dei flytja or heimehagen (husahagi) når det har gått 2 månader um sumaren, um ikkje alle tykkjer noko anna er betre.
7. No vert ein sitjande nede lenger, då skal han (d. e. grannen) forbjoda han å sitja der.
8. No sit han i ro likevel, då skal stemna han til tings for ran og ulovlegt tilhelde (harseta), då skal tingmennene døma til kongen en baug, til jordeigaren dobbelt landnåm, og 6 øyrar til grannen hans for grasran.
9. No skal han krevja bønder og heradsmenn, so mange som han vil, til å føra bufeet hans ut or heimehagen, saka 3 øyrar er kvar som nektar. Det same gjeld um han fer ned (frå sætri) fyre tvimånad².
10. Hå har folk rett til um hausten. Då skal ingen beita [til skade] for andre; men den som beiter skal bota grasransbaug.

Gulatingsloven § 81

I teksten over kommer det frem at det var vanlig å sende dyr ut i marka og å holde dem der gjennom sesonger. Det er også tydelig at det kunne oppstå uenighet mellom dem som delte utmarken og at det derfor var nødvendig å fastsette retningslinjer for når og hvor man kunne slippe – og hente inn – dyrene sine.

I Gulatingsloven § 84, § 89 og § 90 vektlegges viktigheten med at de gamle tradisjonene skulle opprettholdes og at det dersom det oppstod uenigheter så var det de gamle merkene, gjerdene, vegene og teigene som gjaldt. Det sies aldri noe om hvor gammel disse tradisjonene er, men det omtales som «fra gamal tid» og kan derfor antas å handle om sedvaner som var eldre enn to eller tre generasjoner (Norseng).

2.2 Seterbruksforskning

Det har blitt lagt frem mange teorier om utviklingen av det norske seterbruket. De første som rettet seg inn på temaet var for det meste lokalhistorikere og det er først på begynnelsen av 1900-tallet at man ser en overgang til mer profesjonell forskning. Og først på 1920-tallet kan man for alvor se at forskningen ble rettet mot opprinnelsen til det norske seterbruket (Kleiven, 1912, Kleiven, Brøgger, Falck-Muus) , da Instituttet for sammenlignende kulturforskning satte seterbruket på sin agenda. Dette førte til en innsamling av et rikt folkeminnemateriale som på midten av det 19. århundre gav grunnlaget til en rekke publikasjoner (Bøe, 1944, Beito, Solheim, Reinton, Reinton, Reinton).

De tidligste arbeidene var sentrert rundt funksjonalisme og baserte seg på en evolusjonistisk teori. Ivar Kleiven mente at man kunne spore seterbruket tilbake til «sagatida» og at seterbruket utviklet seg etter økt beitepress av kveget i heimehagen. Han

² «Tvimånad» er måneden fra 14. august til 14. september.

mente at ettersom dyrene søkte ut fra gården etter ferskt beite, ble bøndene å bygge setrer der kyrne slo seg til. Dette kan man kalle en *primært evolusjonistisk* teori (Erixon, 1918, Østberg, Kleiven). John Frödin (Frödin), en svensk etnograf, mente derimot at det var setra som var primær og at det var en rest etter en overgang mellom nomadisme og fast bosetning. Funn gjort i fjellområdene synes å støtte denne *primær evolusjonistiske (sic)* teorien (Bøe). Bjørn Hougen (Hougen) var en av dem som ble påvirket av denne teorien og i 1947 kom han ut med en avhandling der han kommenterte at mange av høyfjellsfunnene hadde kunne spores til at setrene hadde hatt fast bosetning. Anders Sandvig (Sandvig) mente derimot at setrene var en utvikling fra jaktbuer i fjellet.

Reinton la i 1961 frem en *diffusjonistisk* teori der seterbruket ble sett som en levning etter den indoeuropeiske innvandringen, og at setrene gikk over til en form for nomadisme for så å gå over til et nytt stadium da jordbruket ble innført (Reinton). Etter ham kom Arne B. Johansen i 1973 med sin *kulturdualistiske* teori, inspirert av økofunksjonalismen, der han igjen knyttet setrene sammen med funn av redskaper og gjenstander i fjellet, samt plassering, og mente dette viste at setrene var spor etter et fangstfolk som hadde tatt opp tamdyrhold og jernvinning (Johansen). Etter at 14C-datering ble introdusert ble en del tuftanlegg i vestlandske fjellområder undersøkt og man har gått bort fra *diffusjonisme* og *kulturdualisme*. I dag stiller også de fleste seg kritisk til å knytte gjenstander, teknologi og næringsgrunnlag til forskjellige arkeologiske kulturelle grupper (Indrelid, 1994)

I nyere tid har flere seteranlegg blitt undersøkt og man kan spore mange av dem tilbake til yngre steinalder og bronsealderen, selv om bruket synes å ha vært noe annerledes enn i senere perioder (Kvamme et al., Prescott og British Archaeological Reports Ltd.). Oppslutningen blant arkeologer virker derimot å ligge på at man må se seterbruket i sammenheng med endringer i jordbruksstrukturen, og dannelsen av historiske gårder, i eldre jernalder (Dahle, 2005). Det synes også å være foregått en ekspansjon i yngre jernalder (Skrede, 2002 Øye [red] 2002, Bergstøl 1997, Narmo 2000).

2.3 Innfjorden, Rauma kommune

Romsdalen og Rauma kommune har vært forsket lite på, hva gjelder kulturminner fra jordbruket. Det er gjort en rekke registreringer, og i senere år har det blitt gjort utgravinger i forbindelse med utbygging. Særlig fangstanlegg har blitt registrert av lokale entusiaster og turgåere, og det dukker jevnlig opp små funn i høyfjellene som stammer fra jakt

(Mølmen og Rauma . Kulturstyret). Romsdal Sogelag sendte i 1949–50 ut et skriv til bygdene med ønske om informasjon om det lokale seterbruket og tradisjoner knyttet til dette. Resultatet av undersøkelsene ble publisert i 1950 og 51 (*Romsdal Sogelag Årsskrift 1951*, 1950, *Romsdal Sogelag Årsskrift 1951*) og har tatt vare på mye verdifull informasjon om tradisjonene rundt seterbruket langs Romsdalsfjorden.

Under har jeg valgt å legge frem en liten litteraturgjennomgang av de to viktigste skriftlige kildene for kunnskap om seterbruket i undersøkelsesområdet.

2.3.1 Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Den 13. juli i 2006 fikk Statens landbruksforvaltning, det daværende Direktoratet for naturforvaltning, og Riksantikvaren et oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Miljøverndepartementet. Oppdraget var basert på LMDs St.prp. nr. 1 (2005–2006) med miljømålet at «spesielt verdifulle kulturlandskap skal vere dokumenterte og [ha] fått ein særskilt forvaltning innan 2010.» Det ble også vist til stortingsmeldingen Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand som sier «kulturlandskapet skal forvaltes slik at kulturhistoriske og estetiske verdier, biologisk mangfold og tilgjengelighet opprettholdes». Prosjektet fikk navnet «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket» (UKJ). Arbeidet med å verne de verdifulle kulturlandskapene tok til, gjennom kontakt med de lokale landbruks-, natur- og kulturminneforvaltningene, med registrering og verving av kulturlandskap. Det ble anbefalt å velge ut 100 områder og i 2009 ble de første 20 valgt, registrert og i noen tilfeller vernet (*Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*, 2013).

Under jordbruksoppjøret i 2012 ble det vedtatt at man skulle gjennomføre en ekstern evaluering av UKJ med vekt på administrative elementer som forvaltning, forvaltningseffektivitet og kostnadseffektivitet. Evalueringsarbeidet ble lagt ut på anbud og Østlandsforskning fikk jobben. I løpet av 2013 utførte de spørreundersøkelser blant grunneierne og brukerne av områdene, lokalt næringsliv og sentrale aktører. De utførte også tre *case studies* og omfattende dokumentanalyse. Desember 2013 sto sluttrapporten ferdigstilt og levert med hovedfunn, konklusjoner og anbefalinger.

Et av de områdene som ble omtalt i denne rapporten var Innfjordsfjellet – med Berildstølen, Bøstølen og Svartrøsta som fokus – på grunn av at flere plantearter som er på rødlisten, eller som er på vei til å bli rødlistet, vokser på flere områder der. Spesielt på

Berildstølen er det flere arter som er avhengig av at jorden der blir drevet slik som det har blitt gjort fra gammelt av.

2.3.2 Bygdaboka for Voll

Den største skriftlige kilden til historisk kunnskap om Innfjorden og området rundt kommer fra *Bygdaboka for Voll*. Bokserien er delt inn i tre bind, med ett tema per bind. Det første bindet omtaler næringsgrunnlag og samfunnsvekst. Bind 2 forteller om alle ættene i Voll sogn, delt inn i gårder. Hver gård og bruk blir først introdusert med hvor gammel gården er, eller hvor langt tilbake man kan spore den i skriftlige kilder. Det siste bindet, bind 3, ble skrevet noe senere enn de to første, og tar for seg livet i Voll sogn i tidligere generasjoner. I denne boken blir det blant annet skrevet en del om seterlivet og jordbruket. Hovedperioden for bind 3 er fra midten av 1800-tallet til 1900-tallet.

Bøkene er skrevet av lokale historikere og entusiaster noe som har gitt artiklene i de tre bøkene et stort sprik i kvalitet. Flere steder i tekstene ble det funnet små feil i informasjonen, og enkelte av artiklene viser preg av å være skrevet av personer som ikke er lokalkjent i området de skriver om. Det er til tider vanskelig å finne frem til hvilke kilder de har brukt til forskingen siden det er svært få kildehenvisninger i hele bokserien. Den tredje boken, som nevnt over, består mye av nedskrivinger av muntlige fortellinger som de har fått fra de lokale beboerne. Dette gjør at det er vanskelig å få kontrollert ektheten av et utsagn eller historie. Likevel gir det et godt innblikk i hva som var viktig i tiden det blir snakket om, og også om hva som blir husket i ettertiden av hendelser. Bind 2 har mest korrekt informasjon. For hver gårds slektskapittel innledes det med en beskrivelse av gården, historisk informasjon, og det er i de fleste tilfeller nevnt litt om hvilken seter eller støl de brukte og eventuelle småhistorier knyttet til disse.

Kapittel 3: Setrene i Innfjorden

3.1 Seter og støl i Innfjorden

Gjennom tidene har det blitt dannet, og forlatt, en rekke setrer og støler i Innfjorden. Av disse er det tre grupperinger: De setrene som fremdeles er i noen form for jevnlig bruk; de setrene som fremdeles kan finnes, men som er forlatt og forfalt; og de setrene som kun kan finnes i tekst eller navn.

3.1.1 Berildstølen

BERILDSTØLEN 1539-100/1-4-3-0-1, 4-1-2, 4-1, 3-1, 5, 6, 16-2-2-17

Figur 1: Berildstølen. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Berildstølen (kart 2) blir ansett å være den yngste stølen på Innfjordsfjellet. Den ble anlagt på midten av 1800-tallet etter at setra hadde blitt flyttet to ganger tidligere på grunn av rasfare. Den stod tidligere på Tutstølen, eller Ihle-gamlestølen, i lia ovenfor Stordalsvaet. Den ble så flyttet til litt framfor Gamlestølsfonna, der det heter Gamlestølen i dag. (*Gards- og ættesoge*, 1980, Hansen, 2002) Gården Berild, som er de opprinnelige brukerne av stølen, er en av de eldste gårdene i bygda. Den er nevnt i Aslak Bolts Jordebok fra 1440 (Bolt et al., 1997) sammen med gårdene Bø, Vik og Skjelbostad. Berildstølen ligger på 350 moh. langs sørsiden av Berillvatnet.

3.1.1.1 Natur

Seteren på Berildstølen har blitt benyttet på samme måte over mange år og har derfor utviklet en spesiell vegetasjon. Den inngjerdete setervollen hadde sen slått, altså juli/august, med gjødsling med husdyrgjødsel på nedsiden av fjøsene og tilføring av kunstgjødsel på oversiden av buene fra etterkrigstiden og fremover. I tillegg ble området åpnet for vår- og høstbeiting. Vegetasjonen som blir skapt gjennom slik bruk inneholder en stor variasjon arter med to sjeldne plantearter, marinøkkel og fjellmarinøkkel samt en uvanlig beitesopp, fiolett greinkøllesopp (se Figur 10). Sistnevnte er listet på rødlisten som sårbar og vokser kun på gamle naturbeiter og gammel slåttemark (Hansen, 2002, Naturarkivet.no, 2010). Andre planter som har tilpasset seg den tradisjonelle driften og driftmåten på Berildstølen er småengkall, blåknapp, aurikkelsvæve m.m. Småengkall, en plante som får harde frøkapsler som rasler og som annonserte at slåttetiden var inne, har fått det lokale navnet «pengegras».

Teigene på nedsiden av fjøsene, mot vannet, er fuktigere og har derfor en annen artssammensetning enn de øverste teigene. Av de nederste teigene er kun én av dem fremdeles i bruk og blir jevnlig slått maskinelt. Den har derfor en ganske annen artssammensetning enn teigene rundt. Man kan her finne mye av de samme plantene man forventer å finne på vanlig innmark (Hansen, 2002). De spesielle fargekombinasjonene gjør at man kan skille mellom beitemarken og slåttemarken på avstand, spesielt om våren når sneen har reist og de unge skuddene kommer opp.

I motsetning til slåttemarkene nedenfor råket er slåttemarkene på oversiden av buene betraktelig tørrere og blir slått hvert år. Disse markene viser tegn på at de nok har blitt brukt til slåttemark helt tilbake til før stølbebyggelsen ble flyttet til det som i dag er Berildstølen (Hansen, 2002). Plantene som vokser her er av en mer langstilket type og vil, dersom det blir slutt på slått her, ta over vegetasjonen på marken (Hansen, 2002). Av de kortvokste plantene er marinøkkel, og særlig fjellmarinøkkel som er den sjeldneste av de to, spesielt utsatt for endringer i floraen. Disse er de første plantene som forsvinner når driftsformen endres. Fjellmarinøkkel er kun registrert 15 steder i Møre og Romsdal, og den finnes kun på kalkrike beitemarker og teiger i fjellet.

3.1.1.2 Strukturer

Figur 2: Berildstølen på 1920–30-tallet. Foto: T. T. Ulleland. Fra digital samling ved Romsdalsmuseet.

På Berildstølen ligger buene, fjøsene og utløene organisert i et rekketun. Seterbuene ligger i en rekke midt på stølen. Nedenfor, mot vannet, ligger fjøsene med et råk³, 2.A. Dette råket (Figur 12, Figur 20) var brukt som hovedfartsåre for buskapen og for transport, derfor var den ofte gjørmete. Det ble lagt hellesti mellom bua og fjøset for at man skulle kunne gå tørrskodd mellom de to. På både oversiden og nedsiden av buene og fjøsene ligger slåtteteiger. Disse var skilt fra beiteområdet for buskapen med en stengard, mens teigene var skilt fra hverandre med bytestener. Seterbebyggelsen består av fem seterbuer, samtlige er type B,⁴ fire fjøs/uthus og to gamle og ett nytt naust. Av de fem seterbuene er det tre opprinnelige og to nyere sel. De eldste selene er avlange, ganske lave med torvtak (Figur 11). Hver av de tre buene står på de opprinnelige grunnmurene av natursten som danner en kjeller under hver. Denne kjelleren har inngang mot råket, og i dag blir disse rommene gjerne brukt til oppbevaring av diverse, men i sin brukstid var kjelleren en utmerket plass for oppbevaring av melken og melkeproduktene, samt som sauefjøs.

Tvers over råket står de gamle fjøsene. Disse byggene ble brukt til melking og for kveget å sove i. Fjøsene er forholdsvis lave, kun høye nok i døren til at kyrne kunne gå inn komfortabelt, og er også dekt med torvtak (Figur 13). Ved inngangen til fjøset som gjerne

³ Fegate

⁴ Se kapittel 1: definisjoner og konvensjoner

ble gjørmete og nedtråkket av kveget, og i råket ble det lagt stenheller slik at budeiene kunne gå tørrskodd mellom bu og fjøs. Disse hellene vises tydelig den dag i dag (Figur 15). Under mønet på fjøsene ble det laget et loft som man oppbevarte hesjestaur og annet utstyr som man ikke brukte. Dette er en vanlig konstruksjon i området og kunne finnes på nesten alle gamle sommerfjøsene i bygda. På begge sider av råket ble det bygd opp en mur slik at kveget ikke skulle vandre inn på slåtteteigen (Figur 14, Figur 21). I enden av denne murgangen stod det ei bu og et fjøs til. I dag er den kun den lille bua på oversiden som står igjen, og det gamle fjøset er ramlet ned og det er kun murene som vises. I nyere tid har disse murene blitt brukt som avfallsplass for organisk materiale under rydding av skog og mark (Figur 16). Det er derfor veldig overgrodd rundt, og i midten av, tuften.

På utsiden av gjerdet som i dag går rundt stølen, mot vest-sørvest ligger det en tuft etter enda en gammel seterbu (Figur 17). Det er kun igjen litt av den opprinnelige muren som utgjorde kjelleren under bua, men det som gjenstår er i god stand (Figur 18). Om man følger linjen til råket og den gamle tufta, kan man følge den opprinnelige setermuren videre sørvestover til den møter vegen som passerer setra (Figur 21). Byggene nede ved vannet er i dag brukt som naust, men deres opprinnelige bruk var som *utløe*, utmarkslåve (Figur 19), der man lagret tørrhøyet man hadde slått og tørket på stølen. Det ble lagret der til vinteren kom og man kunne frakte det ned til gården med slede. De to eldste naustene hadde båthus under og høyloft under mønet. Plasseringen nede ved vannet gjorde det enklere å frakte høyet fra slåtten og hesjen til låven siden det ble nedoverbakke dit.

Hele setertunet er lagt opp slik det er for å utnytte de lokale forholdene best mulig. Øverst ligger de beste engene med blandet eng og tørrere, basisk jord. Deretter ligger seterbuene i en rekke med et råk på nedsiden for å gi rask og enkel tilgang mellom bu, fjøs og beitemarker utenfor setra. Ved å plassere fjøsene nedenfor buene og på oversiden av slåtteteigene fikk de utnyttet avføringen til kveget til gjødsel på en enkel måte, både gjennom manuell spredning og gjennom vannsig som førte med seg næringstoffene fra fjøset til teigene på nedsiden. Disse teigene ble slått og høyet tørket og fraktet ned til vannet for å lagres i utløene, som også huset båtene de brukte for å fiske. De gode skogene rundt, med mye bjørk, ga godt med never og ved til bruk på setra, og flere steder både på marken rett ovenfor, og mellom buene, ble det plassert oppmurte ildsteder man kunne bruke til ysting.

© kjersti Gjerde Krogsæter

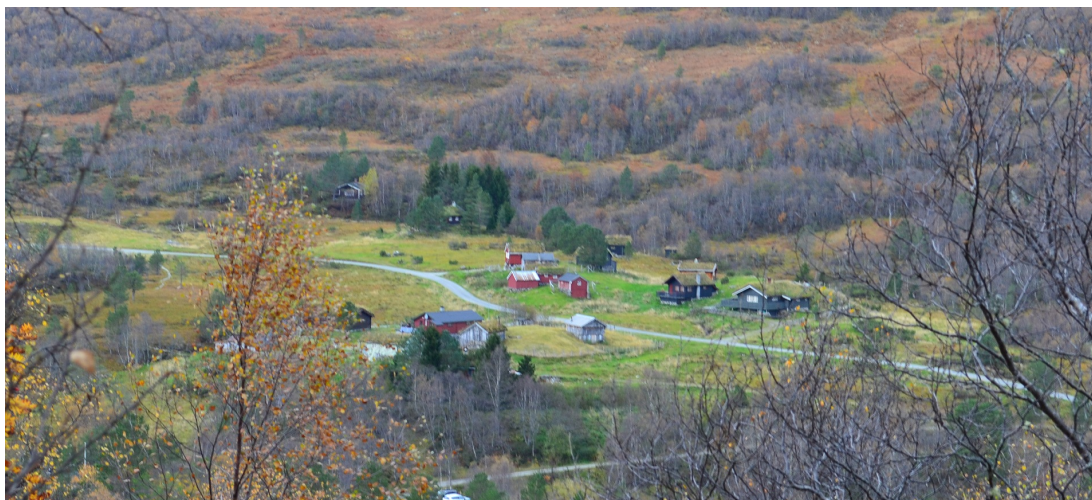
Figur 3: Oppmurte ildsteder til ysting på Berildstølen. Foto: Kjersti Gjerde Krogsæter.

Det er fire slike ildsteder som eksisterer den dag i dag. Noen av disse blir fremdeles brukt, men i dag brukes de til bålkos. Rundt hele stølen er det gjerder og gamle murer. Det moderne gjerdet er av trepåler og sauenetting, men flere steder ser man fremdeles den gamle setermuren (Figur 20).

Det er ikke lenger aktiv seterbruk på Berildstølen lenger. Markene blir skjøtt gjennom beiting og slått og buene er i bruk som hytter både sommer og vinter. Det er et tydelig skille mellom inn- og utmark, og enkelte plasser kan man fremdeles finne den gamle setermuren. Om man er villig til å gå litt i uryddet skog kan man følge den gamle muren og de overgrodde restene av råket et godt stykke i begge retninger. I sørvest går muren helt opp til vegen, og i øst forsvinner den i vegetasjonen etter et stykke.

3.1.2 Bøstølen

BØSTØLEN 1539-94/6 – 3 – 1, 3 – 1 – 0 – 2, 3 – 0, 1 – 1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 15, 16 – 3 – 3 – 28

Figur 4: Bøstølen fotografert fra parkeringen i Tutlia. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Bøstølen (kart 3) fikk navnet sitt etter gården Bø som er en av de tidligste bosetningene i Innfjorden, og er den største seterstølen i soknet (*Gards- og ættesoge*, 1980). Selve stølen ligger på 436 moh., ved foten av det 1583 m høye fjellet Nonstinden. Området er ganske rasutsatt og stølsbebyggelsen har flere ganger lidd skade fra skred. De eldste seterbuene ligger fordelt på to høyder på stølen, Bøhaugen og Gjerdshaugen (Figur 25). Man vet at disse ble flyttet til de to haugene en gang på midten av 1700-tallet etter at stølen ble tatt av et spesielt stort skred.

Bøstølen er en gammel seterstøl og har hatt mange eiere. Den første skriftlige kilden som nevner Bøstølen er Holztførster Hans Petter Schnitlers nedtegnelse fra den siste halvdel av 1700-tallet. Han skriver der at «I Volds Otting er Svart-Rust og Bø-stølen» (Schnitler, 1974). Han forteller også at jorden setrene lå på ble solgt av Kronen under regjeringstiden til Fredrik III av Danmark og Norge (1648–1670) (Mardal). Den ble først solgt til hollenderne som videre solgte det til generalløytnant von Hoven. Han solgte det deretter videre til de lokale eierne. I matrikkelen fra 1724 er det kun Bø, Engen og Valved som står oppført med seterdrift på Bøstølen. I 1742 fikk futen Jacob A. Eeg skjøte på setrene Svartrøsta og Bøstølen av enka etter Carsten C. Volqarts (*Gards- og ættesoge*, 1980: 92). Samme år stevnet han 12 bønder for retten for å ikke ha betalt seterleie, men bøndene mente selv at de hadde eiendomsretten på stølen. Han skrev i 1761 at det var 20 mann som setret i allmenningen. Det var nå menn fra gårdene Bø, Valved, Engen, Skjelbostad og Vik som drev på Bøstølen. Han skriver også at de ikke slo for å høste inn høy på denne tiden

fordi det ikke fantes vei ned til bygden, og at stølen var utsatt for jord- og snøras (*Gards- og ættesoge*, 1980). Eiendommen gikk videre til C. Møllerup og han ga skjøtet til brukerne av stølen for 120 riksdaler. Salget ble annonsert på sommertinget for «Wold Otting» på Veblungsnes 15. juli 1791. I dokumentene fra denne transaksjonen er også Gjerde, Ner-vik (*sic*) og Øygarden nevnt. Fjorten av bøndene ble så enige i 1797 om at ingen skulle hugge tømmer eller løype never i fjellet til annet enn til bruk på stølen og skrev under en avtale om dette. Den som førte med seg never ned fra seteren skulle betale bot i form av neverens doble verdi. Kontrakten ble underskrevet og tinglyst 8. juli 1797 (*Gards- og ættesoge*, 1980: 89–95).

En ny avtale ble underskrevet i 1834 der de bestemte i plenum at de skulle gjerde inn de to stølene. De fastslo også at siden Svartrøsta var lite egnet til slåttemark skulle alle ha lik rett til å slå på Bøstølen (Hansen, 2002: 19). De fastsatte strenge regler for når slåtten skulle være ferdig og hvor man kunne plassere sel, fjøs og møkkadynger. Noen år senere, i 1842, ble det også bestemt å skifte skogen rundt stølene. De områdene som ble skiftet var Tempeltutlia (Tutlia), Grønfonnlia, Tverrlia og Seterlia (Bøstølslia). Tverrlia er ikke lenger i bruk som stedsnavn, men det er kun to fjell det kan handle om: Fjellsiden opp mot Kamben (*sic*) eller siden opp mot Storvatnet og Taskedalen.

I 1852 delte de slåttemarken i teiger og bøndene i tre grupper. Teigene gikk på rundgang mellom gruppene og i tillegg hadde de en del utmarkslått. Allerede i 1865 var det kun gårdene Gjerde, Valved og Engen som slo fast (*Gards- og ættesoge*, 1980: 89–95). På denne tiden var det også at de bygde meieriet nede ved Røstaelva som ga navnet til kulpen Meieriholen. Dette meieriet produserte store mengder smør som ble eksportert, bla. til Storbritannia, men ble lagt ned i 1920 etter at smøret de leverte ble harskt før det kom frem. Enkelte mente dette var på grunn av at de hadde en dårlig meieriskjøtterske den gangen⁵, mens andre mente det var på grunn av dårlig pakking, annerledes vær eller at skipet brukte for lang tid (*Gards- og ættesoge*). Resultatet var uansett det samme: Meieriet var konkurs. Meieribygget ble solgt på auksjon og ble flyttet opp på stølen, og er i bruk som hytte den dag i dag.

3.1.2.1 Natur

Setervollen strekker seg langs et flatt område og blir begrenset på begge sider av elv og bekk. I tillegg er stølen omgitt av myr og bjørkeskog. Myrene er fattigmyr og har et stort

5 Informant Gunnar Bø

biologisk mangfold. Midt etter stølen, langs vegen, ligger en slik myr. Den blir i dag brukt flittig av krøtteren som beitemyr. Det er helt slutt på slått på stølen nå, og det er i ferd med å bli helt slutt med beiting også. På 90-tallet hadde nesten alle de lokale bøndene kyr eller sauer på stølen, i 2014 var det kun tre bønder igjen som sendte dyr på beite. Myrene, som er avhengig av beitingen, er nå i ferd med å gro igjen og det er mer og mer vanlig at det vokser opp einer og bjørk der det tidligere kun var myr.

De forskjellige områdene på setra har et stort antall plantearter. J. B. Jordal (Jordal og Gaarder, 1998) vurderte de biologiske verdiene som «*type B: viktig*» og Silke Hansen (Hansen) detaljerer de viktigste artene i rapporten sin fra 2002. På myrene kan man finne typiske arter som myrfiol, myrhatt, torvull og stjernestare. På de tørrere teigene rundt dominerer arter som gulaks, engkvein, finnskjegg og sølvbunke. I tillegg finner man mange urter. Rund fjøsene vokser det mer næringskrevende og tråkkålende planter slik som f.eks brennesle. I tillegg finner man rundt buene en god del nytte- og pryddplanter, spesielt rabarbra. Det ble på 1990-tallet registrert et stort antall arter på Bøstølen, og seksten av disse er såkalte signalarter, men ingen truede eller sjeldne arter (Hansen, 2002). Skogene rundt setra utgjør en blanding av vanlig fjellvegetasjon og god beiteskog. Beiteskogene er forholdsvis åpne og har et bunndekke av gress og stråarter, mens ellers har den et dekke av forskjellige typer lyng og mose. Store deler av skogene rundt stølen ble også benyttet til never og tennved.

3.1.2.2 Strukturer

Setra kan deles i fire seksjoner. På nordsiden av vegen ligger Bøhaugen, Vikhaugen og Midtstølen (se kart 3: 3.II, 3.III og 3.M). På sørsiden av vegen ligger Gjerdshaugen. Hver av disse grupperingene har mer enn én hytte eller seterbu. Både haugene og buene har i de fleste tilfeller navn etter grunneierens hjemgård. Eksempel på dette er Ørjabua (3.C), Vikbua (3.T) og Grandebua (3.M). Man kan i tillegg dele stølsbebyggelsen inn i tre typer som nevnt under begrepsavklaringen i kapittel 1.

Av buene på Bøstølen har vi flest av type A. Buene er lave under taket og bygd i skråplan, med enden ut mot kanten og inngangsdøren på oversiden mot toppen av bakken. Om det ikke var plass igjen på haugen ble skråninger benyttet for å få samme effekten. Bøstølen har ferre seterbuer av type B enn andre setrer i Innfjorden. Vikbua (3.T) er en av de få seterbuene av type B på Bøstølen (Figur 22). Den er også lav under taket, men den har ikke en kjeller slik som type A-buene. Den har derimot et sauesval på kortenden og på nedsiden

mot elven. Den siste typen omfatter alle de nye hyttene på Bøstølen. Flere av disse er bygd på, over, eller like ved der den opprinnelige bua sto (se de gamle buene i Figur 27). Det er fire moderne seterbuer på stølen og åtte moderne hytter.

Hyttene har vært flinke til å velge byggemetoder som ikke stikker seg særlig ut i landskapet. Flere av hyttene er små og flere er laftet. Nesten alle hyttene og seterbuene har torvtak og de eldre av dem har også grunnmur av naturstein. De moderne seterbuene kom opp som en nødvendighet etter hvert som jordbrukets krav og standarder endret seg. Fjøsene måtte være større og man måtte akkommodere for melkeanlegg, aggregat, redskaper, moderne utstyr og kveg (siden dagens NRF-ku er en del større enn den gamle gråkolla som var vanlig i området før). I noen tilfeller, der man har sluttet med setring, men fortsatt bruker bua som hytte, har sauesval og fjøs enten blitt fjernet og/eller erstattet med ekstra rom til seterbu. De fleste hyttene har i tillegg gjerdet inn området like rundt hytta for å holde kveg og sau på avstand (se f.eks. Figur 24).

Det er totalt 23 hytter og seterbuer på Bøstølen. Av disse er det kun seks som ikke er plassert på en av de tre haugene, og alle disse er type C og relativt moderne (3A-C, 3Y-Æ). På Gjerdshaugen (område 3M) er det i dag syv seterbuer (3P-V). Tre av disse (3R, 3S, 3V) er moderne versjoner av type A, men bare to av dem har en fungerende fjøs (3R, 3V). De to neste er mindre, én type B og én type C (3T-U). De to siste av byggene (3P-Q), er gamle seterbuer av type A. Vikbua (3T) (Figur 22), type B, er i dag fremdeles i bruk som hytte, men ikke lenger som seterbu. Eier av hytta har sau på sommerbeite på Innfjordsfjellet, men har ikke sauene inn om natten. Eier har valgt å gjøre minimalt for å gjøre den bekvem, og den er fremdeles slik den var for over femti år siden. Den siste bua (3U) er bygd på toppen av en gammel sel, også opprinnelig av type B, men den har også blitt utvidet i lengden og blitt gjort mer bekvem. Av de tre moderne hyttene er Aklestadbua (3V), den som er lengst øst, den med flest bygninger. I tillegg til den moderne bua har den to eldre bygninger. Bygning 1 (3W) er en gammel sel av type B. De siste 20 årene har den for det meste blitt brukt til oppbevaring, men på grunn av manglende vedlikehold er den nå i ferd med å kollapse. Vinteren 2014 ramlet taket inn på den ene enden og forfallet har gått hurtig siden da (Figur 23). Det andre bygget (3X) er et gammelt anneks som ble brukt til lagring av melk og melkeprodukter (se bygget som stikker ut mot fotograf på Figur 23). På 90-tallet var det fremdeles foredling av melk her, og man kunne kjøpe rømme, men i dag er det helt slutt på setring.

På østsiden av Gjerdshaugen ligger de to siste buene, Oppegardsbua (3.Q) (det lyseblå bygget til høyre i bildet av Aklestadbua, Figur 23) og Demdalsbua (3.P) (Figur 24). For 20–30 år siden stod det tre bygninger der, men den ene ble revet da det ble behov for å utnytte et større område til en moderne seterbygning (3.R). De to selene som står igjen der, begge av type A (altså 3.P og 3.Q), er noe mindre enn de andre buene på stølen. Eierne av dem har vært flinke til å vedlikeholde dem og når de har måttet reparere noe har de holdt seg til å kun erstatte det som måtte erstattes. Den ene bua har fått et dekke av bølgeblikk på taket for å beskytte det mot vind og vær, mens den andre fremdeles har torvtak. Begge selene er vendt inn mot toppen av haugen, og sammen med resten av hyttene på Gjerdshaugen danner de en liggende halvmåne med et felles åpent tun inn mot midten av stølen.

På Bøhaugen (område 3.II) står det i dag syv bygninger (3.DJ). Siden ingen har drevet med moderne gårdsdrift på Bøstølen av dem som eier buene, er de fleste opprinnelige buene bevart. Den eldste av disse er Ørjabua (3.G) som er SEFRAK-registrert⁶. Ørjabua sies å ha blitt bygd på slutten av 1700-tallet og er muligens en av de første buene som ble reist etter at de flyttet setra. Buene er bygd langs kanten av en rund haug og en skråning som strekker seg ut mot øst. På haugen former plasseringen av selene et rundt tun på toppen av haugen, mens de som strekker seg østover er plassert i en rekke som ga alle fjøsene åpning i nedoverbakke. Av de syv bygningene er det fire av type A (3.E-F, 3.J), én type B (3.H), ett frittstående fjøs (3.I) og en bu (3.D) som har både ekstern fjøs og fjøs under bua. På 1930-tallet stod det en liten sel til av type B helt øst i denne rekken (Figur 26).⁷ Denne, samt de andre gamle seterbuene lenger øst (3.N-O), ble skadet og forfalt. Det er i dag kun to synlige tufter igjen av disse.

Det er ingen moderne hytter på denne haugen, men de fleste av buene har blitt vedlikeholdt på en eller annen måte. Tre av buene har fått nytt tak med bølgeblikk (3.F, 3.H), og alle bortsett fra to (3.F-G) har fått en ytre panelkledning. Dette ble gjort for at den opprinnelige bua ikke skulle ta mer skade av været og for å isolere den. På bua lengst mot vest (3.E) på Bøhaugen var grunnmuren i ferd med å skli ut under bua, så i 2013–14 støttet de opp bua og erstattet endemuren med betong og satte i en ny dør. De la også på ny kledning og et strøk maling.

Like øst for Bøhaugen, som nevnt over, ligger det et felt til med hytter (område 3.M) kalt Vikhaugen. Det er i dag bare tre bygninger her (3.K-M), to av disse er moderne hytter. Av de

⁶ SEFRAK-nummer 1539 8 23, bygningsnummer 180858431.

⁷ Det står ingen tufter igjen etter denne selen, så jeg har ikke tildelt den registreringsnummer.

to er Stenerud-hytta (3.K) bygd etter type A, men med moderne størrelse og komfort. Den siste av de tre bygningene er Grandebua (3.M). Den ble bygd opp med en moderne fjøs slik at de kunne drive aktiv seterdrift der. Den ble bygd i moderne størrelse, og lik de andre moderne seterbuene (type A), er den større enn de fleste andre byggene på stølen. Dette er rett og slett av praktiske årsaker. Det befinner seg to tufter på vestsiden (3.O) og sørøstsiden (3.N) av de tre hyttene. Det er kun overgrodde grunnmurer og gropen i terrenget etter fjøset som står igjen. Den vestlige av dem var en sel type A med fjøset under, men den sørøstlige tuften var en lav bygning med en seterbu rett vest for den. Taket på fjøset gikk i høyde med bakken på oversiden og hadde torvtak. De naturlige stenene som vises i kanten av tuften var brukt som en del av muren (Figur 27).

De siste seks buene på stølen som ikke er nevnt, er delt inn i to grupper. Den første gruppen består av tre eldre hytter: Den ene er en mellom-moderne versjon av en sel type A, men større (3.B), og den andre er en moderne hytte; begge ligger på midtstølen, i begynnelsen av fjellsiden. Den tredje er en liten seterbu (3.C) som ligger for seg selv på baksiden av Bøhaugen. Den andre gruppen består òg av tre hytter av forskjellig alder. Det er en liten rygg som ligger vest for Gjerdshaugen. På den ligger det tre sel, alle type B, i rekke med åpning ned mot dalen. I midten ligger en litt større sel (3.Z) som ble restaurert og utvidet i de seneste år. Lengst mot nord ligger en liten, gammel sel som blir brukt som feriehytte i dag (3.Æ); det var dette som var det gamle meieriet. Lengst mot sør ligger «Gamlehytta» (3.Y), som tilhører gården Gjerde (den samme som har 3.S). Den ble bygd da kårfolket (de tidligere driverne av gården), Ivar Andersson Gjerde og Aslaug Halvarsdotter Gjerde, ga fra seg odelen til den yngste sønnen sin, Arvid Gjerde. Hytta hadde opprinnelig bare ett rom, og ble i senere tid bygd ut med soverom og kjøkken.

I tillegg til de gamle buene på stølen er det et rikt og mangfoldig setermiljø på stølen som er i ferd med å bli borte. Siden det er veldig få bønder igjen som lar dyrene beite på stølen om sommeren, er de gamle beitemarkene i ferd med å gro igjen. Skogen rundt stølen kommer hvert år litt lenger inn på setervollen, og den gamle muren rundt de gamle teigene er i ferd med å bli helt borte (Hansen, 2002). Myrene som kveget har beitet i så mange år holder på å gro igjen og tørke. De mange signalartene nevnt i det forrige kapitlet er også i ferd med å bli borte på grunn av det endrede bruket. Lokale krefter holder liv i noen tradisjoner slik som ysting og lokalt håndverk, men det er ikke hittil noen som har gått sammen for å restaurere stølen. Silke Hansen (Hansen) anbefalte i sin rapport at det å restaurere setermiljøet burde prioriteres. De gamle teigene og murene burde letes opp igjen

og bøndene burde fått vite hvordan de kunne vedlikeholde seterstølen selv. Det har dessverre ikke blitt gjort noe videre i senere tid.

3.1.3 Svartrøsta

SVARTRØSTA 1539-97/1-8-3-1, 2, 3-1, 4-5-2-0-2, 3, 6, 19-4-4-11

Figur 5: Setertunet på Svartrøsta. Foto; Kjersti G. Krogsæter

Svartrøsta, eller bare Røsta (kart 4), kan man finne nevnt aller første gang på slutten av 1700-tallet med navnet Svart-Rost (Schnitler, 1974). Rost-delen av navnet stammer nok av det norrøne orden *rust* som betyr holt eller liten skog (Heggstad et al.). Svartrøsta ligger litt høyere og lenger opp i dalen enn Bøstølen, på omtrent 450 moh. Røsta ble regnet som en del av Bøstølen da det ble fordelt teigretter på 1800-tallet på grunn av mangel på god teigjord på Svartrøsta. Setra var først og fremst seterstøl for gårdene på nedre Bø, Marteinsgården, Rikertgården (*sic*) og Lensmannsgården. Det var halvannen mil lang seterveg til Røsta, og det var derfor en hel reise å dra på stølen. Den siste budeia på Røsta delte tiden sin mellom seterarbeidet og kontorarbeid i nabodalen og pendlet mellom fjell og dal; siste gangen hun setret var i 1960. Siden er det kun blitt beitet der av det kveget som ble sluppet på fjellet.

3.1.3.1 Natur

Setra ligger på ei åpen, myrlendt slette mellom Røstaelva og Brynnbotnelva ved foten av fjellet Kamben. Setervollen ligger på et stenete område vest for der elvene møtes og er noe tørrere enn områdene rundt, som består for det meste av myr. Svartrøsta har en plantesammensetting ganske lik den man finner på Bøstølen, men de er av de mindre

gjødselekrevende beiteartene og fattigmyrartene, siden det ikke ble gjødslet like mye der som på Bøstølen (Hansen, 2002: 22–23). De siste hundre årene har det foregått en sterk tilvekst av skog rundt setra. På begynnelsen av 1900-tallet var store områder rundt Svartrøsta ryddet for skog og det var gode beitemarker på begge sider av elvene (Figur 28). I dag er skogen kommet helt inn til setervollen og det er ikke lenger noen åpen beitemark på noen sider av elven (Figur 29).

3.1.3.2 Strukturer

Bebyggelsen på Svartrøsta (område 4I) er noe bedre bevart enn på de andre setrene på Innfjordsfjellet. Flere av de opprinnelige selene er bevart selv om noen av dem har fått et tilbygg for å gjøre dem brukbare for dem som eier dem. Den gamle fjøsen til Marteinsgården (4I) som var i bruk helt frem til 1960 er også godt bevart, samt selet (4C) for den samme gården. Den er såpass lav under taket at en moderne NRF-ku knapt kommer gjennom døråpningen. Den ville derfor blitt for tungvint å ha buskapen i, selv om det ikke ble slutt på seterdriften på Røsta. Bebyggelsen på Røsta er delt inn i to grupperinger. Seterbuene står litt her og der, men de eldste står helt i kanten av setervollen og lengst nord (4A-C).⁸ Fjøsene (4H) ligger på en rekke langs elven, litt på nedsiden av seterbuene. Bygningene er plassert for det meste på tvers av elvens retning, og danner et åpent tun mellom bygningene. På dette tunet er det flere mindre rydningsrøyser. Det er et oppkomme av drikkevann nedenfor setra og litt i utkanten, og like i grensen til myra, ligger en dam (4K) som de brukte til å kjøle ned melkespann.

Opprinnelig var bygningene på Svartrøsta satt opp nesten som et rekketun lik det på Berildstølen, med tre seterbuer på nordsiden og de tilhørende fjøsene i en rekke tvers over tunet fra buene. I dag er det kun Marteinsbua (4C) og de to fjøsene (4H) som fremdeles står på sine opprinnelige plasseringer. Ved siden av Marteinsbua er det synlige rester etter en tuft⁹ av det som nok var Rikertbua før de flyttet den på andre siden av tunet, side om side med fjøset. Marteinsfjøset er den best bevarte av de to fjøsene og inneholder mye av det opprinnelige inventaret. Bygget er godt bevart og har kun fått restaurering i form av nytt torvtak og små reparasjoner om det trengtes. På utsiden av Marteinsfjøset ligger restene etter noe som enten var et lite påbygg eller en møkkadyngge. Både Rikertgardsfjøset og Marteinsfjøset er bemerkelsesverdig store i forhold til alderen og vitner på behovet for å ha mange dyr på setra (Hansen).

⁸ For 4A er det kun tuftene som står igjen.

⁹ Tuftene er ikke lenger synlige, så jeg har ikke gitt strukturen eget registreringsnummer.

Siden 1970 har det skjedd en del strukturelle endringer på Svartrøsta. På flyfoto fra 1971 [Kart] ser man ni seterbygg. Marteinsbua og fjøset står lik i dag slik som da, men de er også de eneste. Lengst vest lå i 1971 en bygning (4.A) som det kun er murene igjen etter i dag. Inn mot vestsiden av setertunet lå det også tre små bygg (4.B, 4.C-D), hvorav den ene (4.E) hadde mistet taket og var i ferd med å forfalle. Siden da har dette blitt revet helt og en ny hytte (4.E) er bygd opp på de gamle murene. Den nederste av de tre buene er det kun murene igjen etter i dag, og en helt ny hytte (4.D) av det moderne slaget har blitt reist litt bak den gamle tuften. Det tredje (4.B), og lengst mot nord, har fått beholde den gamle selen, men har fått en utvidelse. Det samme ser man også er gjort på den gamle Rikertbua (4.G). Den har fått et påbygg i samme stil som den gamle bua, som har gitt eierne separat soverom og stue med kjøkken. Ved siden av denne bua har det også blitt bygd en ny hytte (4.F), denne i samme stil som Rikertbua. Øst for Marteinsfjøset ligger en annen gammel hytte (4.J), som siden 70-tallet har fått ny kledning og en liten utvidelse og en oppmurt platting på baksiden. Rikertfjøset har også gjennomgått minimalt med endringer siden da. Den har blitt godt vedlikeholdt og har fått nytt takdekke av takpapp.

3.1.4 Mildristølen

Figur 6: Mildristølen sett fra midten av setervollen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.

MILDRIDSTØLEN 1539-104/1-2-1-0-1, 5-15-2-0-1, 2, 3, 5, 10, 12, 13, 14, 17, 19-4-5-4

Mildridstølen (kart 5) ligger i siden opp mot fjellet Nøsa på drøye 490 moh. I dag kan man kjøre nesten hele vegen frem til stølen langs en skogsvei, noe som har gjort at stølen har blitt lettere tilgjengelig for turgåere. I dag blir turen regnet som en lett tur. Den har en

stigning på rundt 100 meter på en strekning på 350 meter. Den opprinnelige stien gikk ganske rett opp lia fra helt nede i dalen, en stigning på 450 meter på en distanse av 2 kilometer.

Mildristølen fikk navnet sitt fra en kvinne ved navn Mildri som satt på ett av brukene i 1610 (*Gards- og ættesoge*, 1980: 238–39). Stølen hører til gården Skjelbostad og var deres andre støl etter at den eldste stølen, Gammelsetra, ble forlatt for å utnytte fjellbeitet bedre. Siden både området rundt stølen og i dalsida under er såpass ulendt, var det ikke stor tilgjengelighet til slåttemark til denne stølen. Gården hadde derfor størsteparten av slåtten sin på innmark og på Holte, lenger opp i dalen.

3.1.4.1 Strukturer

På stølen står det i dag to buer som blir vedlikeholdt og brukt fra tid til annen. Den eldste av disse (5A) er den første man kommer til når man kommer opp stien og viser fremdeles klare tegn til seterdrift. Bua består av en laftet bo-del og en fjøsdel på enden av bua, mot sørvest, av plankevegger. Fjøsdelen er i dag brukt til vedskjul, men vegetasjonen rett utenfor er vanlig å finne på møkkadynger. På baksiden av fjøset, og ned mot dalen, vokser det tett bringebær- og brenneslekratt. På resten av området vokser en blanding av gress, blåbærlyng, en bregne som lokalt kalles ormegras og en og annen einerbusk. Den andre seterbua (5D) har i nyere tid blitt kledd med panel og det er usikkert hvor gammel den er. Begge buene har fått bølgeblikktak for å beskytte dem mot vær og vind og på den eldste bua kan man fremdeles se neverlaget under blikkplatene. I tillegg til de to buene er det også tufter etter to andre bygg (5B, 5C) som det i dag kun gjenstår murene etter. De har i senere tid blitt brukt som dyngge for skav og avfall fra skogrydding rundt stølen, som har ført til at den nordligste av disse to tuftene er nesten usynlig på overflaten.

Det er i dag ingen seterdrift på Mildridstølen, men fjellsiden blir brukt som utmarksbeite for flere gårder i området. Sommeren 2014 var området beitet av storfe, og det er et rikt dyreliv i området som utnytter de gamle beitemarkene. Tilveksten av vegetasjon på og omkring den gamle stølen har kommet langt, og den gamle slåtteteigen er på vei å gro igjen. Den gamle bærlyngen på oversiden av stølen kryper jevnt nedover og det er begynt å komme opp einer og bjørk midt på stølen. Også de åpne gresskleddene i nærområdet er i ferd med å forsvinne helt, og der det før var mest gress er det i dag mosevekst og lyng.

3.1.5 Vårsetra

VÅRSETRA 1539-104/2, 97/1 – 3–2–2–10–2, 4–3–19–4–6–10

Denne setra (kart 6) het opprinnelig Bøsetra (Bjune og Eriksen, 1883) og ble brukt som seter for gården Bø. Dagens navn stammer fra den tid setra ble brukt til beite og slått for gården Bø på våren før man dro lenger opp i til fjellbeitene om sommeren. I følge *Bygdaboka for Voll* bind 3 (*Den gamle bygda*), ble Vårsetra også tatt i bruk som høstseter for kveget fra man kom ned fra fjellet og til sneen kom og dyra måtte inn i fjøset igjen. Oppholdet var på fire uker om våren og to uker om høsten før dyrene ble ført til seter eller heimegård.

3.1.5.1 Natur

Rundt Vårsetra vokser det i dag bjørkeskog på gammel beite og slåttemark. Deler av området blir fremdeles holdt åpent gjennom drift, andre områder har blitt ryddet eller plantet med granskog. Mot senter av dalen ligger elva Igna, som skaper en naturlig avgrensing mot teigene på den andre siden. Selve setervollen har et dekke av gress som kun blir beitet i en liten periode hver sommer. Slåtteteigen på vestsiden av setra er inngjerdet og blir benyttet til både slått og beite.

3.1.5.2 Strukturer

Det er kun fem stående bygninger (6.F-J) igjen på Vårsetra i dag og det er ingen lett synlige tufter igjen etter de bygningene som sto der tidligere (6.A-E). Det står i dag to hytter (6.G-H) og én sommerfjøs (6.F), samt to utedo igjen av den gamle bebyggelsen. I tillegg har 4. Rauma Innfjorden Speidertropp en leirplass med bål, sitteplasser og en gapahuk som ble anlagt på 1990-tallet. Den gamle sommerfjøsen er i relativt grei stand, men blir ikke vedlikeholdt. Det samme er vanlig i hele bygda, og det har ført til at veldig få sommerfjøs har overlevd. Uten vedlikehold vil også denne sommerfjøsen etter hvert kollapse og bli borte, dersom ikke grunneieren river den først for å frigjøre området den står på til beite. Hyttene som har overlevd til i dag har alle blitt pusset opp, har fått nytt tak og plankekledning, og brukes som fritidshytte om sommeren.

3.1.6 Gridsetsetra/Sjølbotnsetra

Figur 7: Skodde på Gridsetsetra. Foto: Ukjent.

GRIDSETSETRA 1539-1/1, 2/1-1-0-5-45-2-1-1, 2, 3, 5, 12, 13, 14, 15, 18-5-7-13

Som navnet tilsier er dette setra til gården Gridset (kart 7) som ligger lenger nede mot sjøen. Dette er kanskje den høyest liggende setra i Innfjorden med en høyde på vel 600 moh. Den hadde en lang og tung seterveg, ganske rett opp fjellsida, og lå utsatt til for ras. I 1875 gikk det et stenras som gjorde stor skade på buene, drepte buskap, og skadet den ene budeia så alvorlig at hun kort tid senere døde av skadene. Det var ikke slåtteteiger på Sjølbotnsetra og brukerne av Sjølbotnsetra sluttet med seterbruk på 1940-tallet.

3.1.6.1 Natur

Selve stølen ligger i søkket mellom Gridsetskolten og Varden, like ved Setervannene, med god utsikt over fjorden og landet omkring. Det er to setervoller tilknyttet Gridsetsetra. Den øverste av dem er den gamle setervollen og har bare tufter igjen etter at den ble tatt av ras i 1875. På nedsiden av disse tuftene er det god vekst og en tydelig endring i vegetasjonen på grunn av den ekstra næringen tilført fra møkk fra de gamle fjøsene. I området rundt begge de gamle setertunene er det kommet opp bjørkeskog med dvergbjørk. Grunndekket er en blanding av lyng og gress, og siden det ikke lenger blir beitet der oppe vil det etter hvert bli mer og mer lyng, og mindre og mindre gressarter. Rundt selet har jorden mer næring og det kan derfor ses en sterk endring i vegetasjon rundt byggene. Det er også lett å se hvor det er vanlig å bevege seg i området på de tydelig opptråkkede stiene rundt på setervollen og ned til Setervannene.

3.1.6.2 Strukturer

Det gamle setertunet bestod av minst fire bygninger og flere mindre strukturer. Lengst øst stod en seterbu på 5×3 meter (7A). Nord og vest for 7A ligger to seterbuer til: Den nordligste (7B) er 5×5 meter og er delt inn i to seksjoner; den sørligste er noe mindre på 4×3 meter (7C). Ti meter lenger sør ligger enda en liten tuft på 2×3 meter (7D), trolig et sauesval eller uthus. Femti meter vest for 7D er to strukturer til, liggende side om side. Den østligste av dem (7E) er den største og måler 6×7 meter; også denne er delt inn i to deler, den ene større enn den andre. Rett ved er restene etter den mindre strukturen (7F), mulig en fjøs eller uthus. Like nord for setervollen er restene etter raset som gikk i 1875. Ved å sammenligne ortofoto fra 1971 og 2006 kan det se ut som det er en struktur til (7H) på nordsiden av bekken som går i sporet av raset. Lenger øst kan det også skimtes tegn til en struktur til (7I); mulig er dette selet som budeiene sov i da raset gikk.

På den nye setervollen er det fire sel (7J-M) og en felles utedo. Selene blir vedlikeholdt, men har beholdt det meste av den opprinnelige strukturen og materialene. En av seterbuene fikk i perioden 2006–2013 nytt tak (7M). Eierne valgte da å bytte ut det opprinnelige torvtaket med bølgeblekk. De to vestligste av selene (7J-K) hadde tidligere påbygg på siden av selet. Disse har siden 70-tallet blitt fjernet og var trolig fjøsbygg.

3.1.7 Setsetra/Liasetra

SETSETRA 1539-106/1-2-0-4, 5-10-2-1-1, 2, 3, 5, 10, 12, 13, 14, 15, 18-3-8-14

Setsetra (kart 8) ligger på vestsiden av fjorden på en høyde av 556 moh. Selv om setra er navngitt etter gården Sæth, eller Set, var setra fram til 1830 delt mellom Sæth og Hovde Seterområdet er i tillegg delt mellom Sæth og gården Lien. Like før setra, nedenfor den gamle setervegen ligger et område som kalles Gamlestølen. Det er blitt spekulert om at dette var den opprinnelige setra til Sæth og at det dermed var Hovde som først setret på Setsetra (*Den gamle bygda*).

Setra er omgitt av store områder godt egnet til fjellslått og det er flere slåtteteiger i setermarka. Slåtteteigene var i bruk av gårdene Lien, Sæth og Hovde. I tillegg var det husmenn fra gården Stokke og Sæth som slo her. De gode beitemarkene var en årsak til uroligheter på begynnelsen av 1800-tallet da Sæth og Hovde røk sammen om retten til Setsetra. Det ble en langvarig krangel som varte frem til en domsavsigelse ble gjort og Hovde flyttet setra si lenger inn på fjellet til der den ligger i dag.

Setsetra ligger på en liten høyde og er omgitt på tre sider av myrlendt terreng med lett skog. På østsiden av setra, mot fjorden, er det tett løvskog og terrenget er bratt med mye sten, mens på vestsiden er det nesten bare myr. Mot nord og øst, og litt sørover, strekker det seg områder som tidligere ble brukt som slåtteteiger. Hele dette området har flere signalarter, spesielt mye gressarter, mens området utenfor den gamle stenmuren består i hovedsak av lyng og mose. Også på skogen kan man se en forskjell. Der den gamle setermuren stod er det i dag en linje med granskog. Innenfor muren er det nesten kun einerbusker som vokser, selv om krattskogen er på vei å vokse seg inn på vollen. Krattskog og lauvskog er det som dominerer på utsiden av gjerdet.

3.1.7.1 Strukturer

Rundt setra gikk det i sin tid en setermur (8N). I dag er det store deler av denne muren som enten har kollapset eller mangler, men man kan fremdeles se hvor den lå, siden dreneringsgrøften muren lå langs er klart synlig fremdeles. På den midtre delen av setra strekker muren seg fra hyttene som står der og nordover 63 meter. Der har stenene til muren blitt fjernet og det er kun grøften som er igjen. Muren kommer tilbake 135 meter mot nordøst og strekker seg mot øst-nordøst litt over 80 meter før den vinkler mot sør-sørøst. Også her mangler det store biter av muren, og det er kun hjørnet i nord og der gjerdet kommer tilbake i sørøst, 35 meter lenger ned, det kan ses tydelig. Fra det sørøstlige hjørnet strekker muren seg igjen mot vest-sørvest og forsvinner helt etter 50 meter. Ut fra retningen og skogsveksten kan man anta at muren fortsatte inn i skogen øst for setra og strakk seg sørover mot der den gamle stien kom opp fra dalsiden under.

Det er mange tufter på Setsetra etter den gamle seterdriften der. Noen av disse er adskillig eldre enn de andre, men de fleste er fremdeles så lite overgrodd at de kan ses på flyfoto. Det er også flere stående bygninger av forskjellig alder. Helt i sør på Setsetra står det en gammel utløe (8J) som ble brukt til å oppbevare høyet som ble slått og tørket på setra. Utløen er knappe 2 × 3 meter og 1,8 meter høy. Den har en enkel dør på nedsiden mot dalen og en lem oppunder taket der man kunne oppbevare hesjestaur. Bygget fikk nytt tak en gang mellom 1971 og 2006 (Schnitler). Det nye taket er av bølgeblikk, men utløen hadde opprinnelig torvtak. Vest for den, like ved dagens sti og helt i utkant av det åpne området, ligger en liten tuft til, (8L), av samme størrelse som (8J). Dette er trolig restene etter enda en utløe. Nord for (8J) står to av de tre overlevende byggene på setra. Den største av disse er seterbu (8H) og er i dag i bruk som hytte. På utsiden av muren, like vest for

seterbua ligger det gamle fjøset, (8I). I dag er det i bruk som skjul og lager, og har blitt godt vedlikeholdt. Fra hjørnet på fjøset gikk det en mur sørover, (8N). Øst, og litt nord, for (8G) ligger tuftene etter en annen seterbu på 5×7 meter. Like ved ligger en litt mindre tuft på 2×3 meter, trolig en fjøs. Langs en liten rygg mot øst ligger flere mindre tufter etter hverandre. To av disse, (8E) og (8M), er små firkanter på 2×2 meter uten noen indre strukturer, mest sannsynlig utløer. Bortest på ryggen ligger (8D), en 3×4 meter stor tuft med to rader av skillevegger til båser.

45 meter lenger sørøst ligger (8C), ruinene etter en utløe som ble reist rundt midten av 1900-tallet og ble revet på en gang etter 1971. Murene etter (8C) er lette å se fra senter av setervollen over og fra stien under. Eieren av denne utløen kunne informere at de brukte den til å lagre høy etter seterslått.

På den øverse halvdel av Setsetra ligger den siste av de overlevende seterbuene på setra, (8B). Selet har fått kledning av plank i moderne tid, men det opprinnelige torvtaket er godt bevart, og det har ikke blitt gjort noen strukturelle endringer. Selve bygget står på en base av sten som går over til grunnfjell, på en rygg over resten av setra. På den vestligste endeveggen av selet stod det tidligere en fjøs. Det utgjorde en like stor bygning som selet selv og hadde åpning opp mot den øvre setervollen. På ortofoto fra 1971 kan man se at fjøset allerede var i ferd med å kollapse og deler av taket hadde rast sammen. I dag er det kun muren etter fjøset som står igjen, samt den frodige vegetasjonen som trives i nærheten av gamle seterfjøser. I ettertid har det blitt reist et lite skråbygg, et sval, på denne enden. Det er egen inngang til dette på nedsiden av selet.

Nord for (8B) ligger restene etter et mindre bygg, mulig en utløe eller en sel til (8A). Det er kun noen få stener og noe plank som markerer stedet på overflaten i dag .

3.2 Forlatte setrer

Det er ikke alle setrene som lenger er i bruk, verken som hyttefelt eller som seter eller støl. Disse er de forlatte setrene og både bygningene og kunnskapen om dem er i ferd med å forsvinne. Noen av disse, slik som Grønnfønnstølen og Haugsetra, er det svært få som vet har vært seter og det finnes svært få overlevende tegn på overflaten fra driften av disse. Om man derimot ser nærmere etter og er villig til å gå inn mellom busk og kratt kan man komme over tuftene og ruinene etter de gamle byggene på flere av dem.

3.2.1 Grønfonnstølen

GRØNFONNSTØLEN 1539-104/2, 97/1, 3-5, 8, 12, 13-6-0-1, 5-20-1-1-19-5-9-5

Om man følger sørsiden av elva opp mot Bøstølen, og fortsetter over Tuten kommer man til en grusvei som fører inn i en dal som strekker seg sør-sørøst mot Strupen. Midt i denne dalen, langs den vestsiden av Gamlestølsfjellet, ligger Grønfonna (kart 9). Like ved en bukt i elva, mellom to bekker og omgitt av myr og ur, ligger Grønfonnstølen. I dag er det kun en endring i vegetasjonen, noen overgrodde tufter, et skilt og en benk som markerer hvor den gamle stølen lå. Like før stølen er det rester etter et gammelt gjerde som strakk seg på tvers av dalen, og dette gjerdet blir kun omtalt som Oksegarden i dag. Tidligere var det også et gjerde lenger inn i dalen som sperret av området i begge ender.

3.2.1.1 Natur

Vegetasjonen på den gamle stølen skiller seg fra området rundt. På vei innover dalen langs stien går man i dag på en moderne grusvei omgitt på begge sider av en blanding av myr og ur med hovedsaklig bjørkeskog. Når man kommer til stølen går vegetasjonen over til et dekke av gress, også over stien. Stien som ellers har begynt å gro igjen med grovt gras, strå og skogplanter går over til grønt gress og bregner. Skogen går over fra å være en blanding av gammel bjørk og en og annen furu og rogn går over til bjørk, selje, osp og rogn på setervollen. Det er også mange flere unge trær her som viser at beitingen har hatt en effekt på å holde skogen tilbake. Skogen er også betraktelig tettere på setervollen, med tett med unge trær mellom de eldre bjørkene. Midt på stølen, rundt stien er setervollen fremdeles åpen og man kan sette seg ned på en benk¹⁰ og ta en rast på veien videre opp til Sjøbolet, lenger inn i dalen.

3.2.1.2 Strukturer

Stølen ligger på et hevet område ganske langt inn i Grønfonna. Setervollen er ellers omgitt av myr og er ikke langt fra Grønfonnelva som snirkler seg ned gjennom dalen til den slår seg sammen med de andre elvene som renner ut i Berillvatnet. Av den gamle stølsbebyggelsen er det kun igjen en gammel stengard (9B) og noen tufter (9C-E) som man så vidt kan se i skogen under et tykt lag av plantevekster. Den gamle stengarden strekker seg på begge sider av stien og er lett å se. Den har ramlet sammen på flere steder, og på nedsiden av stien er den nesten borte. Garden er bygd opp av sten av forskjellig størrelse,

¹⁰ Ett av prosjektene til Møsbrømnasinj var å gjøre setrene tilgjengelig for turgåere. Om vinteren er dette en vanlig rasteplass, også før benken kom.

hentet fra en av de mange urene i området. Den er mest synlig på siden av setervollen opp mot fjellsiden hvor den forsvinner i skogen og har kollapset helt på flere steder. På nedsiden av stien kan man så vidt skimte deler av muren like ved stien, men den forsvinner fort i vegetasjonen.

De tre synlige tufter på stølen (9C-E) er alle sammen på oversiden av stien. Tuft 1 (9C) er nederst mot elven og har blitt delt i to av stien og det er kun det ene hjørnet, én kortsida og én langsida av tuften som står igjen. Muren består av naturstein i differensierende størrelse og strekker seg 2 meter på langsiden og litt over 1 meter på kortsiden. Det er vanskelig å si hvor stor den var opprinnelig siden grusvegen er skåret gjennom tuften. Tuft 1, basert på plassering og størrelse, kan antas å være en seterbu brukt av gjetere og budeier som passet krøtteren de sendte inn i Grønfonna.

Tuft 2 (9D) er en mindre tuft lenger opp i skogen fra stien. Den er helt overgrodd av skog. Muren her er høyere enn de andre tuftene, men det er kun en halvmetre i hver retning som er synlig på overflaten. Den består én kortvegg og to langvegger av grunnmuren og måler 2 × 3 meter. Siden opp mot fjellet er helt overgrodd av trær og unge trær har funnet rotfeste mellom de store stenene de brukte til å bygge muren. Den står i et svakt skråplan og siden ned mot stølen, der det ikke er mur, var nok enten åpen eller hadde en dør. Basert på størrelsen av tuften er det mulig at dette bygget var en utløe eller et sauesval. Det er også mulig det var et bygg for oppbevaring og foredling av melk.

Den siste tuften er noe mer usikker (9E), siden vegetasjonen er vokst tett på disse tuftene, slik at det er vanskelig å få en oversikt over størrelse og struktur på dette tidspunktet. Den ligger helt inntil den første bekken og kan tenkes å stamme fra et bygg som behøvde tilgang til vann, f.eks kjøle-kum til melkespann. Det er bare et lite stykke mur, litt over en meter langt, som er synlig over vegetasjonen, samt en forsenkning i midten med mulig åpning ned mot setervollen.

Tilhørende stølen var også to lange gjerder som strakk seg på tvers av dalen (kun delen nærmest stølen er markert i kartet: 9A). Disse blir lokalt kalt Oksegaran' og har i de siste tyve årene forsvunnet helt i myra. Rett før Grønfonnstølen kan man se en rad av gran som vokser der det ene av to gjerder sto. Selve gjerdet har forsvunnet for lenge siden, men grantrærne er vokst på restene etter de gamle trestokkene de brukte som gjerdestolper. Disse gjerdene fungerte som sperre for å holde krøtteren inne i Grønfonna og forhindre at de vandret ned til Bøstølen eller opp Strupen og over til Valldalen. I senere tid ble disse

gjerdene brukt som inngjerding av oksert som ble sendt på fjellbeite, derav navnet Oksegardan'.

3.2.2 Itlestølen

ITLESTØLEN 1539-1002-1-0-0-3-1-0-1, 4, 5, 6, 7, 19-5-19-1

Itlestølen (kart 10) er den gamle stølen som var i bruk før Berildstølen ble til. Etter at Itlestølen ble forlatt, flyttet de setra først til Gamlestølen, som nå er under skredmasser, og så til Berildstølen. I dag er det kun én tuft igjen (10A) på den gamle stølsvollen, og eventuelle andre rester er forsvunnet under byggingen av en fritidshytte som står på toppen av høyden stølen lå på. Tuften er 7 meter lang og 4 meter bred og lå langs etter dalen. Det går en sti gjennom tuften i dag som entrer tuften gjennom den gamle døråpningen og fortsetter rett opp til hytten over. Området er sterkt overgrodd, men nærheten til hytten vil gjøre at den blir holdt åpnere enn andre steder der det verken er ferdsel eller rydding.

3.2.3 Gammelsetra/Skjelbostadsetra

GAMMELSETRA 1539-104/1-1-0-4-5-1-0-19-5-10-4

Gammelsetra (kart 11) er den gamle seterstølen til gården Skjelbostad og ligger et stykke lenger ned enn Mildridstølen. Den gamle stien fra dalbunnen opp til Nøsa går rett gjennom denne stølen og var den opprinnelige vegen opp til stølen. I dag er stølen et fint turmål og er markert med et skilt. Selve setervollen er i dag nesten helt overgrodd, men de gamle tuftene er lette å se.

3.2.3.1 Natur

Setervollen ligger i skrått terreng, omgitt av ur og blandingsskog. På setervollen er det for det meste granskog i dag. Senter av setervollen er fremdeles åpent og er for det meste dekt av et tykt lag mose. På den nederste delen, og i kantene, har vegetasjonen gått over til å bli tilnærmet lik vegetasjonen rundt setervollen. Setervollen kan deles i to med bygningene på den øverste halvdelen og slåtte- eller beitemark på den nederste halvdelen. Den øverste halvdelen er dekt av mose og den nederste av lyng. Det er også mer tilvekst av løvtrær på den nederste delen, men skyggen fra granskogen holder området åpent for småskog. Tuftene er overgrodd av gammel granskog med stammer opp til over en halv meter tykk. I utkanten av setervollen, rett nedenfor den største tuften, ligger en kampestein som er delt vertikalt i to på midten.

3.2.3.2 Strukturer

Det er fire klart synlige tufter på Gammelsetra. Den første (11A), ligger på østsiden av setervollen og er den største av de fire. Hele grunnmuren, opp til litt over én meter i høyde står igjen og måler 7 meter i lengde, 5 meter bred, med kortenden ned mot dalen. Veggene er bygd opp av store steiner hentet fra området rundt. Noen av stenene er massive og måtte ha krevd en del arbeid å få på plass dersom de ikke stod der fra før. Strukturen har en døråpning på nedsiden og innsiden av tuften er fylt med sten noe som tyder på at det var et seterbygg av sten, noe som man kjenner til var vanlig fra den eldre norske seterbebyggelsen. Tuften er omgitt av skog på alle kanter bortsett fra siden ned mot dalen, og det har vokst opp graner inne i selve tuften.

På oversiden av den første tuften ligger det en tuft til (11.D), muligens av et sel. Denne tuften ligger vinkelrett i forhold til 11A og er noe mindre, kun 3 meter bred og rundt 4 meter lang. Døren på 11.D var vendt oppover dalen, og dermed mot setervollen. De siste to tuftene ligger litt lenger bort på setervollen og står side om side. Den første av dem, 11.B, ligger i samme retning som den første tuften. Strukturen er 3 meter i lengde og i overkant av 2 meter i bredde. Muren er så dårlig bevart at det er kun de største stenene som står igjen og flere steder har muren veltet ut av tuften. På grunn av dette var det vanskelig å finne en klar åpning, men den lå mest sannsynlig på oversiden av tuften, mot fjellet. Tuften er bygd i skråplan men er bygd opp slik at den er plan, og på nedsiden er muren noe høyere enn resten av tuften. Innsiden av denne tuften er åpen, noe som tyder på at den nok hadde vegger av tre. Det er vokst opp flere store grantrær også i denne tuften. Røttene til disse er en av årsakene til at stenene har veltet utover.

Den siste tuften (11.C) ligger lengst vest på setervollen og er bygd på tvers av de andre. Den måler 3 × 2,5 meter og er åpen i enden mot de andre bygningene. I endeveggen er det laget en åpning mot skråningen bak ved å legge en sten på tvers oppå to andre som ligger med 25 centimeters mellomrom. Også denne tuften er åpen i midten og har muligens hatt trevegger. Også på denne tuften har grantrærne som har vokst i tuften gjort at store deler av muren har rast sammen.

3.2.4 Gamlesetra/Setra

SETRA 1539-98/3-6-0-4-30-1-0-1, 3, 5, 6, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 19-4-11-1

Figur 8: Utsikten fra Setra ut mot Romsdalsfjorden. Foto; Kjersti G. Krogsæter

Opp under fjellet Finnann ligger fjelldalen Smørbotn. Denne botnen, formet av iserosjon, ligger rett opp lia fra gården Gjerde. Nesten helt oppe ved kanten av botnen, rett under det bratteste reset¹¹ opp, ligger Førnakken¹². Opp til denne legden går vegen Seterbakken, og det flate området på toppen heter Setra (kart 12). I dag omtales det kun som Seterbakken og er et populært lokalt turmål. På 1800-tallet ble Setra brukt som seter og overnattingssted for gjetere og de dyra som skulle opp i Smørbotn på sommerbeite (*Gards- og ættesoge*, 1980). Dette var i hovedsak okser fra gårdene Gjerde og Bø. Flere gårder fra andre gråder og bygder kom også med oksene sine til Smørbotn fra tid til annen, og i følge Knud Knudson Gjæres dagbok brukte de også å ta hester opp i botnen. I dagbok-innføringen for 1828 skriver Knud Knudson at han mistet en hoppe i Smørbotnen. Dette året var et hardt år for beboerne på Gjerde da elven Smøråna, som kommer ned fra Smørbotnen, tok nytt løp og flommet rett ned i tunet (Gjære, 1812–1870: blad 72, 1828).

¹¹ «Res» er et gammelt ord for en særdeles bratt stigning.

¹² Betyr «furu-nakken».

3.2.4.1 Natur

Gamlesetra ligger et godt stykke opp i Gjerdslia opp mot Smørbotn. Dalsida er frodig og får en jevn forsyning av vann fra Smøråna,¹³ generell nedbør og vannsig. Smøråna har i dag et dypt løp med bratte kanter på begge sider nesten hele lengden ned til dalbunnen og er beskyttet fra å igjen flomme over ned mot gårdene med en jordvoll. Elveløpet har også flere steder blitt forsterket med sten for å forhindre at Smøråna skulle skjære nytt løp og gjøre skade på gårdene under Smørbotn. Skogen her er en blanding av ung og gammel løvskog med flere plantefelt med gran. Det har ikke vært noen stor hogst eller nyplanting i Gjerdslia de siste tiårene og skogen er derfor i ferd med å bli en blandingskog.

Setra lå på den flaten som i dag blir kalt Seterbakken. Setervollen (område 12II) utgjør toppen av en liten rygg i dalsiden kalt Førnakken, og er like under reset opp til Smørbotnen. Vegetasjonen på Setra er preget av fjellvegetasjon med flere områder på selve setervollen der det vokser planterarter forbundet med seter eller gårdsdrift. På delen opp mot dalen vokser det et lite område med skogbunnplanter iblandet engplanter. Det er spesielt mye sølvbunke og smyle og noe tunrapp. Smyle er en spesielt god beiteplante, og vokser lett i fuktig utmark. Området der disse gressartene vokser er begrenset til et lite felt på 10-15 meter. Utenfor dette feltet vokser det skogbunnplanter og bærlyng, lik vegetasjonen i skogene rundt.

Setra kan deles inn i tre seksjoner. Den første seksjonen er der stien, nå skogsvegen, passerte setra. Her går bakken raskt over til et flatere område i det man kommer til toppen av ryggen og man har utsikt over hele dalen i begge retninger. Herfra fortsetter også stien oppover mot Smørbotn. Vegetasjonen her i dag består av blandet bjørkeskog og det er godt med bærlyng i området. Den neste seksjonen er den nederste delen av setervollen, og er det området som benyttes som rasteplass for turgåere i dag (område 12II). Området er dekt av et tykt lag mose og bærlyng. På oversiden mot fjellet kommer det ned en bekk som renner ned i ura under setervollen og danner to mindre dammer helt opp under bakken opp fra Setra. På nedsiden av dette området flater det ut helt før det stuper ned mot dalen under. Fra denne kanten kan man se hele fjorden, bygda og dalen i begge retninger. Lokale grunneiere har ryddet og ordnet til sitteplass og bål plass til turgåere på dette flate området. På den enden av setervollen som er lengst opp i dalen er det et lite område som er litt høyere opp enn de to andre seksjonene (område 12I). Dette området er også noe tørrere, men har mer helling. På denne seksjonen er vegetasjonen annerledes og man finner her en

¹³ Ordet «åna» er en hokjønnsbøying av dialekt-ordet «å» som betyr elv.

del plantearter som forbindes med beitemark og eng. Disse er en rest etter den gamle seterbruken og vil forsvinne med tida, etter hvert som skogen gror til igjen og området ikke lenger blir beitet.

3.2.4.2 Strukturer

På den vestligeste delen av Setra, like før det blir ur og skog igjen, er det en liten åpen flate (område 121). Denne flaten ligger slik til at man har utsikt over hele setervollen og utover dalen. På denne flaten er det et felt der vegetasjonen skiller seg ut. Selve flaten er dekket med bærlyng og enebusker, men i et sirkulært område forsvinner lyngen helt og det går over til å være gress og mose.

Figur 9: Ildsted og vegetasjonsendring på Setra (sic). Foto: Kjersti G. Krogsæter.

Sirkelen kan deles inn i to områder etter vegetasjon. Ytterst ligger en ring med en blanding av gress og mose. Gressartene er her de samme som beskrevet over. Innerst i sirkelen, ca halvannen meter i bredde, ligger en ring av mose. Det er nesten ikke gress i denne ringen og det er en del stener. Innenfor dette området ligger et ildsted (12A) som er overgrodd av mose. Det viser tegn til bruk moderne tid, men kun oppå mosen, og en undersøkelse viste at under mosen var det et tykt lag kull. Om man ser på Setra som en helhet ligger det naturlig å se denne lokaliteten som en utkiksplass eller oversiktsplass. Herfra kan man se hele setervollen der dyrene gikk før de skulle jages opp i Smørbotn, og det var i ly for den verste vinden. Det vises ingen tegn på at det har vært noen struktur her, men man kan tenke seg at de hadde noe å ligge i ly for om natten, f.eks en gapahuk eller telt.

3.2.5 Haugsetra I, Gjerde

HAUGSETRA 1 1539-98/3-6-0-0-5-4-3-1, 12, 19-5-12-0

En kilometer oppover dalen fra gården Gjerde ligger et «ruskebeite»¹⁴ langs elva med en flate som heter Haugsetra. Haugsetra er en gammel seter som ikke lenger er i bruk, og som ikke lenger har bebyggelse. Det var flere som brukte Haugsetra og Knud Knudson Gjære skriver flere ganger i tiden rundt 1830–1850 om bruken av en kvern han hadde på Haugsetra. Han nevner også bygging av en ny kvern i 1836 og besøk av turister på setra i 1828.

Området har i senere år vært i bruk som utmarksbeite for storfe og hest. Setervollen er dag kun synlig som et åpent område ved en sving i elven Igna. Det stod tidligere et granholt der som i senere tid har blitt ryddet. Litt lenger ned langs elven, like under et stryk, lå det en kvern drevet av gårdene på Gjerde. Den ble bygd på 1800-tallet og ble drevet på skift. Det var den eneste kvernen i området med helårsdrift. Områdene rundt seteren består for det meste av en blanding rydningshauger og spor etter ras. Det er preget av store kampesteiner fra fjellene over og mindre hauger og morener. Selve Haugsetra har et bunndekke av gress og viser bruk over lang tid. Etter at småskogen ble ryddet for noen år siden ble hele området rundt setra åpent hele vegen ned til elven.

Det er ingen synlige strukturer på Haugsetra i dag, men man vet at det har vært kvern der på 1800-tallet. Haugsetra blir nevnt flere ganger i Knud Knudson Gjæres dagbok i forbindelse med bygging og drift av en kvern på setra (Gjære, 1812–1870). Han nevner også at det kom folk utenbygdsfra som holdt til på setra en sommer. Det er ut fra dette sannsynlig at det stod minst én seterbygning der, muligens en utløe til slått på Haugsetra og på teigene rundt. Området langs elva like nedenfor Haugsetra heter Sagstølen, noe som tyder på et det kan ha stått en vandrevet sag her.

3.2.6 Stokkesetra

STOKKESETRA 1539-105/1-1-0-4-5-1-0-19-5-13-1

Stokkesetra hører til gården Stokke, som ligger langs vestsiden av fjordarmen. Den ligger rett ovenfor gården på 280 moh. Setervegen til setra går en kilometer rett opp fjellsiden og er bratt og tung å gå. Stølen ligger på en flate og på kanten av denne flaten ligger det en kant som man har kalt Kjerringkvilaren. På denne kanten satte budeiene seg ned for å

¹⁴ Et udyrket innmarksbeite. Ofte med en del kratt og «ruskeplanter».

slappe av før de kom helt fram til setra. Midt i lia på vei opp kommer man også til steinen Halvgangsteinen der man stoppet og åt niste før man jaget buskapen lenger opp. I bygdaboka bind 2 er det fortalt at på begynnelsen av 1800-tallet drev de krøtteren til et inngjerdet område på setra som de kalte Trøa. Der var dyrene om natten for å beskyttes fra rovdyr. Budeia dro ned fra setra hver natt og opp igjen hver morgen og kun de dagene de brukte til kinning og ysting brukte de på stølen. Spannene med melk måtte bæres ned hver kveld med børtre¹⁵, et tungt arbeid for ei ung jente. Det er ikke mye igjen av denne setra heller. Det er i dag kun igjen tufter etter én seterbu, godt dekket av vegetasjon, på den gamle setervollen. Området er tilgjengelig til fots, men det er i dag dekket med granskog og det er ikke åpent på vollen lenger.

3.3 Tapte setrer

Gjennom arbeidet med å finne og kartlegge de mange setrene og stølene i Innfjorden, kom jeg over noen setrer som kun fantes som stedsnavn og som ikke har noen strukturer eller annen informasjon som kunne hjelpe med å tid- eller stedfeste setrene. De gir et lite innblikk i hvordan det kan gå med setrer som ikke lenger er i bruk og som etter hvert blir borte fra den lokale hukommelsen.

3.3.1 Haugsetra II, Skjelbostad

HAUGSETRA 2 1539-104/1-6-0-4-25-1-0-19-5-14-0

Veldig lite er kjent om denne setra annet enn at den må ha hørt til gården Skjelbostad og at den nok var en av setrene i bruk før Mildridsetra. Setra er ikke nevnt i de lokale skriftlige kildene og det eneste hintet til hvor den lå er fra kart over Innfjorden og en kommentar fra en lokal informant. Området utpekt på kartet er i dag dekt av åpen myr med en og annen klynge trær. Lenger sør ligger en liten åpen voll med en hytte på, og jeg vil anta det er dette som egentlig er Haugsetra og at navnet er plassert feilt på kartet. I området mellom Mildridstølen og Haugsetra er det en blanding av løv- og barskog. Langs nordsiden av setervollen ligger det i dag et felt med granskog. Innimellom skogen, ovenfor og i nord, er det flere små, overgrodde stykker som viser tegn til å ha blitt slått eller beitet i tidligere tid. Områdene blir beitet årlig av sau og kyr.

¹⁵ Børtre – fra «ei bør» (noe man bærer) og «-tre» (stokk eller redskap) – er en tilskåret stokk som ligger komfortabelt over nakke og skuldre. I hver ende henger en krok som man henger bøtter og spann på. Det kan være mer enn én krok på hver side men har alltid likt antall kroker siden det er viktig at børtreet får tilnærmet lik vekt på begge sider.

3.3.2 Valstølen

VALSTØLEN 1539-0/0-6-0-1-1-1-0-1, 2, 3, 5, 12, 13, 14-1-15-0

Valstølen er i dag en liten nedlagt gård. Huset blir brukt til bolighus og den gamle låven ble tatt av orkan på 1990-tallet. Det er i dag reiset en garasje på låve-tuftene. Området er flatt og ligger helt inne med foten av fjellet. Bare noen titalls meter bak bolighuset går den dyrkede marken over til grov ur med blandet skog. Jorden rundt eiendommen er dyrket mark og åker som tilhører gårdene Valved og Engen. Det er ikke spor etter andre tufter på eiendommen.

3.3.3 Årstølen

ÅRSTØLEN 1539-95/3-6-0-0-0-1-0-19-5-16-0

Årstølen eksisterer kun i dag som et stedsnavn på kartet over Vikdalen og Svartebotnen. Området merket som Årstølen er utenfor det området folk normalt går tur og stedet er dekket av tett granskog. Ut fra navn og plassering er det mest sannsynlig at dette var enten vår- og høststøl eller helårs-støl for gården Vik. Vik brukte å slippe dyrene sine opp i Svartebotnen, men de hadde også beite og slått på Bøstølen. Det er derfor rimelig å anta at det er det første alternativet som er korrekt, eller at de skilte mellom hvor de hadde forskjellige dyr. Svartebotnen leder også over til en liten fjellovergang som knytter Vikdalen sammen med Isterdalen på andre siden av fjellkjeden.

3.3.4 Stølsbakken

STØLSBAKKEN 1539-0/0-1-0-0-25-1-0-19-5-20-0

Stølsbakken er en liten høyde et stykke opp mot Berdalen, og hørte til gården Berild. I følge lokale informanter var denne setra brukt som geiteseter¹⁶. Det er ingen bygninger igjen her i dag, og området er meget overgrodd.

3.3.5 Den gamle setervegen

Det er ikke bare de faktiske setrene og stølene som ble påvirket av seterdriften. Den lange vegen fra gården til fjellet satte spor etter seg i terrenget og man har mange lokaliteter som det har knyttet seg historier og tradisjoner til nettopp på grunn av transporten til og fra

¹⁶ Dette var i nyere tid. Hva setra ble brukt til før det er det ingen som kjenner til.

fjellet. I denne delen skal jeg ta for meg noen slike steder som har overlevd til i dag og som har en spesiell betydning knyttet til setertradisjonen i Innfjorden.

3.3.5.1 Setervegen til Bøstølen

Den gamle setervegen opp på Innfjordsfjellet er kalt *Trongsteganj*¹⁷. Den starter der den gamle fjellvegen begynner på Berild og følger elva oppover til den kommer til Hersla hvor den møter den moderne setervegen. På vegen opp er det flere plasser som det er knyttet navn og historier til. Den mest kjente av disse lokalt er *Geiteryggen*¹⁸. Dette er en stripe med svaberg som stikker opp av jorda og ser ut som en geiterygg. På denne skulle seterjentene gå baklengs med tresko og full bær¹⁹ på børtreet; om de falt eller mistet tresko eller last var de ikke å regne som skikkelige seterjenter.

Om vinteren ble sledene de brukte til å frakte høy kjørt opp en vei som gikk på Jafstad-sida til en bro som het Vinterbrua helt til de møtte opp med Trongsteganj igjen. Før 1930-tallet kunne man ikke komme lenger enn til utløene på Berildstølen med slede og man måtte derfor frakte det tørre høyet ned dit før man kunne frakte det resten av vegen ned til bygda. Når det var is på elv og vann brukte man disse til å kjøre sleden på helt til man kom til Storskrea. Der flyttet de over til myra og fulgte den resten av vegen ned fra fjellet til de kom til Demdalsbrua (Søvik, 2002). På 1980- og 90-tallet ble det årlig arrangert «Stølsmarsjen» som gikk hele denne ruten fra Berild til Bøstølen. Interessen ble dessverre dalende, og mot slutten av 90-tallet ble det helt slutt på denne marsjen.

3.3.5.2 Setervegen til Gridsetsetra

Langs vegen opp til Skolten og over til Gridsetsetra ligger det flere kulturminner som hadde spesiell betydning for de som brukte seterleia. I dag er denne gamle setervegen brukt som tursti, men mange av de gamle markørene og stedene er intakt. Jeg vil gå gjennom de som er bevart ved å starte nederst og bevege meg langs setervegen til man kommer fra til Gridsetsetra.

17 /'trɔːŋst,eːgæp/, =Trangstien.

18 Navnet kan også komme fra «gjeter-ryggen» siden det var gjeterne og buedeierne som skulle vise dyktigheten sin på den.

19 Medbåret last / noe du bærer, gjerne tungt

Det første man kommer til er *Kvilarn*, en stor sten med flat topp som ble brukt som den første rasteplassen på vei opp. *Kvilarn* ligger på rundt 200 moh. 80 meter lenger opp ligger *Grenda*, et nylig restaurert gjerde og grind som skulle holde buskapen fra å vandre ned fra fjellet. Etter det bærer stien rakt opp fjellsiden til man kommer nesten opp på flatmark. Der ligger *Møsbrømnasinj*, en liten steinformasjon som man smurte møsbrøm på for å gi huldra beskjed om at setra var ledig. Rett etter denne ligger en stor varde som markerer et kryss i stien. Varden kalles *Presten* og markerer skillet mellom tre armer i stien. En fører opp på fjellet *Gridsetskolten*, en fører videre til *Gridsetsetra* og *Setervannene*, og den siste fører opp til *Svartebottstinden* og *Ølmannstinden*. Herfra var det bare å gå på nedover til setra til man kom til det gamle grindbygget der man kunne se ned til setra. Her ble det stoppet for å rope til huldra slik at hun kunne kommet seg ut av buene og gjemme seg før budeiene og buskapen kom i hus.

Kapittel 4: Resultatet av undersøkelsene

4.1 Det tradisjonelle jordbrukets nedgang

I Norge er den agrare situasjonen noe annerledes enn i mange andre land med åpnere terreng. De marginale områdene i Norge har latt oss holde på deler av den tradisjonelle driften, men har også ført til oppgradering til moderne maskineri og arbeidsmetoder. Etter hvert som maskinene kom til, ble den lange hesjen og lagrene med tørrhøy erstattet med siloer, traktorer, slåmaskiner, pakkemaskiner, høytørkehus og melkemaskin. Hesten ble faset ut som viktigste fremkomstmiddel og arbeidskraft, og traktoren og det motoriserte maskineriet tok over. Dyrene ble drevet inn i hengere og kjørt opp på fjellet i stedet for å ferdes om natten med hele seterfølget.

Med de nye produksjonsmetodene kom muligheten for å kjøpe fôr som man trengte om det ble dårlig slått-år eller lite fôr, og slik forsvant også tradisjoner for å sanke inn fôr fra skogen om vinteren. Utløene og sommerfjøsene mistet hovedformålet sitt og ble ikke lenger sett etter og vedlikeholdt. Etter hvert grodde skogen igjen, og de gamle byggene ble skjevere og skjevere, helt til de kollapset eller ble fjernet. De store fjellbeitene var ikke lenger hjem for budeier og gjetere, og de gamle seterbuene falt enten ut av bruk eller fikk endret bruken til fritidshytte. Ungdommen som tidligere hadde plass på fjellet om sommeren fikk fri, og det var bare én eller to i familien som stod for det meste av gårdsarbeidet. Kostnadene gikk opp, men inntekten fulgte ikke den samme økningen. I dag er det få bønder i de marginale jordbruksområdene som kan livnære seg kun på jordbruket. Mange har måttet se seg nødt til å få seg en 8–16-jobb i tillegg til driften, og en ektefelle har oftest egen jobb utenfor gården.

Den tradisjonelle driften av gården var ikke en jobb – det var et liv og en levemåte. Det var ikke snakk om jordbruk som en jobb på samme måte som det er i dag, med arbeidstid og lønn. Det var heller ikke et énmannsarbeid, men gårdsarbeidet var fordelt på hele familien. Konen melket og stod for seterarbeidet, bonden slo og tok vare på gården, innmark og utmark, og om sommeren ble kvinnene og de unge sendt på fjellet som gjetere og budeier. Under slåttonna var hele familien tilstede og husmennene ble tilkalt for å betale skyld i form av arbeid.

Det er en naturlig konsekvens av endringene i jordbruket at det gror igjen, kulturminnene blir borte, eller ikke lenger synlige, og faunaen endrer seg. Problemet er heller hva man kan gjøre for å få stanset disse endringene og ta vare på de gjenværende kulturmiljøene fra jordbruksdriften. Det er gjort mange forsøk på å gjøre dette: Det er brukt forskjellige bevaringsmetoder og forskjellige utgangspunkt, og det vanligste er ut fra naturvernets ståsted, og i de fleste tilfeller er den store begrensingen økonomien.

Da jeg begynte arbeidet med denne oppgaven var jeg fokusert på de eksisterende setrene og deres fremtid. Etter en relativt kort stund forstod jeg at uten et helhetlig bilde av setrene i bygda, ville jeg ikke finne et tilfredsstillende svar på mine egne spørsmål. Derfor bestemte jeg meg for å dokumentere alle setrene og stolene jeg kunne finne i bygda. Etter å ha registrert noen av dem oppdaget jeg at det var en egen verdi i å registrere dem. Ved å undersøke de forlatte setrene har jeg fått et klarere bilde over hva som skjer med en seter etter at bøndene forlater den.

4.1.1 Taus kunnskap

Setra er ikke bare bygningene, naturen og gjenstandene. Den er også miljøet, erfaringene, intuisjonen, innvirkningen på buskapen og overtro. Det meste jeg har kommet over av litteratur som omhandler vern av seter og seterbruk har fokusert på en av mange kategorier. Noen ganger er det mest fokus på vern av det biologiske mangfoldet som er avhengig av seterbruket. Andre ganger er det fokus på bevaringen av de unike seterbyggene, den gamle byggemetoden og annen arkitektonisk data. Det er alltid snakk om å bevare et «representativt utvalg». Men er dette det eneste som er verdt å verne? En stor del av seterdriften er kunnskap og lokale særtrekk, kunnskap og særtrekk som blir borte med budeiene og gjeterne (Lofthus).

Et eksempel på taus kunnskap fra mitt eget liv: Da jeg var ung lærte bestemoren min meg og søsteren min å karde ull, spinne og veve. Hun lærte oss også å kjevle runde leiver (det var viktig å få teknikker rett slik at man lagde fine og runde leiver, noe som viste at man var et godt koneemne) og hvordan man skulle ha lefsene på takken for at de ikke skulle bli skadet under steking. Av min bestefar lærte jeg å ta imot kalver, stelle godt med dyrene, «jage krøtter» (å gjete kveget til fots) og å finne de beste fiskeplassene i elven, samt hvordan jeg skulle få fiskene opp hver gang de bet på kroken. Jeg har selv prøvd å sette en del av denne kunnskapen ned på papir for å gi til mine nieser, men har funnet ut at det er en del av denne kunnskapen som kun kan overføres gjennom å bli vist det, prøve, og lære av

feilene sine. Denne kunnskapen som ikke kan læres på papir er såkalt taus kunnskap, eller erfaringsbasert kunnskap. Når det kommer til setra er det mye taus kunnskap som forsvinner med budeiene. I *Seterbrukaren* (Hoel) forteller Marit Hoel om hvordan hun slet med å få til den lokale feskosten (*sic*), helt til hun så hvordan en gammel kone klappet den.

4.2 Hvilke tiltak eksisterer?

Det blir stadig gjennomført forvaltnings og restaureringsprosjekter innen jordbruk og vern av kulturminner. Da jeg begynte arbeidet med oppgaven var det viktig å finne løsninger for undersøkelsesområdet som ga mest mulig hjelp uten å bli en belastning for lokalsamfunnet. Nedenfor har jeg tatt med noen av de prosjektene og tiltakene som skilte seg ut som de mest passende, og gir en liten introduksjon til de forskjellige.

4.2.1 Forvaltningsprosjekter

4.2.1.1 Grønt spatak

«Grønt spatak» er et årlig prosjekt av Natur og ungdom (NU) der ungdom over 16 år kan melde seg på og tilbringe 10 dager om sommeren på gårder rundt om i Norge for å hjelpe til med gårdsarbeid, seterarbeid eller beitetilsyn (*Grønt Spatak*, 2014). Hvert år er det rundt 60 unge som velger mellom å tilbringe tiden på gård, seter eller beite. Før de drar ut til bøndene, har de en informasjonsamling der de får en innføring i arbeidet de skal utføre. Når det gjelder beitetilsynet tilbringer de den første tiden sammen med andre som har erfaring for å lære arbeidet. Etter hvert jobber de hver for seg eller noen få sammen. Ungdommene får lære om jordbruket og dets viktighet, om seter- og jordbrukskulturen, og det arbeidet de norske bøndene gjør.

4.2.1.2 Ta et tak

Aksjonen «Ta et tak» retter seg mot bevaring og restaurering av våningshus og driftsbygg som regnes av kulturhistorisk verdi. Aksjonen søker å sørge for økonomisk støtte til dem som har lyst til å istandsette bygninger for å bruke de. Prosjektet ble startet i 1998 og delte i år ut 1 500 000 kroner i støtte til skadeforebyggende arbeid, el-kontroll og annet vedlikehold («*Ta et tak*»-aksjonen, 2015).

4.2.1.3 Rydd et kulturminne

I år 2000 ble den første «Rydd et kulturminne»-aksjonen arrangert. Prosjektet setter fokus på lokalt kulturminnevern gjennom å la barn og unge selv engasjere seg i sitt lokalmiljø (Rydd et kulturminne, 2015a). Skoleklasser oppfordres til å velge et kulturminne i sitt lokalmiljø som trenger forvaltning, og kan så søke om midler og samarbeidspartnere for å gjennomføre prosjektet. Miljølære.no gir utfyllende informasjon for hva som kreves dersom de skal gjennomføre tiltak som kan skade kulturminnet, og gir tips og råd om gjennomføring og dokumentering (Rydd et kulturminne, 2015b).

4.2.2 Økonomiske støtteordninger

Et av de store hindrene til vern av kulturminner, spesielt bygg, er økonomi. Det finnes både private og offentlige støtteordninger som en kan søke støtte fra. Disse har flere begrensinger hva gjelder hvem som kan søke og hvilke formål man kan søke til. Jeg har her med en kort beskrivelse av noen av de offentlige støtteordningene som gjelder nasjonalt. Det finnes flere lokale og regionale, men siden få av disse dekker undersøkelsesområdet for denne oppgaven, har jeg valgt å utelate dem.

4.2.2.1 Spesielle miljøtiltak i jordbruket – SMIL

«SMIL» er en offentlig tilskuddsordning med formål å sikre natur- og kulturminneverdier i jordbruket og å redusere forurensing utover jordbrukets ordinært forventede rammer. Tilskuddsordningen reguleres lokalt av kommunene og gis som et engangstilskudd til istandsetting og skjøtsel av kulturminner i jordbrukets kulturlandskap. Det er spesielt tre typer tiltak som i følge Landbrukdirektoratet skal prioriteres:

1. Ivaretagelse av biologisk mangfold og gammel kulturmark.
2. Tilrettelegging for tilgjengeliggjøring av landskapet og opplevelse av landskapet.
3. Ivaretagelse av kulturminner og kulturmiljøer.

Hver kommune har derimot sine egne prioriteringer, og pengetilskuddet er fordelt forskjellig på kommunene ut fra tiltakstrategier og ønsker om utvikling, samt størrelsen på jordbruksarealet og antall grunneiere. For Rauma kommune vil dette si at det er mindre støtte tilgjengelig enn i ganske mange andre kommuner som er både tettere befolket og som har med jordbruksmark. I følge Rauma kommunes retningslinjer for tilskudd til SMIL av 2014, er maksbeløpet en kan få til støtte 100 000 kroner per tiltak/prosjekt. Det er kun

jordbrukere med foretak som er berettiget produksjonstilskudd som kan søke etter SMIL-støtte (Forvaltning av SMIL-kulturlandskap, 2014).

4.2.2.2 Tilskudd til tiltak i beiteområder og Tiltak til organisert beitebruk

Dersom man ønsker å ta vare på beitemark og kulturbeite gjennom bruk av beitedyr som sau eller geit kan «Tilskudd til tiltak i beiteområder» og «Tiltak til organiskert beitebruk» være de to beste offentlige løsningene. Den første av dem har som formål å tilrettelegge for best mulig utnyttelse av beiteområder i utmark, redusere tap av dyr i utmark og fremme samarbeidstiltak i utmarksbeiteområder ved å sørge for god infrastruktur i områdene (*Om tilskudd til tiltak i beiteområder*). Den andre er et regionalt miljøtilskudd som gis til dem som ønsker å organisere seg i beitelag for å beite i utmark.

4.2.2.3 Regionalt miljøprogram – RMP

RMP er en fylkesvis ordning for miljøtiltak innen landbruket som ble innført i 2005 (*Regionalt miljøprogram*, 2015). Midlene skal fordeles på sju miljøtema som alle er rettet mot bevaring av kultur og miljø. Søknadene for denne tildelingen blir behandlet kommunalt og skal følge en rekke miljømål:

- Redusere forurensing til vann og luft
- Ivareta kulturlandskap og kulturminner
- Tilrettelegge for friluftsliv
- Ivareta biologisk mangfold

I følge dette vil denne ordningen være en utmerket kilde for lokale jordbrukere for å få støtte til forvaltning av utmark og seterbruk (*Tilskudd til organiskert beitebruk*).

4.2.2.4 Tilskudd til kulturlandskap

Dette tilskuddet er ett av flere produksjonstilskudd som blir forvaltet av Landbruksdirektoratet (*Om tilskudd til tiltak i beiteområder*). Tilskuddet gis til jordbrukere med rett til produksjonstilskudd basert på dekar jordbruksareal. Formålet er å gi grunneiere støtte til å ta vare på kulturbeiter og -landskap på egen eiendom.

4.3 Forvaltningsprosjekter til eksempel

4.3.1 Fotefar mod nord

4 fylkeskommuner og til sammen 103 kommuner i Nord-Norge gikk på 1990-tallet sammen for å gjennomføre et kulturminnevernprosjekt i samarbeid med Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Namdalen prosjektet Fotefar mot nord. Hver kommune valgte ett kulturminne som skulle tilrettelegges for besøk. Det ble satt ut informasjonskilt og skrevet informasjonshefter som ble skrevet på opp til fire språk (Stensland, 2010). Det ble også publisert en bok om prosjektet. Prosjektet involverte og engasjerte ikke bare det statlige organ, men også museer, lokalhistorikere, historielag og enkeltpersoner. Der det var mulig ble historier knyttet til stedet også nedskrevet til informasjon til besøkende.

I perioden 2008-2009 ble det foretatt en tilstandsvurdering av 45 prosjekter, alle i Nordland, for å kartlegge hvilke opprustingsbehov hvert prosjekt hadde (Trang, 2009). Hvert prosjekt ble vurdert og fikk en benevnelse etter hvor prekært vedlikeholdsbehovet var. Av de 45 lokalitetene var det hele 15 som ble ansett å være i kritisk tilstand. De fleste av dem var i behov for vegetasjonsskjøtsel og for nye skilt. Ny merking var også en ting de la merke til var nødvendig. Enda 15 lokaliteter ble merket som «utbedring nødvendig». Disse behøvde nye skilt, vegetasjonsskjøtsel og flere hadde behov for ny merking. 10 av lokalitetene ble kategorisert som «akseptabel» og hadde kun mindre behov for vedlikehold og tillegg. De siste 5 var allerede under utbedring og ventet på nye informasjonsskilt.

4.3.2 Baggerudsætra gårdssystemer

På Baggerudsætra i Leppdalen driver Målfrid Anita og Svein Rønningen stølsdrift; det har de gjort i 30 år og de har både sau, geit og ku på setra fra mai til oktober. Setra, som kan spores tilbake til 1600-tallet, er altså fremdeles i aktiv bruk. Den gamle gårdssaga blir tatt i bruk når det er reparasjoner eller nye bygg som skal opp og de gamle tømmerhusene er godt likt av buskapen.

All melk de produserer på stølen bruker de til foredling. Melken fra ku og geit bruker de til pultost, brunost, kvitost, rømme og smør m.m., som alle har beholdt den tradisjonelle, lokale smaken. Alt de produserer på setra selger de på setra, uten avertering, og det selger godt. I tillegg har de hvert år skoleklasser som kommer innom på omvisning og får lære om det lokale tradisjonelle seterbruket (Tangeraas, 2015).

4.3.3 Nordgardsetra 4H-seter

Nordgardsetra i Lardal hadde sin siste sesong med setring i 1961. På et møte på slutten av 1980-tallet, der målet var å få til flere 4H-aktiviteter og et tilbud til barn og unge, ble ideen om å gjenoppta seterdrifta lagt frem. Det lå her et ønske om å ta vare på den gamle seterkulturen og utføre kunnskapsformidling til nye generasjoner. Gjennom å etablere setra som 4H-gård²⁰ for seterdrift la de til rette for barn og unge til å ta del i tradisjonelt seterarbeid. Setra har siden vært i stadig utvikling, og senest i 2013 ble det bygd ny bakerovn på setra.

Setra har blitt et populært besøksted og har stor aktivitet gjennom sommerhalvåret. Nordgardsetra har fått lokal, regional og nasjonal annerkjennelse, deriblant har den blitt tilkjent Olavsrosa²¹ og flere kulturpriser (Pande og Tangeraa, 2014)

4.4 Anbefalinger for Innfjorden

Det som stod sentralt for meg gjennom arbeidet med denne avhandlingen, var å finne mulige måter å forene vern og bruk på, uten at det ene skulle gå ut over det andre. Vernet skulle baseres i helheten rundt seter og støl, og ikke bare om enkeltting, slik som enkeltminner eller lokaliteter, historie eller naturvern. Det har altså vært viktig å finne løsninger som er enkle å gjennomføre når man skal jobbe med dem, og som gir et positivt resultat for alle involverte.

4.5 Forvaltningstiltak i Innfjorden – noen eksempler

Jeg har valgt å bruke to av stølene i Innfjorden som eksempler på hvilke forvaltningstiltak som vil passe til området, og hvilke tiltak jeg anbefaler for å ta vare på stølen som helhet. Først er Bøstølen, den største av stølene, og den med nyligst avsluttet seterbruk. Dernest har jeg valgt en av de forlatte setrene, Grønfonnstølen, for å legge frem hva som kan gjøres for å ta vare på de setrene som allerede er forlatt og – til dels – glemt.

20 «En 4H-gård er et åpent gårdsanlegg som tar imot barn, unge og voksne til et pedagogisk tilrettelagt besøk» PANDE, I. & TANGERAAS, I. 2014. Nordgardsetra 4H-seter. *Seterbrukaren*(4), s. 6–7.

21 Norsk Kulturarvs kvalitetsmerke. I *Seterbrukaren* står det at Olavsrosa deles ut av «Norsk Kulturråd» (Ibid., men det er Stiftelsen Norsk Kulturarv som står for dette. Om SNK, se (*Om stiftelsen Norsk Kulturarv*. 2015. Norsk kulturarv. Tilgjengelig: <http://www.kulturarv.no/om-norsk-kulturarv/om-stiftelsen-norsk-kulturarv> [10.09 2015].; om Olavsrosa, se *Olavsrosa*. 2015. Norsk Kulturarv. Tilgjengelig: <http://www.kulturarv.no/olavsrosa> [12.10 2015].).

4.5.1 Bøstølen

For meg var det et naturlig valg å bruke Bøstølen som det første eksempelet, siden dette er den største seterstølen i Innfjorden og den allerede blir brukt til formidling av seterkulturen under Norsk Fjellfestival hvert år. Under følger de anbefalingene jeg har til bevaring av seterkulturen på Bøstølen.

4.5.1.1 Øke beitepresset

For å åpne den gamle setervollen igjen, bør man øke beitepresset på selve vollen. Dette kan gjøres ved å oppfordre buskapen til å holde seg i nærheten av setra. Siden det ikke er noen som setrer på Bøstølen lenger vil et godt alternativ være å ha kraftfôr og saltsten tilgjengelig for buskapen i nærheten av stølsområdet. Dette er en enkel måte å få dyrene til å beite ned det ønskede området. Et annet, men enda viktigere grep, er å oppfordre de lokale bøndene til å sende dyrene på fjellet om sommeren.

Noe av det som skaper problemer for bonden når dyra er på fjellet, er å sanke dyrene inn igjen til høsten. Ofte står bonden alene når han skal opp i fjellet for å lete etter sau og kveg. Mange ganger mangler det dyr, og hvert år er det noen dyr som ikke kommer ned igjen fra fjellet. Da mine besteforeldre var unge, var det jobben til gjeteren og budeia å sørge for at buskapen var trygg og å holde øye med dem mens de beitet i fjellet. I dag er ikke dette noe som er tilgjengelig for den gjennomsnittlige bonden. Hver høst er det travelt for sauebonden å få alle sauene ned fra fjellet, og det er ikke uvanlig at hver eneste helg i hele september og oktober går med til å lete etter, og frakte ned, sauene. Med kyr er dette ofte litt enklere, siden de er ganske «van»²² og hjemmekjære, men jeg har selv vært med å lete opp en flokk med kviger inne i en dal, og av erfaring kan jeg si at det er ikke enkelt å få med seg kyr som har mer lyst å fortsette beitet i fjellet.

4.5.1.2 Benytte det lokale engasjementet

Lokalbefolkningen i Innfjorden er veldig flinke til å engasjere seg i sitt eget lokalsamfunn. Hvert år er det dugnader både nede i bygda og oppe på fjellet. Et godt alternativ er å få engasjert bygda i seterdriften. En mulighet er å arrangere sauesanking som en bygdeaksjon. Man kunne også slått dette sammen med børsanking og turgåing for de minste. Et samarbeid mellom bøndene og Innfjorden skole er et mulig tiltak. Det hadde også gått an å be om samarbeid fra den lokale speidertroppen. Alt dette er eksempler på lokal

²² Vant til å ha ting på en bestemt måte.

ressursbruk som avhenger av lokale ildsjelers engasjement. Problemet med en slik strategi ligger i å finne dem som er villige til å ta på seg et slik arbeid og arrangere det hele på en gjennomførbar måte.

4.5.1.3 Rydding av kratt og småskog

For å åpne setervollen igjen etter mange år med gjengroing, er det viktig å få ryddet mye av vegetasjonen som har kommet opp på innsiden av den gamle sten- og torvgarden. Dersom man engasjerer grunneiere i samarbeid med enten skolen eller speidertroppen, kan dette gjøres som et lokalt engasjement. Det avfallet man ender opp med kan brukes til felles nytte, enten som ved, bål på jonsok eller olsok, lager av ved på faste bålplasser langs turstier, til bygging av innhegninger og samlekrve eller til aktiviteter for de deltagende unge.

Den enkleste løsningen er å rydde med ryddesag. Dette krever derimot at det er noen som er villige til å gjøre hele eller deler av arbeidet, samt at man har utstyr tilgjengelig. Om man gjør det som en samarbeid mellom voksne og unge kan man unngå å bruke maskinelt utstyr på deler av arbeidet, samtidig som man skaper økt kunnskap om setra gjennom prosjektet og læring.

4.5.1.4 Restaurering og fortsatt vedlikehold av de eldste byggene

De eldste byggene på Bøstølen i dag er alle i god stand, unntagen det sammenraste selet ved Aklestadbua. Eierne av seterbuene har alle gjort en god innsats for å holde ved like de gamle byggene som fremdeles er i original stand. Den siste bua avhenger av om grunneier vil tillate eller engasjere seg i restaurering av det gamle selet (3W) og påbygget (3X). Dersom eieren skulle engasjere seg i dette og tillate det, kunne man restaurere det gamle selet slik at det kunne brukes som sel i fremtiden.

For at seterbuene skal fortsette å bli bevart i den stand de er, er det viktig at grunneiere og hytteeiere får informasjon om hvordan de kan vedlikeholde byggene, og hvor de kan finne støtte til å utføre de mer økonomisk krevende reparasjonene.

4.5.1.5 Oppsetting av informasjonskilt

I dag finnes det ikke noe oppslag med informasjon om Bøstølen, selv om stølen blir brukt som seterstøl til seter dagen under Norsk Fjellfestival. Det står en oppslagstavle ved veien når man kommer opp til stølen, men her finnes kun informasjon om fiskekort og turmål

med overnatting. Min anbefaling er å få opp en informasjonsplakat med detaljert informasjon om stølen, samt illustrasjoner av stølen slik den har sett ut i tidligere tider. En viktig kilde til den informasjonen er gamle bilder fra tidlig på 1900-tallet.

4.5.1.6 Rydding og restaurering av den gamle setermuren

Silke Hansen påpekte i sin rapport (Hansen) at det er av stor viktighet å få restaurert den gamle setermuren og de gamle teigene. Bruken av disse endte så langt bak i tid at informasjonen om dem er i ferd med å forsvinne; det er derfor viktig å få sikret denne kunnskapen før den er helt tapt. En fordel med å restaurere de gamle murene og teigene ligger i at man tilgjengeliggjør gamle beiter som man kan ha dyr på. Den gamle setermuren kan hjelpe til med dette ved å lage en naturlig avgrensing til utmarken.

4.5.1.7 Vedlikehold gjennom beiting

Igjen vil jeg nevne viktigheten med å få mer dyr på fjellet og øke beitepresset rundt, og på stølen. Dersom man ikke kan få sau og kveg nok fra Innfjorden, er det en mulighet å tilby beite på stølen for hest og geit. Dette krever derimot litt mer siden hester gjerne trekker til folk og kan vandre over store distanser, og geit har en tendens til å tygge på alt de kommer over. En liten flokk geiter kan rydde store områder med småskog på egenhånd, og er derfor utmerket til å hjelpe med å holde skogen tilbake, men dessverre er det ingen geitebønder i Innfjorden i dag. Derimot er det bønder i andre lokale bygder som har geit og som leier ut disse til beiting; én av disse leier ut geiter med elektroniske halsbånd med usynlig gjerde.

4.5.1.8 Gjenoppta gamle setertradisjoner

Det var mange gamle tradisjoner som fulgte det tradisjonelle jordbruket. For å formidle og lære bort den gamle kunnskapen, vil jeg anbefale å holde seter dager eller seterhelger der familier og andre kan komme og lære eller oppleve seterkulturen. Det kan da også holdes kurs i tradisjonelt seterhåndverk som ysting og koking av setermat. Man kunne servere lokalt laget setermat av lokalt foredlede produkter som f.eks. rømme. Selv om dette hadde krevd en del til å begynne med, er det en god mulighet for å gjenoppta gamle tradisjoner.

4.5.2 Grønfonnstølen

Grønfonnstølen er den av de forlatte stølene som ligger best til for en aktiv bevaring gjennom bruk. Rett gjennom den gamle setervollen går det en godt ferdet tursti, og om vinteren er dette et populært skimål, samt en fin rasteplass.

4.5.2.1 Rydding av setervollen

For å ta vare på denne setra før den blir helt borte, ville det første steget være å rydde setervollen for skog. Skogen som blir hugd kan man så gi eller selge til dem som har hytte i området. Etter å ha hugd de største trærne vil det være fordelaktig å fjerne småskogen med ryddesag, unntagen i områdene i og rundt tuftene. Ved å fjerne skogen kan man også få åpnet utsikten ned mot dalen igjen, og gjøre stedet mer attraktivt som rasteplass.

Selve tuftene må behandles forsiktig så man ikke ødelegger deler av dem. Den gamle setermuren bør ryddes og restaureres for å gi stølen helheten tilbake. Denne stenmuren kan også fungere som innhegning for sau, ku eller hest for fremtidig beite av området.

4.5.2.2 Lage en trivelig rasteplass

På Grønfonnstølen, like ved stien, står det i dag en tømmerbenk så turgåere skal kunne ta seg en rast. Etter å ha ryddet stølen vil jeg anbefale å lage flere av disse og sette dem opp på steder der de ikke kan skade tuftene, men man fremdeles kan nyte området. Et ildsted eller en bål plass hadde også gjort seg, men det er anbefalt at denne bygges opp fra bakken for at den ikke skal gjøre skade enten på kulturminner eller flora. Ved å heve den litt kan den bli aktuell å benytte om vinteren også. Et eksempel på et slik ildsted kan ses i figur#.

4.5.2.3 Sette opp informasjonskilt

Lik på Bøstølen, vil jeg anbefale å sette opp et informasjonskilt, gjerne av sten, med det man vet om stølen. En illustrasjon av setervollen, av bygningene slik de muligens så ut, og informasjon om beiteskogen er tre ting jeg ville hatt med.

4.5.2.4 Vedlikehold gjennom beiting

Stien gjennom setervollen er en moderne traktorvei som ble laget da hyttefeltet i Tutlia ble utvidet. Denne veien har dessverre skåret seg gjennom den ene tuften, noe man ikke kan gjøre så mye med. Jeg anbefaler at denne vedlikeholdes ved beiting, så den ikke gror igjen siden; den er uansett ikke tillatt å kjøre på. De to bekkene som rammer inn stølen er en god kilde til vann, og burde ryddes for småskog i området innenfor setervollen. Det vil i dette tilfellet være nyttig å la et og annet tre stå for å holde på rotsystemet og forhindre utrasing i vårflommen.

Nylig ble det utviklet et nytt type halsbånd for geit i Norge . Dette halsbåndet, sammen med et dataprogram som bonden kan styre hjemmefra, skaper et usynlig gjerde som holder

geitene innenfor et område. Når geitene krysser grense gir halsbåndet fra seg en pipelyd, og dersom geita ikke går tilbake innenfor området får den et lite støt²³.

4.5.3 Seterkulturen

Over har jeg fokusert på den fysiske delen av seterminnet. I denne neste delen tar jeg for meg måter å bevare de andre kulturminnene knyttet til seterbruket i Innfjorden, deriblant den tause kunnskapen.

4.5.3.1 Trongstegan²⁴

Etter at den gamle veien opp på setra gikk ut av bruk har den gradvis grodd igjen, og etter at det ble slutt på stølsmarsjen er den gamle seterstien opp Trongstegan i ferd med å gro igjen. Den beste løsningen for å bevare denne stien er å bruke den. For å oppfordre til dette kan man sette opp informasjonsskilt og merke stien for å gjøre den tilgjengelig for turgåere. Ved de forskjellige interessepunktene, slik som Geiteryggen, Storforsen (*sic*, en foss) og Juvet burde det settes opp informasjonsskilt slik at de som velger å bevege seg ned stien kan lære om den gamle seterveien og tradisjonene rundt seterferden.

4.5.3.2 Tradisjoner og lokale kunnskaper

Romsdalsmuseet, Bygdeboknemnda og Møsbrømnasinj lokalhistorielag har gjort en god jobb med å samle inn kunnskap om den gamle setertradisjonen i sognet. Det har blitt samlet inn mange historier og fortellinger som er bevart i tidsskrifter og bøker, men det er mye som ikke kan dekkes på denne måten. Erfaringen som budeie på setra skulle gjøre piken til et godt kvinnfolk og et godt koneemne. Det var mange ting innen seterarbeidet som ei budeie skulle kunne for å vise seg som et godt kvinnfolk. Hun skulle kunne melke yste, være rask i arbeidet, renslig og effektiv. Hun skulle kunne arbeide selvstendig, og tilværelsen på setra skulle forberede henne til å drive eget hushold. Under ysting og foredling av melk skulle hun lære av de eldre budeiene for å tilegne seg kunnskapen hun trengte. Dette inkluderte hvor hun kunne finne de beste urtene, hvordan hun skulle håndtere buskaper for at de skulle trives, hvordan hun skulle melke en ku på rundt fem minutter og mange andre ting.

²³ Mildere enn et gjennomsnittlig strømgjerde, i følge skaperen.

²⁴ /'trɔŋː,ˈsteːgan/

Denne typen kunnskap er vanskelig, om ikke umulig, å lære bort gjennom bøker og tekst. Dette krever en annen strategi for videreføring av kunnskapen, siden den er best lært gjennom erfaring.

Kapittel 5: Konklusjon

Det tradisjonelle jordbruket har stor verdi for det norske folk. Som kulturminne og kulurmiljø har den gamle setra en mengde potensiell viten, og er en stor del av vår egen historie. Rundt om i Norge har det etter hvert blitt satt i gang mange tiltak for å bevare forskjellige deler av det norske jordbruket og jordbrukskulturen vår. En stor del av dette er den norske seterdriften og den norske seterkulturen.

Under arbeidet med denne avhandlingen var det høyeste ønsket å kunne finne en bevaringsmetode for setrene i Innfjorden som kunne gjennomføres sammen med, og av, den lokale befolkningen. Det var viktig at denne løsningen ikke bare skulle ta vare på de gamle byggene og strukturene, men også ta vare på det biologiske mangfoldet som følger seterdriften, de gamle tradisjonene og historiene, den tause kunnskapen og erfaringene.

Det første som måtte til var å avdekke hvordan tilstanden på setrene i Innfjorden er. Etter å ha besøkt de setrene jeg kjente til, og registrert deres tilstand, ble det klart at det var nødvendig å se på alle setrene i Innfjorden for å få et komplett bilde av seterdriften lokalt. Til sammen fant jeg 17 setrer, av hvilke kun 7 var i noen form for bruk. De 10 andre kunne deles inn i to grupper: De setrene som var forlatt men som man fremdeles kunne besøke og se restene av; og de tapte stølene som ikke hadde noen andre tegn til hvor de var enn navn og en og annen vag referanse i skriftlige kilder.

Av de 7 setrene som fortsatt benyttes, er det i dag ingen som har seterdrift. Den siste var Bøstølen, men den siste som drev seterdrift der har ikke lenger dyr, og det er helt slutt på setringen. Flere av setrene blir beitet av dyr i perioder av året. På Innfjordsfjellet ligger de tre setrene Berildstølen, Bøstølen og Svartrøsta. Berildstølen er helt inngjerdet og blir slått ved jevne mellomrom, noe som er med på å bevare den gamle setervegetasjonen. Mye av den gamle bebyggelsen på denne stølen er vel bevart og blir godt tatt vare på. På Bøstølen og Svartrøsta er det ingen gjerder som holder setervollen fri for dyr, og det lille kveget som går på fjellet liker seg på disse områdene; dette er særlig fordi skogen begynner å gro igjen. Den gamle beiteskogen vokser mer og mer igjen, og vegetasjonen endres i stor hastighet.

De 6 forlatte setrene er flere steder tilgjengelige som fine turmål, men om man vil finne tuftene av dem må man for de fleste av dem vite hva man skal se etter, og lete en stund. Noen steder, slik som på Gammelsetra, er bygningene lett å se, men området er lite tilgjengelig. Andre steder, som på Itlestølen og Grønfonnstølen, går folk gjennom

setervollen uten å vite at det lå en seter der. På begge stedene har stien skåret seg gjennom en tuft.

Uten å gjøre karbondatering var det kun mulig å spore de gamle seterstølene tilbake til 1600-tallet, men det var tydelig fra begynnelsen av at de eldste setrene også har en sterk tilknytning til de eldste gårdene i bygda, som kan spores tilbake atskillig lengre. Gården Bø, på en høyde midt i bygda, har mange funn fra jernalderen og er nok den eldste gården.; det er også den gården som har flest setrer tilknyttet til seg, og hadde rykte på seg for å flytte dyrene oftere enn de fleste skifter klær.

De siste fire setrene fant jeg kun på kartet. I gjennomletingen av den lokalhistoriske informasjonen kunne jeg ikke finne noen referanser til disse stedene, og ved besøk på lokaliteten fant jeg ingen spor etter tufter eller setervoll. Derfor valgte jeg å kalle dem «tapte setrer». De er allerede forsvunnet fra det lokale minnet, og mye av den potensielle kunnskapen de kunne gitt oss kan være tapt for alltid. Målet er at ingen flere setrer ska ende opp som disse.

Det som har vist seg gjennom arbeidet med oppgaven er at det er allerede mye informasjon som har forsvunnet med den eldste generasjonen, mine besteforeldres generasjon. Dette er i hovedsak den tause kunnskapen som kun kan læres fra person til person, informasjon som er vanskelig å finne tilbake til. Hvorfor? Når de som satt inne med kunnskapen til slutt går bort, og denne *tause* kunnskapen ikke er blitt videreformidlet, er kunnskapen også tapt. Det er derfor viktig at de som i dag sitter med slik kunnskap lokalt, er med på å lære den bort til de neste generasjonene. Dette kan best gjøres gjennom å la dem erfare kunnskapen selv.

Det finnes i dag mange tiltak med dette som mål. Flere steder i landet har folk laget «seterskoler» der de som har lyst kan komme og lære de gamle setertradisjonene og oppleve seterkulturen. I kapittel 4 nevner jeg to slike tiltak, og anbefaler at et slikt tiltak blir vurdert for en av setrene på Innfjordsfjellet. Jeg legger også frem noen anbefalinger jeg har for hvordan man kan forvalte en av setrene gjennom bruk, og en av de forlatte setrene på en bærekraftig måte.

Den beste løsningen for å bevare setrene i Innfjorden som fysisk kulturminne, er gjennom kontinuerlig bruk av området på samme vis som det ble gjort tidligere. Men av nødvendighet er læringsplattformen en annen i dag. Kunnskapen kan ikke lenger læres vekk gjennom tradisjonelt arbeid; samfunnet slikt arbeid var tilpasset til, finnes ikke lenger, så man må tenke nytt. Vi så hvordan dette kunne løses i kapittel 4: Det er ikke mangel på

folk som ønsker å lære seg disse tingene, om enn bare for en sommer. Den som eier og drifter setra, kan påta seg rollen som engasjert veileder, og dermed år for år få spredd lærdommen til stadig flere.

Appendix A: Informasjon

KONVENSJONER FOR REGISTRERING AV SETER ELLER STØL

Hver enkelt seter som ble registrert under arbeidet med denne oppgaven fikk en ID bestående av følgende ledd: [Seternavn] – [kommunenummer]-[gårdsnummer]/[bruksnummer] – [organisering] – [tilrettelegging] – [adkomst] – [gangtid] – [bruk] – [gjerdetyper] – [utsikt] – [gjengroing] – [kartnummer] – [antall strukturer]. Under følger listen over hva de forskjellige kodene for hvert ledd står for, utenom de fire første som er data hentet rett fra eiendomskart (Kartverket, 2015).

Organisering

1. **Enkeltliggende seter**
2. **Setergrend:** To eller flere seterbruk i samling, men hver enhet ligger avgrenset for seg.
3. **Stølslag:** Samling. Anlegg med flere sel eller flere seterfjøs samlet, uten fysisk avgrensing mellom brukene/enhetene. Deler setervoll.
4. **Felleseter, enkeltliggende**
5. **Felleseter, i setergrend**
6. **Uvisst:** Uklar organisering / ikke vurdert / vanskelig å velge kategori

Tilrettelegging

0. **Ingen**
1. **Stor parkeringsplass:** Opparbeidet plass for flere biler enn til privat bruk (ca 5+).
2. **Infotavle om setra og/eller seterdriften.**
3. **Infotavle om andre ting enn setra.**
4. **Inngangspenger.** Tas det inngangspenger for besøk på setra?
5. **Elektrisk strøm** via strømmett.

Adkomst

0. **Ikke sti/vei**
1. **Kjørevei med betaling.** Bomvei.
2. **Kjørevei uten betaling.**
3. **Kjørevei stengt.** Veien til seteren er stengt for andre enn eier/bruker.
4. **Gangvei/sti.**
5. **Gangvei/sti, T-merket.** Sti som er merket for turister f.eks. med T-merke.

Gangtid måles i minutt gange fra nærmeste hovedvei eller parkering.

Bruk

1. **Ute av bruk.** Ingen form for bruk på stedet, heller ikke fritidsbruk.
2. **Fritidsbruk.** Enten av eier selv eller utleie.
3. **Melkeproduksjon.**
4. **Beite/slått:** Beite omfatter dyr på inngjerdet beitevoll, ikke frittgående beitedyr på åpen voll. Organisert beiting eller slått.
5. **Annet.**

Gjerdetyper

1. **Ikke gjerde.**
2. **Steingard.**
3. **Skigard.**
4. **Netting.**
5. **Annet tregjerde.**
6. **Torvgard/risgard.**
7. **Piggtråd.**
8. **Elektrisk gjerde / mobilt gjerde.**

Utsikt fra setertunet

1. **Vann:** vann, innsjø, fjord, hav, elv, tjern, foss etc.
2. **Isbre.**
3. **Snaufjell.**
4. **Seter i drift.**
5. **Seter ute av drift/uvist.**
6. **En og annen hytte.**
7. **Større hyttefelt.**
8. **Hotell/turistanlegg.**
9. **Alpinanlegg.**
10. **Opparbeidet stor parkeringsplass:** >5 biler.
11. **Camping.**
12. **Gjennomfartsvei:** Tungt trafikert vei.
13. **Bebyggelse:** Gårder eller tettbebyggelse.
14. **Store dyrkningsflater.**
15. **Kraftlinjer/master.**
16. **Demning.**
17. **Anleggsvei.**
18. **Panorama:** Høyt og fritt med vid utsikt, eller sikt i lavereliggende områder.
19. **I skog:** Omgitt av tett skog som hindrer utsikt, men ikke nødvendigvis i alle retninger.

Gjengroing

0. **Ikke voll.**
1. **Åpent.**
2. **Inntil 25 % gjengrodd** – begynnende gjengroing.
3. **25–50 % gjengrodd** – tydelig gjengroing.
4. **Mer enn 50 % gjengrodd** – det gjengrodde dominerer.
5. **Nær 100 %** – borte

Konvensjoner ved registrering av strukturer.

Ved hver seter eller støl ble hver bygning og struktur registrert og gitt et ID-nummer tilsvarende seteren, samt en forkortet ID til bruk i teksten. Også her benyttet jeg for det meste de klassifiseringene som står i feltinstruksen for registrering av setermiljøer fra Skog og landskap (Stensgaard), med noen endringer for å få med ting jeg syntes manglet eller ta bort punkter det viste seg å ikke være behov for. Under er listene over konvensjoner for registreringen av strukturene og bygningene som ble brukt under arbeidet med denne oppgaven, i samme rekkefølge som i den følgende ID-kombinasjonen: [**Seter**] – [**kommunenummer**]-[**gårdsnummer**]/[**bruksnummer**] – [**sammenbygde hus**] – [**bygningstype**] – [**tilstand**] – [**synlighet**] – [**veggkonstruksjon**] – [**veggkledning**] – [**veggfarge**] – [**takdekke**] – [**kartnummer**].[**byggnummer**]

Sammenbygde hus

0. **Ikke sammenbygd.**
1. **Sammenbygd:** se bygningstype for å se hvilke bygninger som er bygd sammen. I ett tilfelle er 2 separate sel bygd sammen og har derfor kun sitt eget sel som bygningstype.

Bygningstype

Hus med flere funksjoner

FEL: Fellesfjøs, fellesseter med fjøsbygg som rommer alle funksjoner; rom for dyr, fjøskjøkken med kjøletank og vaskeplass. Av og til også kontor.

SOF: Sel med fjøs i underetasjen (Sel over fjøs)

DRF: Driftsbygning som har fjøs og i tillegg høyloft i full overetasje. Har også gjerne plass til utstyr og ofte en stall.

Hustyper

SEL: Seterstue, sel, skyl, seterbu, stølsbu, seterstue, skjul. Hus der budeie eller røkter bodde under arbeidet.

FRI: Fritidsbolig, hytte.

TUR: Turisthytte

CMP: Campingvogn

Hus for dyr

SET: Seterfjøs

BEI: Beitehus for dyr, ofte bare et le for dyrene å gå inn i eller under i uvær.

Hus for melk

TNK: Hus for oppbevaring av melketank

KOK: Kokhus, ystehus, eldhus, sjøbu, skut. Hustype brukt til oppkoking av vann og ysting av ost. Hadde gjerne ildsted med ystepanne.

MBU: Mjølkebu, ostestue, masstu. Et kjølig og tørt oppbevaringsrom for melk og melkeprodukter til foredling. Gjerne ingen vinduer, men ofte en lufteluke, og ikke ildsted eller vann.

VAS: Avkjølingshus, vasshus, silhus. Hus for lagring av fersk melk med rennende vann.

Diverse

MIN: Mindre uthus, vedskjul, verktøysbod

DOO: Do, utedo. Enkeltstående bygg.
NEI: Bygning borte, eller ruin man ikke kjenner opprinnelig funksjon på.
MUR: Gjerde, stengard, e.l.
NAU: Naust, båthus, båtopptrekk. Naust kan også ha høy- eller staurloft.
ANB: Annen bygning.

Tilstand

1. **God tilstand:** Bygningen virker intakt. Bare løpende vedlikehold er nødvendig.
2. **Begynnende forfall:** Moderate tiltak er nødvendig for å sette i god stand. Flere skader eller slitasje som bør rettes opp.
3. **Sterkt forfall:** Større tiltak er nødvendig.
4. **Ruin:** Tak og/eller vegger er rast sammen. Istandsetting er umulig med eksisterende bygningsdeler.
5. ----- TOM -----
6. **Tuft:** Bare grunnmuren/fundamenter/trapp/ildsted el.l. er igjen av bygningen.
7. **Ingen spor.**
8. **Hus erstattet.**

Synlighet

- 0 **Ikke vurdert.**
- 1 **God synlighet:** Ingen tegn til gjengroing.
- 2 **Mindre god synlighet:** Det er preg av gjengroing over mindre deler.
- 3 **Dårlig synlighet:** Hele eller større deler av objektet er preget av gjengroing.

Veggkonstruksjon

0. **Ikke noen vegg å vurdere**, f.eks. ved tuft eller ruin
1. **Laft.**
2. **Reisverk.**
3. **Grindverk (stav).**
4. **Stein.**
5. **Ukjent.**
6. **Annet.**

Veggkledning

0. **Ikke noe å vurdere**, f.eks. ved tuft eller ruin.
1. **Ingen:** Det er ingen kledning på strukturen.
2. **Liggende panel.**
3. **Stående panel.**
4. **Metallplater.**
5. **Jord/torv.**
6. **Annet.**

Veggfarge

0. **Ikke noe å vurdere.**
1. **Umalt.**
2. **Rød.**

-
3. **Hvit.**
 4. **Oker.**
 5. **Brun.**
 6. **Grå.**
 7. **Blå.**
 8. **Tjærefarget.**
 9. **Annet.**

Takdekke

0. **Ikke noe å vurdere.**
1. **Torv.**
2. **Metallplater.**
3. **Skifer.**
4. **Tre: bord.**
5. **Tre: spon/flis.**
6. **Papp:** Tjærepapp, shingel m.m.
7. **Annet.**

Konvensjoner ved registrering av andre kulturminner

Kulturminnetyper

1. **MRM:** Mjølkerampe.
2. **SPA:** Kum/avkjølingsplass til mjølkespann.
3. **STY:** Styvingstre, stuv.
4. **FEG:** Fegate, buveg, gutu, geil, råk.
5. **KLØ:** Kløvstein, klyvjarstein.
6. **LØP:** Løpestreng.
7. **ANK:** Annet kulturminne.

Tilstand

1. **God tilstand:** Inntakt og godt definert form.
2. **Delvis forfall:** Mindre partier er medtatt eller ødelagt, men formen er fortsatt tydelig.
3. **Forfall:** Hele eller større deler er medtatt eller ødelagt. Formen kan være dårlig definert eller vanskelig å oppfatte.
4. **Fjernet.**

Synlighet

0. **Ikke vurdert.**
1. **God synlighet.**
2. **Mindre god synlighet.**
3. **Dårlig synlighet.**

Konvensjon for registrering av årsak til skade på seter og struktur

Jeg har valgt å bruke tabellen for skade/påvirkning på fredet kulturminne fra Jord og skogbruks rapport (Stensgaard) til å registrere skader og påvirkning fra diverse kilder på seter, strukturer, kulturminner etc, men med noen modifikasjoner.

Kilde til skade / påvirkning		
Kilde til skade/påvirkning	Kode	Definisjon:
Ingen	0	
Jord- og skogbruk	1a	Jordarbeiding, markberedning
	1b	Grøfning, drenering, planering
	1c	Tilplanting
	1d	Anlegg av tilkomstveier
	1e	Skader av kjøring, marktrykk, slep
	1f	Tildekking: hogstavfall, jordbruksavfall, annet (reversibelt)
	1g	Deponering av masse: jord, rydningsstein, annet (irreversibelt)
	1h	Uttak av masse: jord, stein, annet
	1i	Husdyrhold: Slitasje av tråkk eller beiting
Naturskade	2a	Vindfall, rotvelt
	2b	Erosjon: utvasking, utrasing av masse, stein, jord
	2c	Oversvømmelse, forsumping
	2d	Brann
Fritidsaktivitet	3a	Turvei, tursti, tråkk, hjulspor
	3b	Diverse aktivitet: graving, flytting av stein, bålbrenning osv.
Forvaltning	4a	Tilrettelegging av kulturminne for publikum
	4b	Undersøkelse av kulturminne, f.eks. sjakting.
Bygg- og anleggsvirksomhet	5a	Bygninger, hage, vann- og avløpsledning, veianlegg, osv.
	5b	Anlegg av gressplen
Militær virksomhet	6	Kjøring, skyting, anleggsvirksomhet
Hærverk	7	Tilsiktet ødeleggelse

Seterregistrering

Navn	kommunennummer	gårdsnummer	bruksnummer	organisering	tilrettelegging	adkomst	gangtid	bruk	gjerdetyper	utsikt	gjengroing	karthnummer	antall strukturer
Berildstølen	1539	- 100	/	1-4	- 3	- 0	- 1,4	- 1	- 2,4	- 1,3	-	1, 5, 6, 16	- 2 - 2 - 17
Bøstølen	1539	- 94	/	6	- 3	- 1,3	- 1	- 0	- 2,3	- 0,1	-	1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 15, 16	- 3 - 3 - 28
Svartrøsta	1539	- 97	/	1-8	- 3	- 1,2,3	- 1,4	- 5	- 2	- 0	-	2, 3, 6, 19	- 4 - 4 - 11
Mildridstølen	1539	- 104	/	1-2	- 1	- 0	- 1,5	- 15	- 2	- 0	-	1, 2, 3, 5, 10, 12, 13, 14, 17, 19	- 4 - 5 - 4
Vårsetra	1539	- 97	/	1	- 3	- 2	- 2	- 10	- 2,4	- 3	-	19	- 4 - 6 - 10
		104	/	2									
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 1	- 0	- 5	- 45	- 2	- 1	-	1, 2, 3, 5, 12, 13, 14, 15, 18	- 5 - 7 - 13
		- 2	/	1									
Setsetra/Liasetra	1539	- 106	/	1	- 2	- 0	- 4,5	- 10	- 2	- 1	-	1, 2, 3, 5, 10, 12, 13, 14, 15, 18	- 3 - 8 - 14
Grønfonnstølen	1539	- 97	/	1, 3, 4, 5, 8, 12, 13	- 6	- 0	- 1,5	- 20	- 1	- 1	-	19	- 5 - 9 - 5
		104	/	2									
Gammelsetra	1539	- 104	/	1	- 1	- 0	- 4	- 5	- 1	- 0	-	19	- 5 - 10 - 4
Gamlesetra/Setra	1539	- 98	/	3	- 6	- 0	- 4	- 30	- 1	- 0	-	1, 3, 5, 6, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 19	- 4 - 11 - 1
Haugsetra 1	1539	- 98	/	3	- 6	- 0	- 0	- 5	- 4	- 3	-	1, 12, 19	- 5 - 12 - 0
Stokkesetra	1539	- 105	/	1	- 1	- 0	- 4	- 5	- 1	- 0	-	19	- 5 - 13 - 1
Haugsetra 2	1539	- 104	/	1	- 6	- 0	- 4	- 25	- 1	- 0	-	19	- 5 - 14 - 0
Valstølen	1539	- mangler	/	mangler	- 6	- 0	- 1	- 1	- 1	- 0	-	1, 2, 3, 5, 12, 13, 14	- 1 - 15 - 0
Årstølen	1539	- 95	/	3	- 6	- 0	- 0	- 0	- 1	- 0	-	19	- 5 - 16 - 0
Itlestølen	1539	- 100	/	2	- 1	- 0	- 0	- 3	- 1	- 0	-	1, 6, 7, 4, 5, 19	- 5 - 19 - 1
Stølsbakken	1539	- mangler	/	mangler	- 1	- 0	- 0	- 25	- 1	- 0	-	19	- 5 - 20 - 0

Strukturregistrering

Seier	kommunenummer	gårdsnummer	bruksnummer	sammenbygde hus	Bygningstype	Tilstand	Veggkonstruksjon	Vegg kleddning	Vegg farge	Tak kleddning	kartnummer	Bygg-ID
Berildstølen	1539	- 100	/	2	- 0 -	NAU	- 2 - 2 - 3	-	1	- 1 - 2	.	A
Berildstølen	1539	- 100	/	1	- 1 -	LØE	- 2 - 1 - 1	-	1	- 1 - 2	.	B ¹
Berildstølen	1539	- 100	/	3	- 1 -	NAU	- 2 - 2 - 3	-	1	- 1 - 2	.	B ²
Berildstølen	1539	- 100	/	3	- 1 -	LØE	- 2 - 1 - 1	-	1	- 1 - 2	.	C ¹
Berildstølen	1539	- 100	/	2	- 0 -	NAU	- 2 - 2 - 3	-	1	- 1 - 2	.	C ²
Berildstølen	1539	- 100	/	2	- 0 -	SET	- 2 - 1 - 3	-	1	- 1 - 2	.	D
Berildstølen	1539	- 100	/	1	- 0 -	SET	- 1 - 3 - 3	-	1	- 1 - 2	.	E
Berildstølen	1539	- 100	/	3	- 0 -	SET	- 2 - 1 - 1	-	1	- 1 - 2	.	F
Berildstølen	1539	- 100	/	1	- 0 -	SET	- 6 - 0 - 0	-	0	- 0 - 2	.	G
Berildstølen	1539	- 100	/	2	- 0 -	FRI	- 1 - 2 - 2	-	9 – brun	- 1 - 2	.	H
Berildstølen	1539	- 100	/	2	- 1 -	FRI	- 1 - 2 - 3	-	9 – Blå	- 1 - 2	.	I
Berildstølen	1539	- 100	/	2	- 1 -	SEL	- 2 - 1 - 1	-	1	- 1 - 2	.	J
Berildstølen	1539	- 100	/	1	- 0 -	SEL	- 2 - 2 - 3	-	1	- 1 - 2	.	K
Berildstølen	1539	- 100	/	3	- 0 -	SEL	- 2 - 2 - 3	-	1	- 1 - 2	.	L
Berildstølen	1539	- 100	/	4	- 0 -	SEL	- 1 - 1 - 1	-	1	- 1 - 2	.	M
Berildstølen	1539	- 100	/	2	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0	-	0	- 0 - 2	.	Q
Bøstølen	1539	- 103	/	1	- 0 -	FRI	- 1 - 2 - 3	-	6	- 6 - 3	.	A
Bøstølen	1539	- 102	/	1	- 0 -	SOF	- 1 - 1 - 3	-	6	- 1 - 3	.	B
Bøstølen	1539	- 96	/	2	- 0 -	FRI	- 1 - 2 - 3	-	6	- 1 - 3	.	C
Bøstølen	1539	- 96	/	1	- 0 -	SOF	- 1 - 2 - 3	-	6	- 1 - 3	.	D
Bøstølen	1539	- 101	/	2	- 0 -	SOF	- 2 - 1 - 3	-	2	- 1 - 3	.	E
Bøstølen	1539	- 102	/	3	- 0 -	SOF	- 1 - 2 - 3	-	1	- 6 - 3	.	F
Bøstølen	1539	- 102, 96	/	3, 4	- 0 -	SEL	- 1 - 1 - 1	-	1	- 1 - 3	.	G
Bøstølen	1539	- 96	/	4	- 0 -	SEL	- 1 - 2 - 3	-	2	- 1 - 3	.	H

Tabellen fortsetter neste side

Appendix A: Informasjon

Bøstølen	1539	-	96	/	4	-	0	-	SET	-	1	-	2	-	3	-	2	-	2	-	3	.	I
Bøstølen	1539	-	101	/	1	-	0	-	SOF	-	1	-	2	-	3	-	2	-	6	-	3	.	J
Bøstølen	1539	-	95	/	3	-	0	-	FRI	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	3	.	K
Bøstølen	1539	-	94	/	1	-	0	-	FRI	-	1	-	2	-	3	-	6	-	1	-	3	.	L
Bøstølen	1539	-	104	/	2	-	0	-	SOF	-	1	-	2	-	3	-	9 – Grå	-	1	-	3	.	M
Bøstølen	1539	-	104	/	2	-	0	-	SEL	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	3	.	N
Bøstølen	1539	-	95	/	3	-	0	-	SEL	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	3	.	O
Bøstølen	1539	-	99	/	17	-	0	-	SOF	-	1	-	1	-	3	-	1	-	2	-	3	.	P
Bøstølen	1539	-	98	/	5	-	0	-	SOF	-	1	-	2	-	3	-	1	-	1	-	3	.	Q
Bøstølen	1539	-	98	/	1	-	0	-	SOF	-	1	-	2	-	2	-	2	-	6	-	3	.	R
Bøstølen	1539	-	98	/	3	-	0	-	SOF	-	1	-	1	-	1	-	6	-	1	-	3	.	S
Bøstølen	1539	-	95	/	1	-	1	-	SEL, SET, MIN	-	2	-	2	-	3	-	1, 9 – blå	-	1, 2	-	3	.	T
Bøstølen	1539	-	98	/	4	-	0	-	SEL	-	1	-	2	-	3	-	9 – Blå	-	1	-	3	.	U
Bøstølen	1539	-	97	/	13	-	0	-	MBU	-	3	-	2	-	2	-	1	-	2	-	3	.	V
Bøstølen	1539	-	98	/	8	-	0	-	SEL	-	4	-	3	-	3	-	1	-	1	-	3	.	W
Bøstølen	1539	-	97, 98	/	13, 8	-	0	-	SOF	-	2	-	2	-	3	-	4	-	1	-	3	.	X
Bøstølen	1539	-	98	/	3	-	0	-	FRI	-	1	-	2	-	3	-	6	-	6	-	3	.	Y
Bøstølen	1539	-	98	/	3	-	0	-	FRI	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	3	.	Z
Bøstølen	1539	-	94	/	6 / 83	-	0	-	FRI	-	1	-	1	-	3	-	2	-	1	-	3	.	Æ
Svartrøsta	1539	-	97	/	4	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	4	.	A
Svartrøsta	1539	-	97	/	2	-	0	-	SOF	-	2	-	1	-	3	-	1	-	1	-	4	.	B
Svartrøsta	1539	-	97	/	5	-	0	-	SOF	-	2	-	1	-	1, 3	-	1	-	1	-	4	.	C
Svartrøsta	1539	-	97	/	4	-	0	-	FRI	-	1	-	2	-	2	-	9 – Blå	-	1	-	4	.	D
Svartrøsta	1539	-	97	/	3	-	0	-	SEL	-	1	-	2	-	2, 3	-	1	-	1	-	4	.	E
Svartrøsta	1539	-	97	/	3	-	1	-	SEL, MIN	-	1	-	2	-	2	-	1	-	1	-	4	.	F
Svartrøsta	1539	-	97	/	1	-	0	-	SEL	-	1	-	1	-	3	-	9 – Grå	-	1	-	4	.	G
Svartrøsta	1539	-	97	/	1	-	0	-	SET	-	2	-	2	-	3	-	1	-	6	-	4	.	H
Svartrøsta	1539	-	97	/	5	-	0	-	SET	-	2	-	2	-	3	-	1	-	1	-	4	.	I
Svartrøsta	1539	-	97	/	8	-	0	-	SEL	-	1	-	2	-	3	-	9 – Grå	-	1	-	4	.	J
Mildridstølen	1539	-	104	/	1	-	1	-	SEL	-	1	-	1	-	3	-	1	-	2	-	5	.	A ¹

Tabellen fortsetter neste side

Appendix A: Informasjon

	-	/		-	-	SET	- 1 - 2 - 3 -	1	- 2 - 5	. A ²
Mildridstølen	1539	- 104	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 5	. B
Mildridstølen	1539	- 104	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 5	. C
Mildridstølen	1539	- 104	/	1-2	- 0 -	SEL	- 1 - 2 - 2 -	2	- 2 - 5	. D
Vårsetra	1539	- 97	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 6	. A
Vårsetra	1539	- 97	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 6	. B
Vårsetra	1539	- 104	/	2	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 6	. C
Vårsetra	1539	- 104	/	2	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 6	. D
Vårsetra	1539	- 104	/	2	- 0 -	SET	- 6 - 2 - 3 -	1	- 1 - 6	. E
Vårsetra	1539	- 104	/	2	- 0 -	SEL	- 2 - 2 - 3 -	1	- 1 - 6	. F
Vårsetra	1539	- 97	/	1	- 0 -	SEL	- 2 - 2 - 3 -	1	- 1 - 6	. G1
Vårsetra	1539	- 96	/	1	- 0 -	DOO	- 2 - 2 - 3 -	1	- 1 - 6	. G2
Vårsetra	1539	- 97	/	1	- 0 -	SEL	- 1 - 2 - 3 -	9 - Brunbeis	- 1 - 6	. H1
Vårsetra	1539	- 97	/	1	- 0 -	DOO	- 2 - 2 - 3 -	1	- 2 - 6	. H2
Vårsetra	1539	- 97	/	1	- 0 -	SET	- 2 - 2 - 3 -	1	- 2 - 6	. I
Vårsetra	1539	- 97	/	1	- 0 -	ANB: Gapahuk	- 1 - 2 - 3 -	1	- 1 - 6	. J
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. A
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. B
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. C
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. D
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. E
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. F
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. G
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. H
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 7	. I
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	SEL	- 2 - 1 - 1 -	1	- 1 - 7	. J
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	SOF	- 2 - 1 - 3 -	2	- 1 - 7	. K
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	SEL	- 2 - 1 - 1 -	1	- 1 - 7	. L
Gridsetsetra	1539	- 1	/	1	- 0 -	SOF	- 2 - 1 - 1,3 -	1	- 2 - 7	. M
Setsetra	1539	- 106	/	1	- 0 -	NEI	- 6 - 0 - 0 -	0	- 0 - 8	. A

Tabellen fortsetter neste side

Appendix A: Informasjon

Setsetra	1539	-	106	/	1	-	1	-	SEL	-	2	-	2	-	3	-	1	-	1	-	8	.	B ¹
									MIN	-	2	-	4	-	1	-	0	-	1	-	8	.	B ²
									SET	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	8	.	B ³
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	LØE	-	6	-	4	-	0	-	0	-	0	-	8	.	C
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	SET	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	8	.	D
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	8	.	E
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	8	.	F
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	8	.	G
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	SEL	-	1	-	2	-	2	-	2	-	1	-	8	.	H
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	SET	-	2	-	2	-	3	-	1	-	2	-	8	.	I
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	LØE	-	2	-	3	-	3	-	1	-	2	-	8	.	J
Setsetra	1539	-	106	/	1	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	8	.	K
Grønfonnstølen	1539	-	104, 97	/	2, 1+3+4+5+8+12+13	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	9	.	C
Grønfonnstølen	1539	-	104, 97	/	2, 1+3+4+5+8+12+13	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	9	.	D
Grønfonnstølen	1539	-	104, 97	/	2, 1+3+4+5+8+12+13	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	9	.	E
Gammelsetra	1539	-	104	/	1	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	10	.	A
Gammelsetra	1539	-	104	/	1	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	10	.	B
Gammelsetra	1539	-	104	/	1	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	10	.	C
Gammelsetra	1539	-	104	/	1	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	10	.	D
Stokkesetra	1539	-	105	/	1	-	0	-	SEL	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	13	.	A
Itlestølen	1539	-	100	/	2	-	0	-	NEI	-	6	-	0	-	0	-	0	-	0	-	19	.	A

Andre kulturminner

Kulturminne	Setertilhørighet	kommunennummer	-	gårdsnummer	/	bruksnummer	-	Tilstand	-	Synlighet	-	Kartnummer	-	ID	:	Kommentar:
Råk	Berildstølen	1539	-	100	/	1-4, 8	-	1	-	1	-	2	-	N	:	Innmuret veg mellom sel og fjøs
Grue	Berildstølen	1539	-	100	/	2	-	1	-	1	-	2	-	O	:	til ostekok
Grue	Berildstølen	1539	-	100	/	1	-	1	-	1	-	2	-	P	:	til ostekok
Setermur	Bøstølen	1539	-	94	/	6-38	-	3	-	3	-	3	-	Å	:	Stenmur rundt setervollen
Setervoll	Bøstølen	1539	-	94	/	6-38	-	1	-	1	-	3	-	Ø	:	Parkering og seterområde
Kjøledam	Svartøsta	1539	-	97	/	8	-	2	-	1	-	4	-	K	:	Liten dam med brygge. Brukt til kjøling av melkespann.
Setermur	Setsetra	1539	-	106	/	1	-	3	-	3	-	8	-	L	:	
Mur	Setsetra	1539	-	106	/	1	-	3	-	2	-	8	-	M	:	
Kjøledam	Setsetra	1539	-	106	/	1	-	2	-	1	-	8	-	N	:	
Oksegarden	Grønfonnstølen	1539	-	104, 97	/	2, 1+3+4+5+8+12+13	-	3	-	3	-	9	-	A	:	
Setermur	Grønfonnstølen	1539	-	104, 97	/	2, 1+3+4+5+8+12+13	-	3	-	3	-	9	-	B	:	
Ildsted	Gamsetra / Setra	1539	-	98	/	3	-	2	-	2	-	11	-		:	

Appendiks 2: Bilder

Bilder fra 3.2.1 Berildstølen

Figur 10: Fiolett greinkøllesopp. (Abel, 2010)

Figur 11: De gamle buene på Berildstølen. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Figur 12: Råket mellom seterbuene og fjøsene. På buene til venstre kan man se de to etasjene og døra i underetasjen. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Figur 13: Gammel seterfjøs på Berildstølen sett fra siden. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Figur 14: Mellom to av de gamle buene ser man en gammel mur som skiller råket fra setermarkene over. Det gamle fjøset kan ses mellom de to buene. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Figur 15: Råket på 1920–30-tallet. Her kan hellegangen mellom sel og fjøs ses lett. I dag er den nesten overgrodd og vises bare noen steder. Foto: Thomas T. Ulleland. Fra digital samling ved Romsdalsmuseet

Figur 16: Tuft etter gammel seterfjøs. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Figur 17: Tuft av seterbygg på utsiden av dagens inngjerdete område. Foto: Kjersti G. Krogsæter.

Figur 18: En bit av den gamle setermuren. I bakgrunnen kan man se Berildvatnet med et naust og de gamle slåtteteigene. Midt i teigene står en gammel bytstein. Foto: Kjersti G. Krogsæter.

Figur 19: En av de gamle utlåvene med påbygd naust på siden mot vannet. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Figur 20: Ny og gammel inngjerding. I fremkant er det nye nettinggjerdet og i bakgrunnen, til høyre for utedoen, kan man se den gamle setermuren strekke seg gjennom skogen. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Figur 21: Den gamle setervegen som ledet gjennom råket på Berildstølen. Foto: Kjersti G. Krogsæter

Bilder tilhørende kapittel 3.2.1 Bøstølen

Figur 22: Vikbua. Foto: Kjersti G. Krogsæter.

© kjersti Gjerde Krogsæter

Figur 23: Den gamle Aklestadbua i forfall, våren 2015. Foran står den gamle rømmebua og til venstre står den nye seterbua. Foto: Kjersti G. Krogsæter.

Figur 24: Demdalbua på Gjerdshaugen – sel type A. Sammenlignet med et bilde tatt på 1920-tallet (nede til venstre). Foto: stort – Kjersti G. Krogsæter; lite – fra privat samling eid av Helge Gjerde.

Figur 25: Satellittbilde av Bøstølen. Fra Norge i bilder.

Figur 26: Østsiden av Bøhaugen. Foto: Kjersti G. Krogsæter.

Figur 27: Bøstølen på 1920–30-tallet. Den gamle Grandebua kan ses nede i det venstre hjørnet og den gamle Geilenbua til høyre. Foto fra privat samling eid av Ruth og Arvid Gjerde.

Bilder tilhørende kapittel 3.2.1 Svartrøsta

Figur 28: Svartrøsta i 1927. Fra digital fotosamling ved Romsdalsmuseet. Foto: Thomas T. Ulleland.

Figur 29: Røsta i dag. Bua til høyre er samme som i bildet over. Foto: Kjersti G. Krogsæter.

Litteraturliste

- ABEL, K. 2010. *Clavaria zollingeri*. I: KA_100826_5248 (red.). NaturArkivet.no.
- ADAM, B., TOSTERUD, B., FRIHAGEN, A.-K., INGSTAD, H. & DANIELSEN, B. T. 1993. *Beretningen om Hamburg stift, erkebiskopenes bedrifter og øyrikene i Norden*. Oslo: Aschehoug.
- BEITO, O. T. 1949. *Norske sæternamn*. Serie: Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B, Skrifter, b. 45. Oslo: Aschehoug.
- BJUNE, C. & ERIKSEN, F. 1883. Romsdals Amt 24. Norges geografiske Opmaaling.
- BOLT, A., JØRGENSEN, J. G. & ULSET, T. 1997. *Aslak Bolts jordebok*. Oslo: Riksarkivet.
- BRØGGER, A. W. 1925. *Det norske folk i oldtiden*. Oslo: Aschehoug.
- BØE, J. 1944. Høgfjellsristninger i Luster i Sogn. *Viking. Tidsskrift for norrøn arkeologi*, VIII, s. 169–182.
- DAHLE, K. 2005. *Norm og Praksis, bruk of forvaltning av utmark i midtre Romsdal i et langtidsperspektiv*. Mastergrad i Arkeologi. Masteroppgave. Bora: Universitetet i Bergen.
- Den gamle bygda*. 1991. Serie: Bygdaboka for Voll. MOEN, E. (red.), b. 3. Bygdeboknemnda for Voll.
- ERIXON, S. 1918. Bebyggelsesundersøkingar. Öfversikt. Periodiska bebyggelse typer. Fäbodvesen. *Fataburen. Kulturhistorisk tidsskrift*, s. 21–25.
- FALCK-MUUS, R. 1927. *Fra noen jernvinneplasser i Åsnes-Finnskog*. <S.I.> ., Forvaltning av SMIL-kulturlandskap. 2014. I: KULTURMINNEFOND, N. (red.). <http://www.kulturminnefondet.no/content/1358243471/Veiledning>: Norsk kulturminnefond.
- FRÖDIN, J. 1929. *Om fäbodbebyggelsens utbredning och olika typer i Europa*. Lund. *Gards- og ættesoge*. 1980. Serie: Bygdaboka for Voll, b. 2. Åndalsnes: Bygdaboknemnda for Voll.

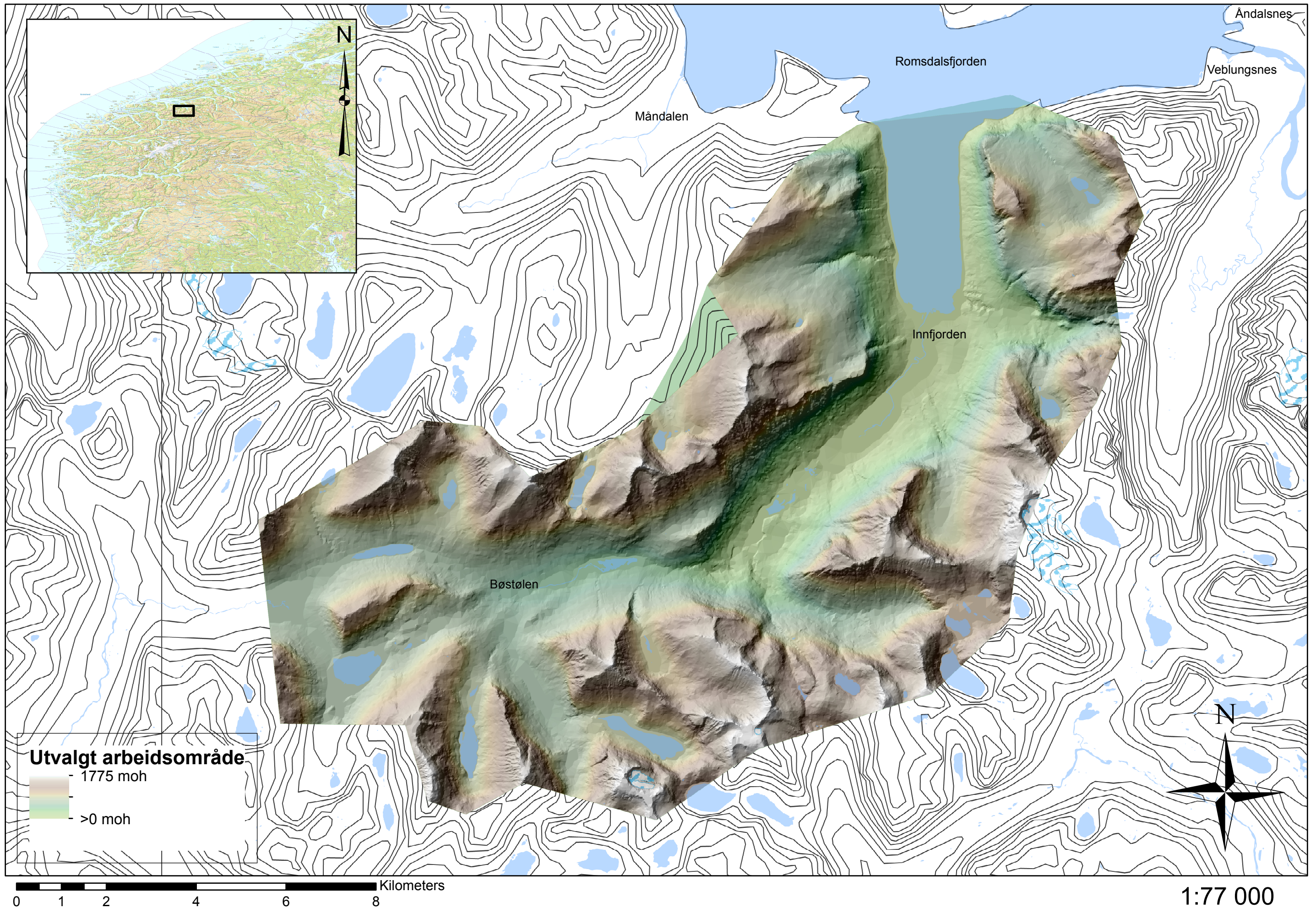
-
- GJÆRE, K. K. 1812–1870. *Knud Knudsen Gjæres Dagbok 1812–1870*. [Dagbok] Ført av Knud Knudson Gjære i årene 1812 til 1870. Innbundet i 1830. Del av gården Gjerdes private samling. utg.
- Grønt Spatak*. 2014. <http://nu.no/oss/arrangement/spatak/>: Natur og Ungdom. Tilgjengelig: <http://nu.no/oss/arrangement/spatak/> [10.10 2015].
- HANSEN, S. 2002. *Seterlandskapet på Innfjordsfjellet: historisk utvikling, dagens bruk og utviklingsmuligheter for framtiden*. Molde: Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruksavdelinga.
- HEGGSTAD, L., HØDNEBØ, F. & SIMENSEN, E. 2004. *Rústum. I: HÆGGSTAD & TORP (red.). Norrøn ordbok*. Oslo: Det norske samlaget.
- HOEL, M. 1998. Mjølka, osten og smøret. *Seterbrukaren*(3), s. 3.
- HOUGEN, B. 1947. *Fra seter til gård: studier i norsk bosetningshistorie*. Oslo: Norsk arkeologisk selskap.
- INDRELID, S. 1994. *Fangstfolk og bønder i fjellet : bidrag til Hardangerviddas forhistorie 8500-2500 år før nåtid*. Serie: Universitetets oldsaksamlings skrifter. Ny rekke, b. nr 17. Oslo: Universitetets oldsaksamling.
- JOHANSEN, A. B. 1973. Iron production as a factor in the settlement history of the mountain valleys surrounding Hardangervidda. *Norwegian Archaeological Review*, v. 6(no. 2), s. 84–101.
- JORDAL, J. B. & GAARDER, G. 1998. *Biologiske undersøkingar i kulturlandskapet i Møre og Romsdal 1997–98*. Fylkesmannen i Møre og Romsdal: FMLA Rapport nr2, 1998.
- KARTVERKET. 2015. *Se eiendom*: Statens kartverk. Tilgjengelig: www.seeiendom.no [15.11 2015].
- KLEIVEN, I. 1912. Jønnblåsing og myrmalm. I: RÅSTAD, O. & BJØRKUM, A. (red.). *Artiklar av Ivar Kleiven (1991)*. Vågåmo: Dølaringen, s. 114–121.
- KLEIVEN, I. 1916. Lesnad og lesing. I: RÅSTAD, O. & BJØRKUM, A. (red.). *Astiklar av Ivar Kleiven (1991)*. Vågåmo: Dølaringen.

-
- KLEIVEN, I. 1938. Sæterbruke på Vågå. I: RÅSTAD, O. & BJØRKUM, A. (red.).
Artiklar av Ivar Kleiven (1991). Vågåmo: Dølaringen.
- KVAMME, M., BERGE, J. & KALAND, P. E. 1992. *Vegetasjonshistoriske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene*. Serie: Arkeologiske rapporter / Historisk museum, Universitetet i Bergen, b. 17. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- LOFTHUS, T. 1998. Prosjektpresentasjon. *Seterbrukaren*(1), s. 6.
- MARDAL, M. A. 2015. *Frederik 3 – dansk-norsk konge*. snl.no. Tilgjengelig:
https://snl.no/Frederik_3/dansk-norsk_konge [10.10 2015].
- MØLMEN, Ø. & RAUMA . KULTURSTYRET. 1987. *Fra dyregraver til geværjakt i Rauma*. [Åndalsnes]: Rauma kommune.
- NANSEN, F. 1911. *In northern mists: arctic exploration in early times*. London: Heinemann.
- NATURARKIVET.NO. 2010. *Naturarkivet: Clavia Zollingeri*. Naturarkivet.no. Tilgjengelig:
<http://naturarkivet.no/view/421ac1087bf542432815be7bf72e5860.html> [21.01 2015].
- NORSENG, P. G. 2015. *Gulatingsloven*. snl.no: Store Norske Leksikon. Tilgjengelig:
<https://snl.no/Gulatingsloven> [17.03 2015].
- Olavsrosa*. 2015. Norsk Kulturarv. Tilgjengelig: <http://www.kulturarv.no/olavsrosa> [12.10 2015].
- Om stiftelsen Norsk Kulturarv*. 2015. Norsk kulturarv. Tilgjengelig:
<http://www.kulturarv.no/om-norsk-kulturarv/om-stiftelsen-norsk-kulturarv> [10.09 2015].
- Om tilskudd til tiltak i beiteområder*. 2013. Landbruksdirektoratet. Tilgjengelig:
<https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/tiltak-i-beiteomrader/om-tilskudd-til-tiltak-i-beiteomrader> [10.10 2015].
- PANDE, I. & TANGERAAS, I. 2014. Nordgardsetra 4H-seter. *Seterbrukaren*(4), s. 6–7.

-
- PRESCOTT, C. & BRITISH ARCHAEOLOGICAL REPORTS LTD. 1995. *From Stone Age to Iron Age : a study from Sogn, western Norway*. Serie: BAR international series, b. 603. Oxford: Tempus reparatum : Distributed by Hadrian Books.
- Regionalt miljøprogram*. 2015. www.slf.dep.no: Landbruksdirektoratet. Tilgjengelig: <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/jordbruk-og-miljo/regionalt-miljoprogram#bakgrunn> [08.11 2015].
- REINTON, L. 1955. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning*. Oslo: Aschehoug.
- REINTON, L. 1957. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning: sætra i haustingsbruket og matnøytsla elles*. Oslo: Universitetsforl.
- REINTON, L. 1961. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning*. Oslo: Universitetsforl.
- Romsdal Sogelag Årsskrift 1951*. 1950. Serie: Romsdal Sogelag Årsskrift. LERVIK, M. A. (red.). Molde: E. K. Hansen Prenteverk.
- Romsdal Sogelag Årsskrift 1951*. 1951. Serie: Romsdal Sogelag Årsskrift. LERVIK, M. A. (red.). Molde: E. K. Hansen Prenteverk.
- Rydd et kulturminne*. 2015a. Stiftelsen Norsk kulturarv. Tilgjengelig: <http://kulturarv.no/aksjoner/rydd-et-kulturminne> [19.10 2015].
- Rydd et kulturminne*. 2015b. Nasjonalt senter for naturfag i opplæringa. Tilgjengelig: http://www.miljolare.no/aktiviteter/kulturminner/rydding/hvordan_gaa_frem [23.10 2015].
- SANDVIG, A. 1942. *Seterliv og seterstell : Maihaugens setergrend : et bidrag til de gudbrandsdalske setrers historie*. Oslo: Tanum.
- SCHNITLER, H. P. 1974. *Bekrivelse over Romsdals Fogderie, 1768 og 1789*. Opprinnelig tittel: "Een kort Beskrivelse ver de 3de nordreste Præstegjeld udi Romsdals Fogderie" (1768) og "Beskrivelse og Kart over Romsdals Fogderie" (1789).
- AUSTIGARD, B. & ROMSDAL SOGELAG (red.). Molde: Romsdal Sogelag.
- SKREDE, M. A. 2002. *Utmark og gard : nærstudie av tufteområde i Friksdalen i Leikanger, Sogn og Fjordane*. Bergen: [M.A. Skrede].
- SOLHEIM, S. 1952. *Norsk sætertradisjon*. Serie: Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B, Skrifter, b. 47. Oslo: Aschehoug.
-

-
- STENSGAARD, K. 2013. *Registrering av setermiljøer*. Skog og Landskap.
- STENSLAND, B. 2010. *Hva er fotefar mot nord?* www.fotefar.no: Fotefar mot nord.
Tilgjengelig: <http://www.fotefar.no/bakgrunn/> [11.11 2015].
- SØVIK, O. 2002. Den gamle setervegen til Hersla. Ivar Demdal fortel. *Opplysninger om Innfjordfjellet samla av Odd Søvik*.
- «Ta et tak»-aksjonen. 2015. Stiftelsen Norsk kulturarv. Tilgjengelig:
<http://kulturarv.no/aksjoner/ta-et-tak-aksjonen> [13.09 2015].
- TANGERAAS, I. 2015. Baggerudsætra : kunnskap, tradisjon og god ressursutnytting.
Seterbrukaren(1), s. 4–5.
- Tilskudd til organiskert beitebruk*. 2013. www.slf.dep.no: Landbruksdirektoratet.
Tilgjengelig: <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/regionaltilskudd/organisert-beitebruk#statistikk> [10.10 2015].
- TRANG, R. T. 2009. *Tilstandsrapport "Fotefar mot nord" i Nordland*. Kulturminner i Nordland.
- Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*. 2013. www.miljodirektoratet.no: Miljødirektoratet.
Tilgjengelig: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Kulturlandskap/Utvalgte-kulturlandskap-i-jordbruket/> [01/19 2015].
- ØSTBERG, K. 1930. *Norsk bonderett 6. Seterbruket i Norge : med et tillegg om årets - især landbrukets - merkedager*. Oslo.

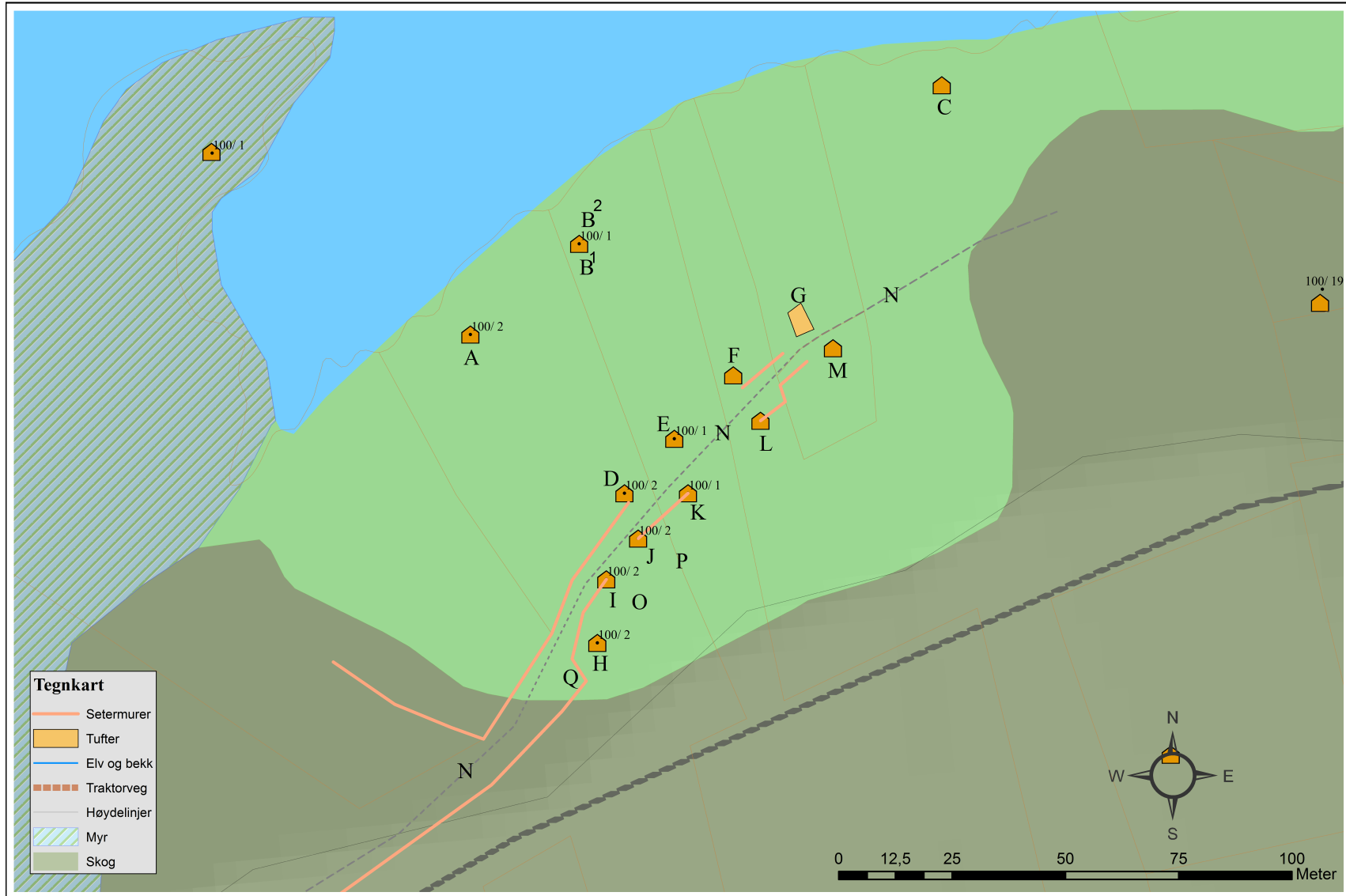
Oversiktskart over utvalgt område

Kart 2

Berildstølen

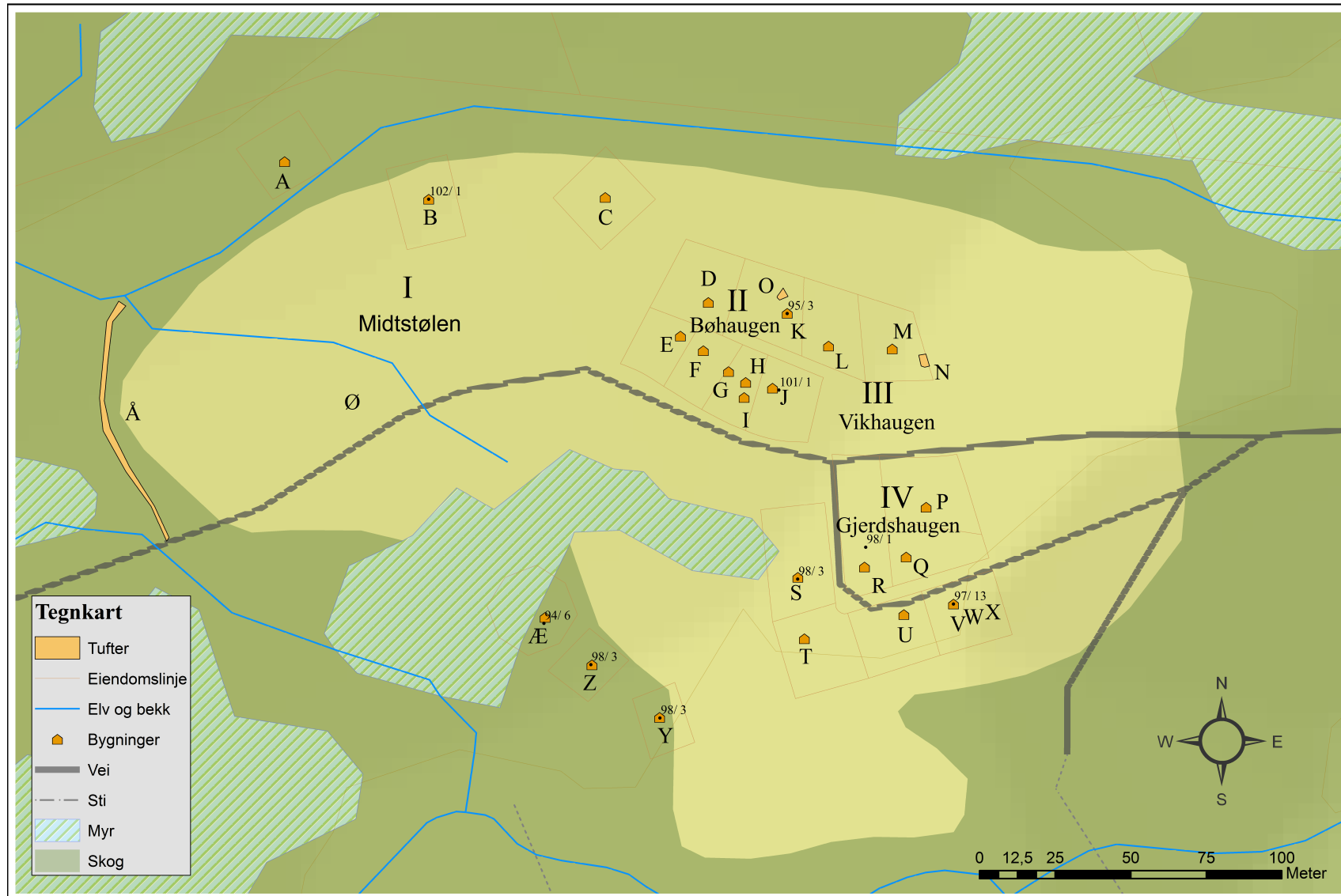
1:1 000

Kart 3

Bøstølen

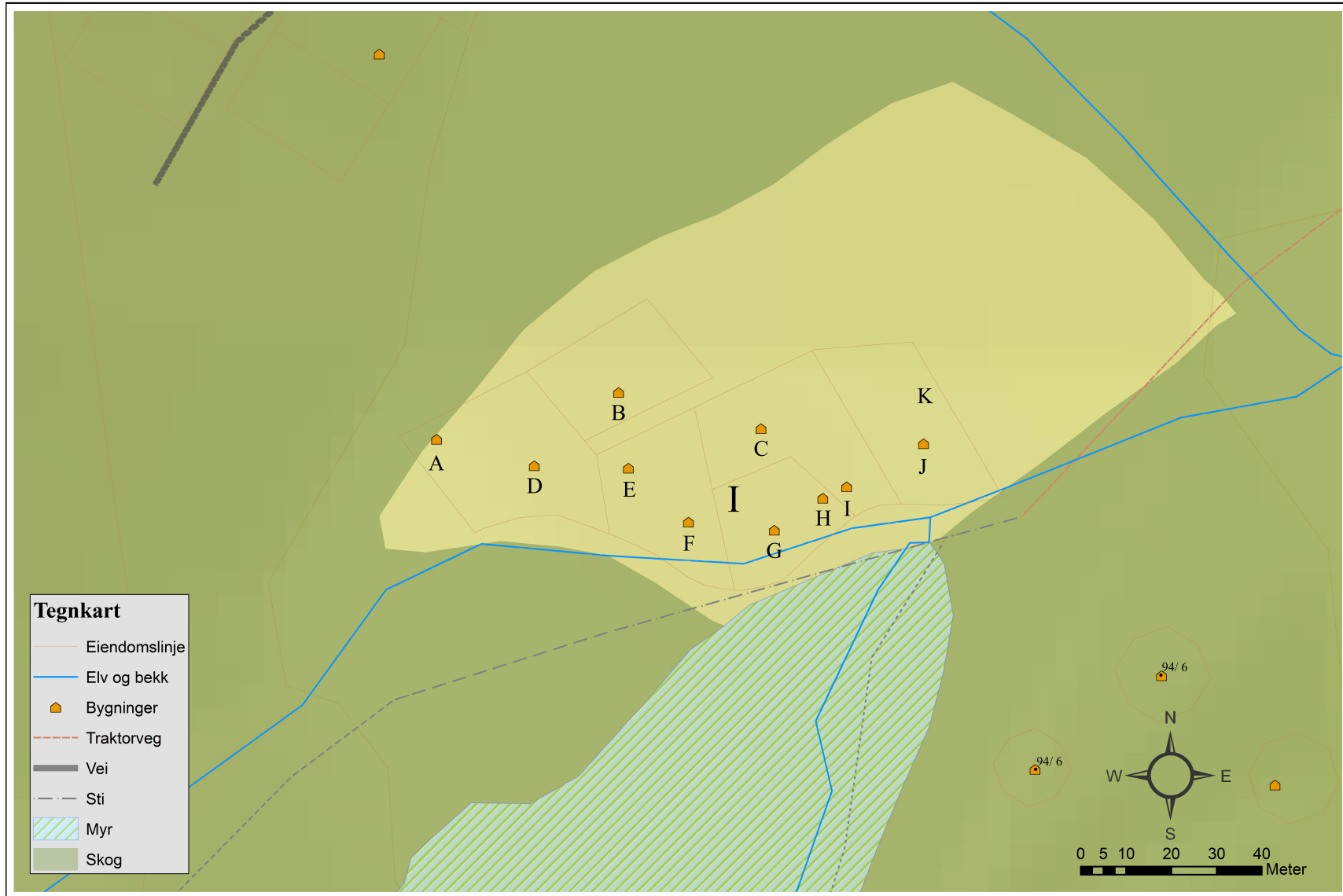
1:1 500

Kart 4

Svartrøsta

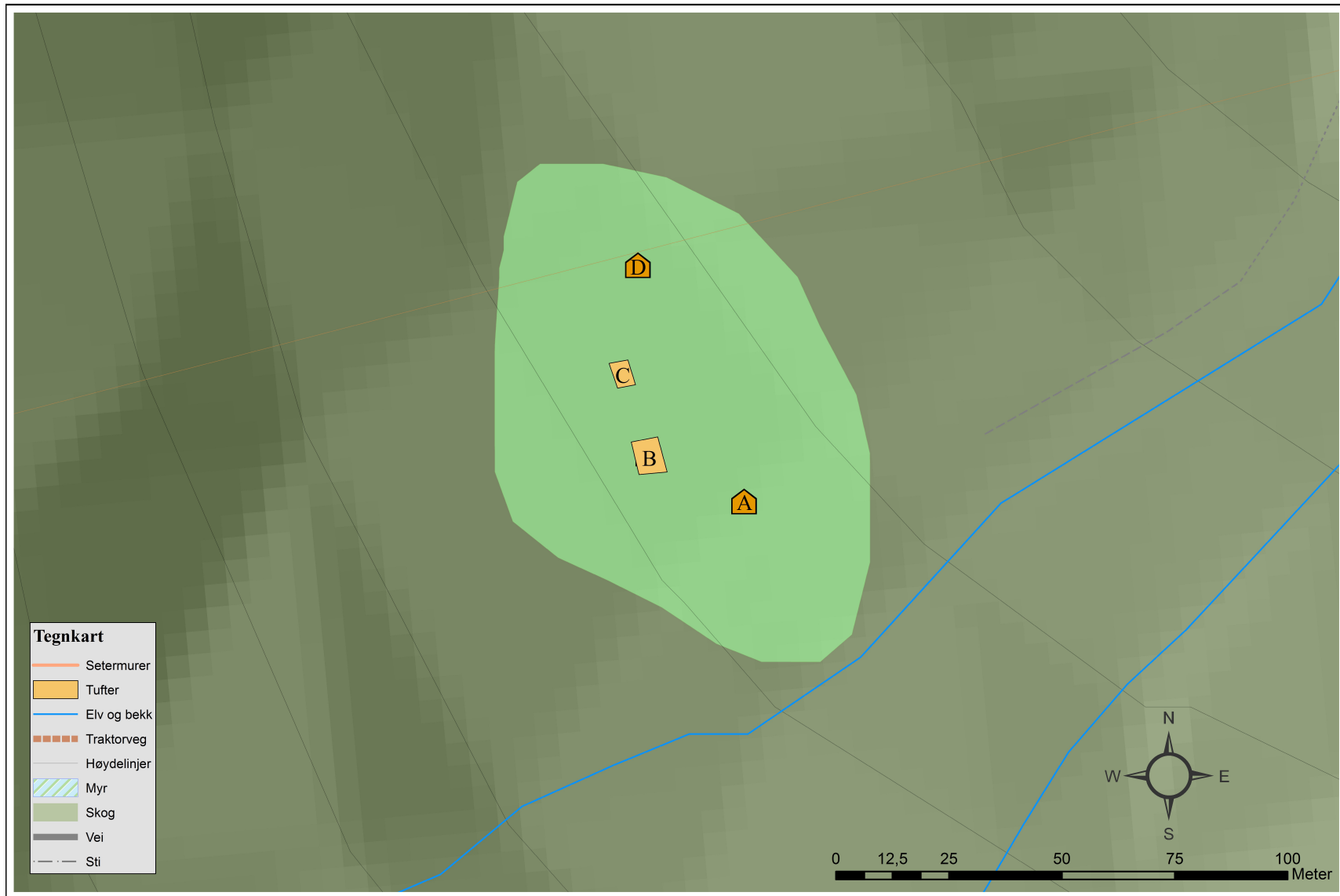
1:1 000

Kart 5

Mildristølen

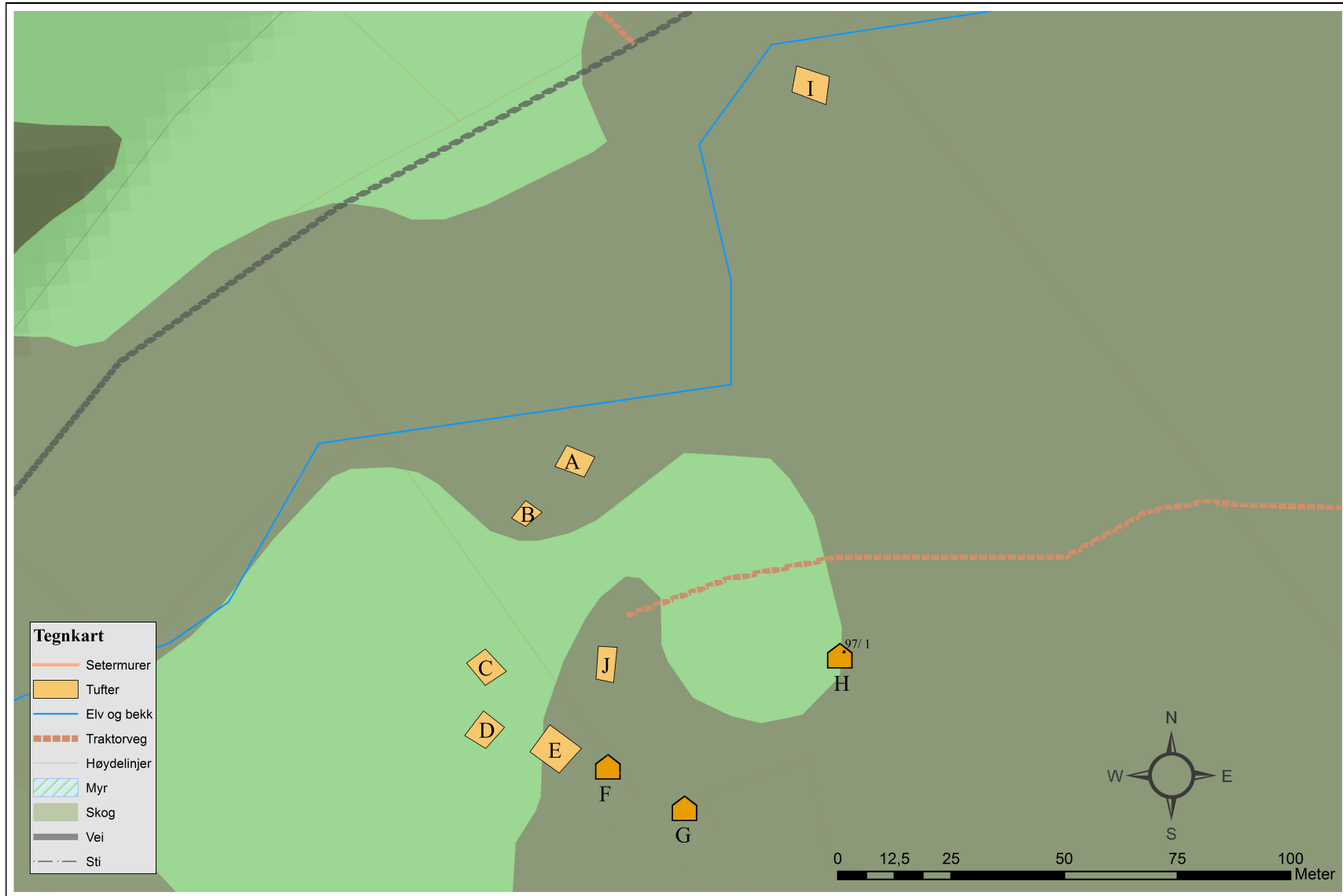
1:1 000

Kart 6

Vårsetra

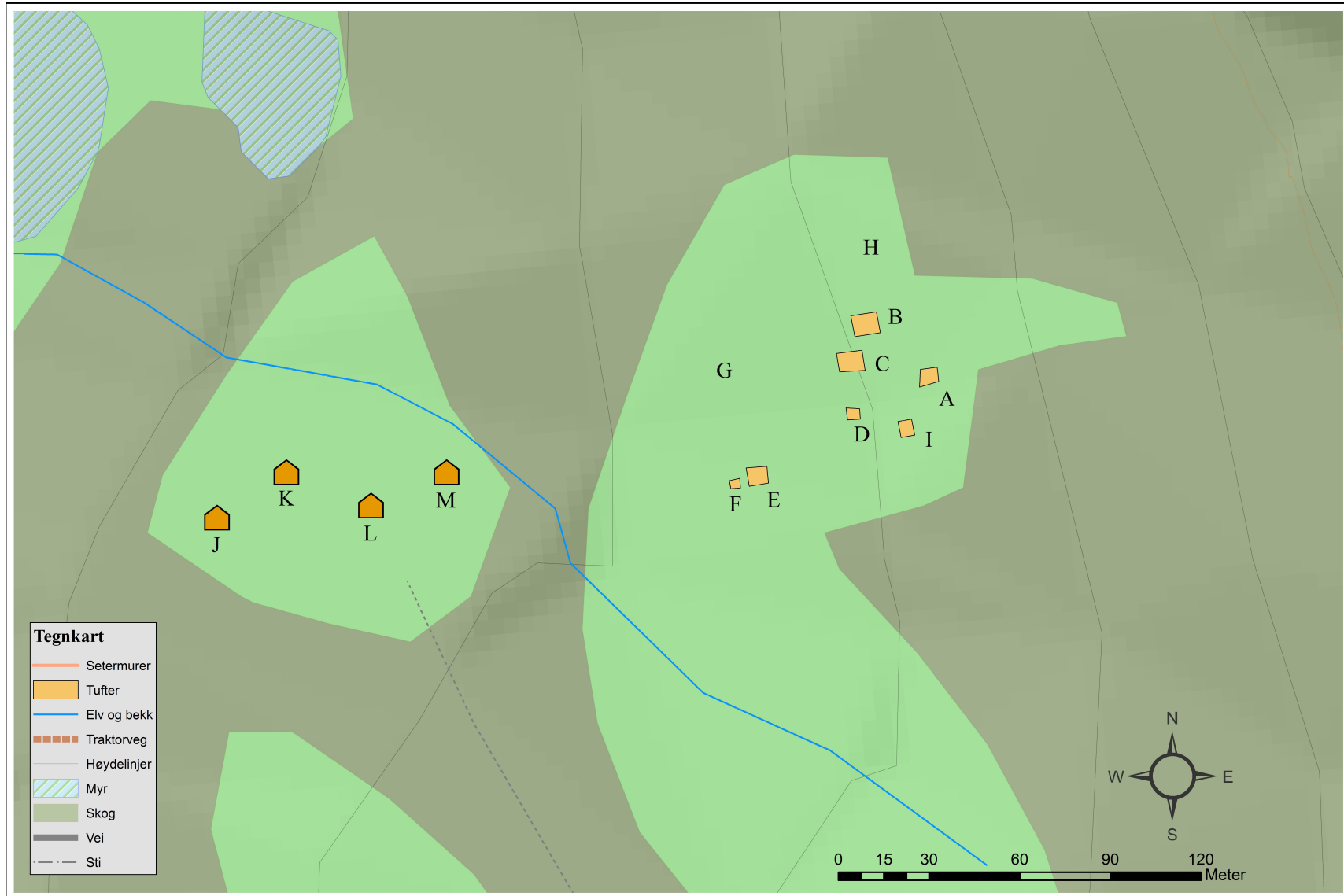
1:1 000

Kart 7

Gridsetsetra

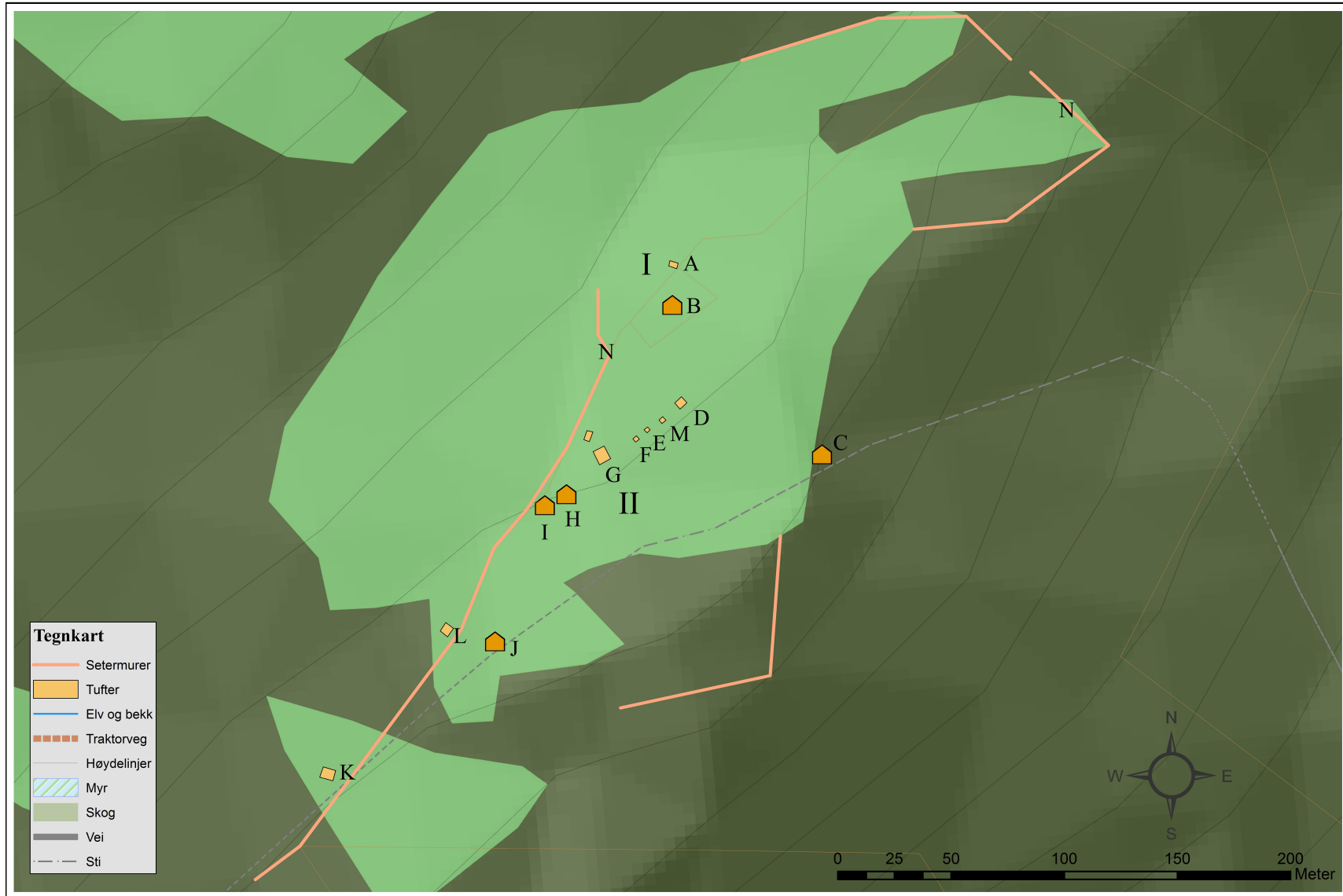
1:1 500

Kart 8

Liasetra

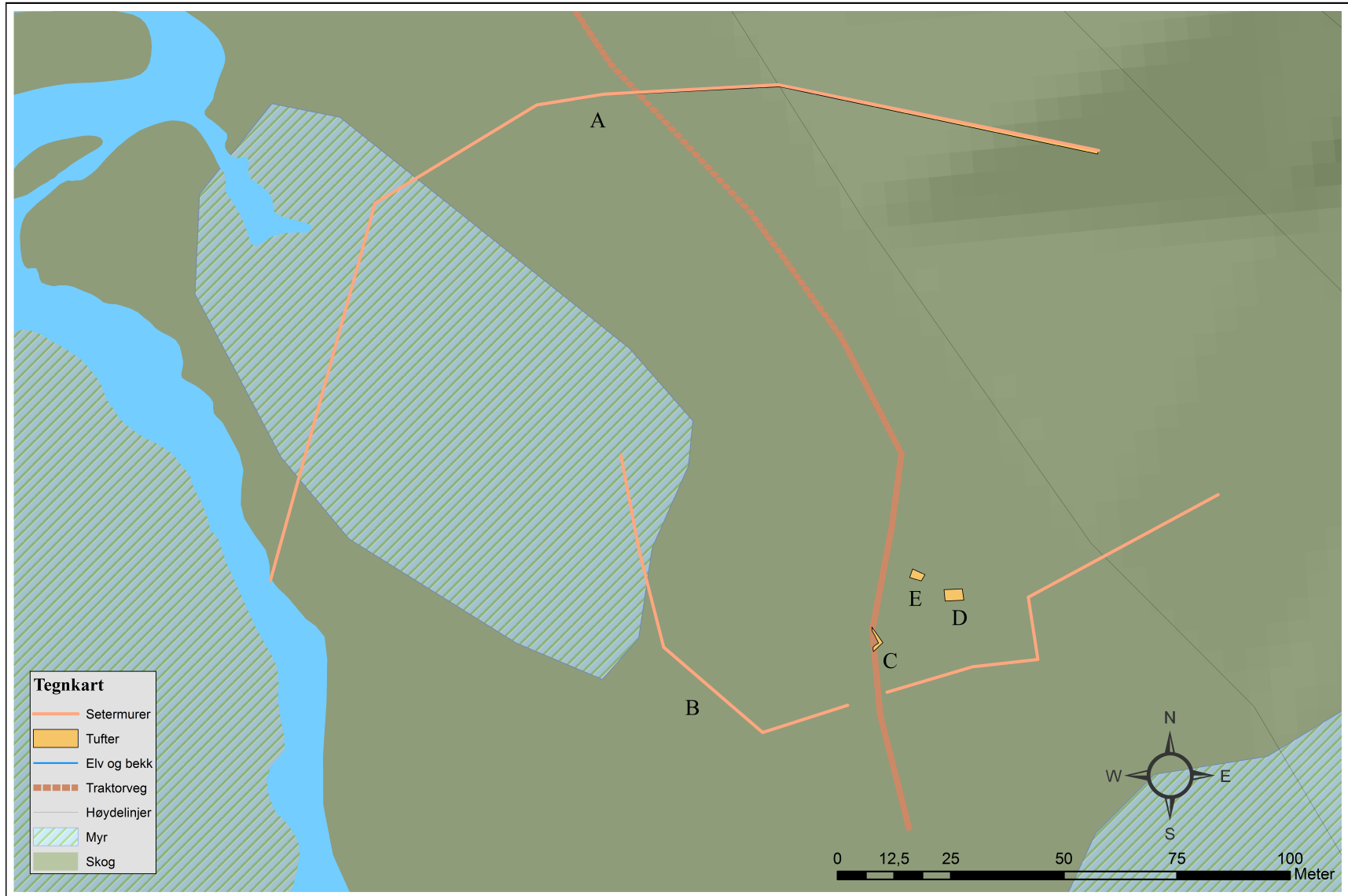
1:2 000

Kart 9

Grønfonnstølen

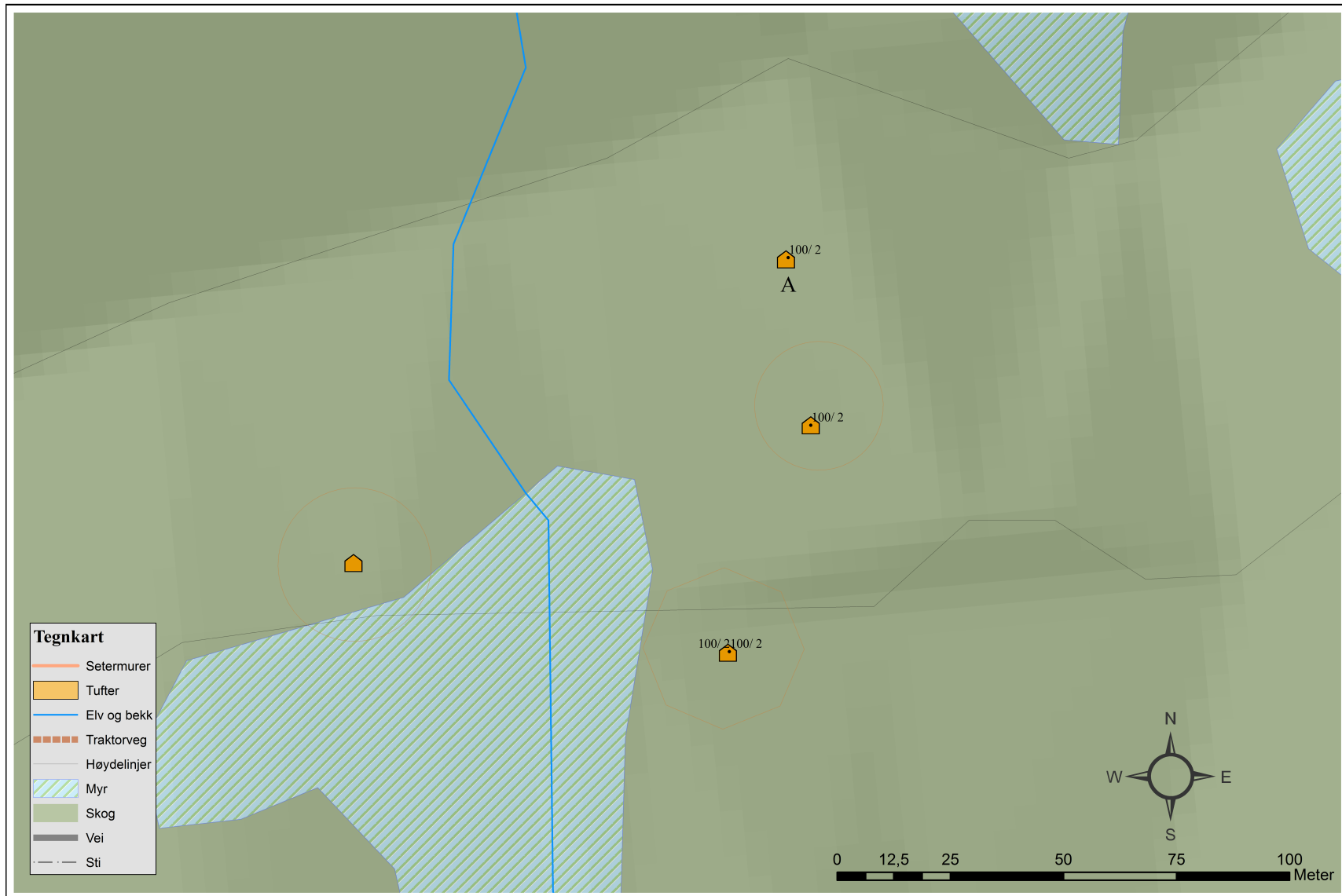
1:1 000

Kart 10

Itlestølen

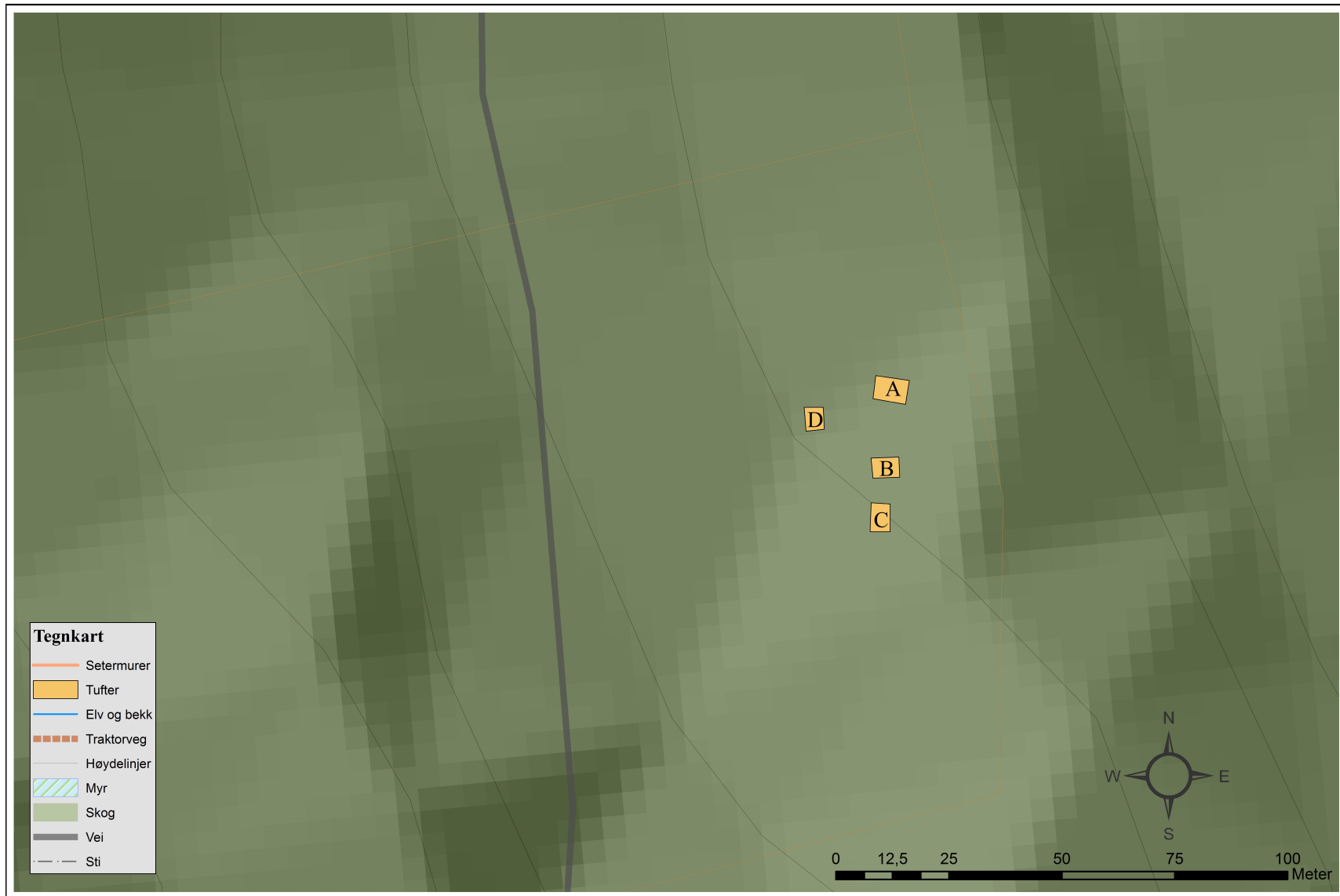
1:1 000

Kart 11

Gammelsetra

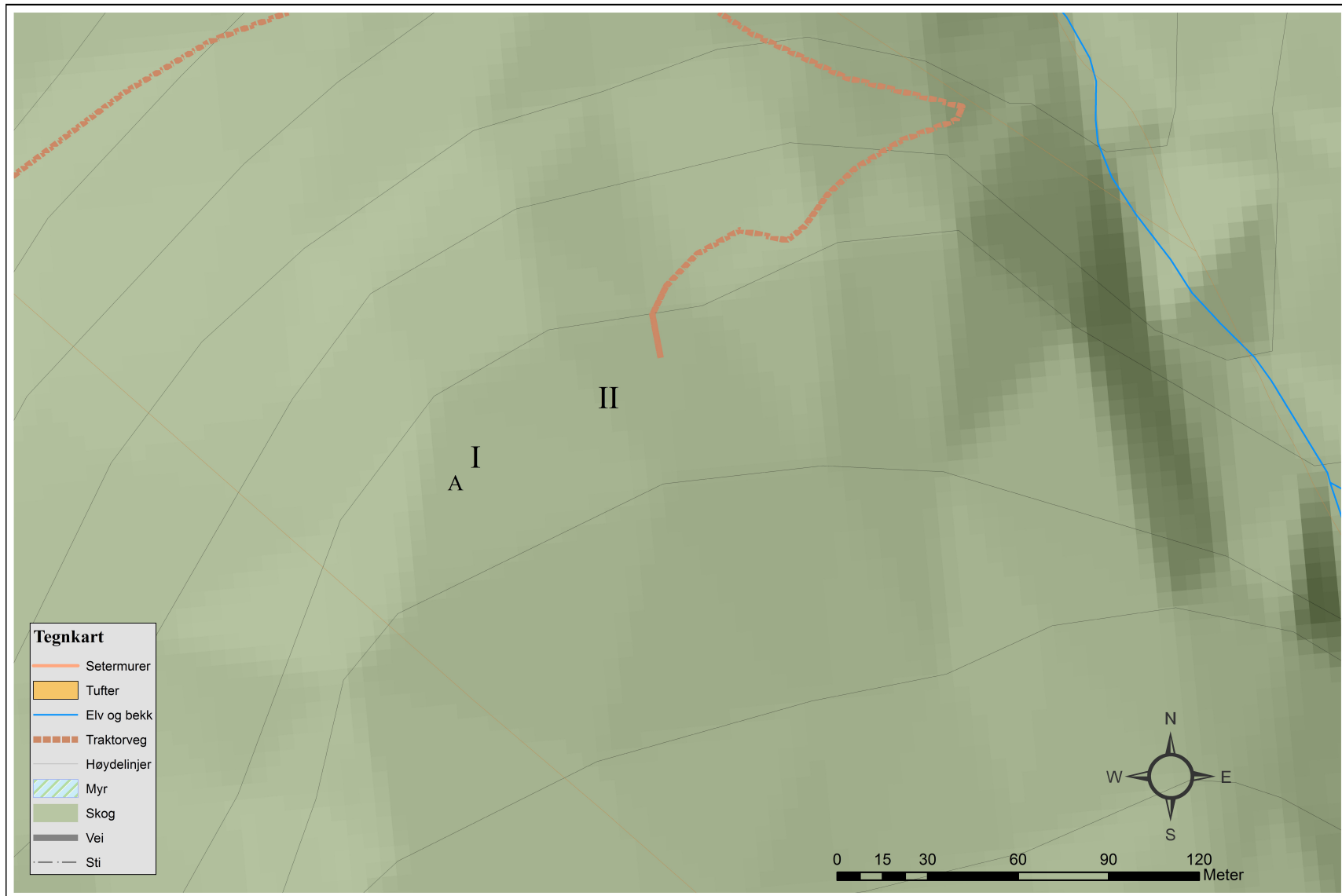
1:1 000

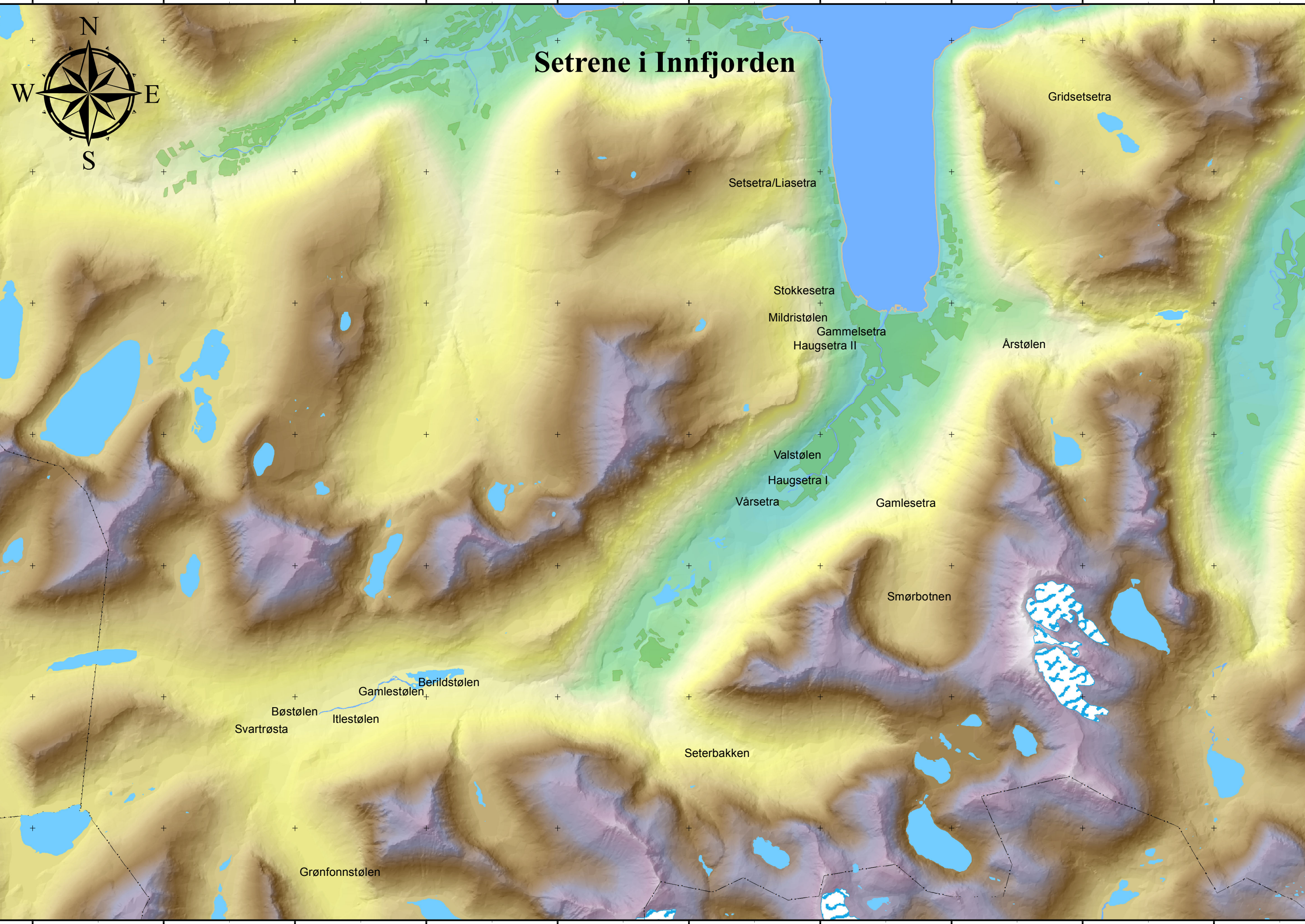
Kart 12

Gamlesetra

1:1 500

104000 106000 108000 110000 112000 114000 116000 118000 120000 122000

Setrene i Innfjorden

Gridsetetra

Setsetra/Liasetra

Stokkesetra

Mildristølen

Gammelsetra

Haugsetra II

Årstølen

Valstølen

Haugsetra I

Vårsetra

Gamlesetra

Smørbotnen

Berildstølen

Gamlestølen

Bøstølen

Itlestølen

Svartrøsta

Seterbakken

Grønfonnstølen

104000 106000 108000 110000 112000 114000 116000 118000 120000 122000

6955800
6953800
6951800
6949800
6947800
6945800
6943800

6955800
6953800
6951800
6949800
6947800
6945800
6943800